

XVI ♦ LETNIK ♦ 1935

MLADIKA

DRUŽINSKI ♦ LIST ♦ S ♦ PODOBAMI

VSEBINA OKTOBRske ŠTEVILKE

LEPA POLJANA:

- Stanko Majcen: Prekop 361
Joža Vovk: Jesen 370
Vinko Beličič: Trgatev 370
Habberton-Vdovič: Helenina otroka 371
Leopold Stanek: Delo 377, Ajdova polja 385
Bogdan Kazak: Cvetoča kri 377
France Stelè: Iz zgodovine slovenskega cerkvenega slikarstva 381
Vinko Žitnik: Jesen 385
Venceslav Winkler: Smrt na meji 385

PISANA TRATA:

- Viktor Smolej: Slovaki in Družba sv. Vojteha 388
Jan šedivý: Slovanske prestolnice 389
Ludovik Puš: Davorin Jenko 392
Viktor Steska: Imenoslovne črtice 395
Naše slike 394
Nove knjige 394
I. Koštiál: Paberkovanje 395
Po okrogli zemlji 395

DOM IN DRUŽINA:

- Š. H.: Lepa opremljena soba se odda 396
M. R.: Kuharica 398

ZABAVA IN ŠALA:

- Umetnije — čarovnije 399
Uganke in mreže 400

SLIKE:

- Miha Maleš: Žalostna deklica 363; Desetnica 365;
Kmetška Marija 373; Mlekarica 375
Tone Kralj: Judežev poljub 366
Karel Putrih: Dekliška glava 367
Saša Šantel: Metliški tkalec 371
Rajko Slapernik: Slamo nakladajo 374
Fr. Krašovec: Venec privezujeta 377
Iz cerkvenega slikarstva: Konrad Laib: Glave apostolov 379; Delavniško lice oltarja v Ptujju 381; Marijina smrt na oltarju v Ptujju 384
K članku Slovanske prestolnice: Dvorišče bratislavske mestne hiše 390; Bratislava z gradom 391
Dvoje skic k »opremljeni sobi«.

- KROJNA POLA** obsega: Vse le radi videza... Nekaj za starše o šolskih otrocih; Še enkrat, prosim, še enkrat; O služkinjah; Če ti je perilo orumenelo; Nekaj o kravati; Ropotuljica za najmlajšega; Nasveti

DOBILI SMO V OCENO

Klara Gullenborg. Roman. Selma Lagerlöf. Prevedel Fr. Vodnik. Lepslovna knjižnica Jugoslovanske knjigarne 21. Tiskala tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 1935.

Monumenta artis slovenicae. 10. snopič. Dr. France Stelè. Srednjeveško slikarstvo. Svetniške legende. Akademski založba v Ljubljani. 1935. Zbirka izpopolnjuje članke istega pisatelja, ki izhajajo v našem listu, s to razliko, da skrbi predvsem za lepo reprodukcijo slik. Mnogo teh pa je izšlo že v manjši obliki tudi v Mladiki.

Arsène Lupin se ženi. Detektivske zgodbe. Maurice Leblanc. Založba »Evalit«, Ljubljana. 1935.

Joe med pirati. Roman dečka. Jack London. Založba »Evalit«, Ljubljana. 1935.

Veseli fant. Björnsterne Björnson. Poslovenil Ante Frbrvar. Založba »Evalit«, Ljubljana. 1935.

Kar po domače. O. Šest. Izdala za naročnice založba lista »Žena in dom« v Ljubljani. Tiskala Ljudska tiskarna, Maribor. Ljubljana. 1936 (!).

MLADIKA se tiska v Celju in izhaja točno prvega dne vsakega meseca.

Naročnina za Mladiko je letno Din 84.—, s krojno prilogo vred Din 100.—.

Da uprava ustreže najširšim slojem, sprejema naročnino tudi polletno (Din 42.—) in četrtletno (Din 21.—).

V inozemstvu stane Din 100.—, s krojno prilogo Din 116.—; v Ameriki dol. 2.—, s krojno prilogo dol. 2.40.

Čekovni račun imamo za Jugoslavijo v Ljubljani št. 11.412 Družba sv. Mohorja, Celje, za Italijo v Trstu št. 11/1675, za Avstrijo na Dunaju D 160.150.

Naročnino in reklamacije je pošiljati na naslov: Uprava Mladike v Celju. — Reklamirati se more vsakokrat le zadnja številka.

Rokopisi naj se pošiljajo na naslov: dr. Jože Pogačnik, tehnični urednik publikacij Družbe sv. Mohorja, Ljubljana, Kolezijska 1, telefon 31-91.

Ugankarsko gradivo sprejema Janko Moder v Dolu pri Ljubljani. Na isti naslov je pošiljati tudi rešitve ugank.

Izdaja Družba sv. Mohorja (dr. Franc Kotnik) v Celju. — Za uredništvo: Fran Milavec, Celje. — Tiska Mohorjeva tiskarna, r. z. z. o. z., v Celju (Fran Milavec, Celje).

LEPA POLJANA

PREKOP

Drama v petih dejanjih / Stanko Majcen

OSEBE:

Inženjer Miha Čop	Šotar	} delavci
Kamila	Lunj	
Krčmarica »Pod skalco«	Čaplja	
Natakarica Agica	Žerjav	
Župnik	Vehovec	
Učitelj	Komarka	
Stavbenik Brus	Ponikvarica	
Posestnik Zorn	Lužarica	
Gubernialni komisar pl. Juritsch	Kalanka	
Ponikvar	Raklja	
Lužar	Cigan Miško	} barjanski kmetje
Kalan	Pandur deželne brambe	
Rak	Troje Ponikvarjevih otrok	
Močilar	Barjanski kmetje	
Krojač Vodeb	Delavci	

PRVO DEJANJE

»Pod skalco«, pol mestna pol kmetiška gostilna na robu barja. Soba ima tri izhode. Na desni spredaj v gosti vlažni senci konec hodnika: pride se po njem do vežnih vrat in na dvorišče. V zadnji steni drže desna vrata v kuhinjo, leva v boljšo sobo, »verando« imenovano, kjer se zbira barjanska inteligenca.

Stene lisaste, pód črnkast in preperel, na pol zastrta okna tišči od zunaj debela megla.

Ura je štiri popoldne. Stropna svetilka že gori.

Na podboju kuhinjskih vrat sloni natararica Agica, je suhe češplje in meče koščice po tleh. Vrata v kuhinjo so odprta. Tam hodi sem in tja krčmarica. Na verandi župnik, učitelj, stavbenik Brus in posestnik Zorn; igrajo domino.

»Ná!« — »Pa šest!« — »Naj bo sedem!« — »Naprej!« — »Ena ena!«... in podobni glasovi se slišijo iz verande, ko skozi hodnik od desne vstopi v visokih čolnarskih škornjih, obrozgan do kolen, vlažen od megle, v velikansko pisano ruto zavit Ponikvar, kmet in župan barjanski. Pred njim vstopijo trije otroci, ki so jim vsem oči ovezane s čisto svežo gazo. Ponikvar jih ravna kakor slepce.

Agica: Kaj bi, Ponikvar?

Ponikvar: Izpričevalo sem prinesel. Recept.

Agica: Nimamo apoteke »Pod skalco«.

Ponikvar: Izpričevalo za otroke. Ne smejo v šolo, je pisano.

Agica: Ah, učitelja iščeš? Na verandi so. Igrajo.

Ponikvar: Z vozom sem... Ne napregel bi rad še enkrat.

Agica: Napodil te bo z uradnimi urami. Nabito je na šolski deski.

Ponikvar: Mudi se. Zavoljo kazni se mudi. Globi me, če otrok jutri ne pošljem v šolo. (Poravna dečku ovezo, ki popušča.)

Agica: Ne odkrižáš se ga... in se ga ne odkrižáš... (Na verando, kjer jo sprejmó, nestrpno pogrešano, z zahtevami po vinu, pivu, cigaretah, pa tudi s pokloni, namigavanji... oglušujočim truščem, Mahoma vse utihne.)

Učitelj: Kaj?

Agica: Ponikvar je pripeljal otroke.

Učitelj: Ali sëm? Kaj naj z njimi tu? (Stopi v sobo.) Zdravi, Ponikvar! Ne pošiljate jih v šolo. Že tretji mesec so doma.

Ponikvar: Zategadelj sem prišel. Dohtar je dal pisanje, da ne smejo.

Učitelj (mu potrka na ramo): Kdaj boste zidali, župan? Bolezen je od vlage. V vaših luknjah bi še smodnik splesnil. Ne vidite, kako visoka je šola? Meter in pol od tal — je minimum.

Ponikvar: Šola?

Učitelj: Se pravi... kakor hočete. In če jih vse leto ne bo, kaj mi mar. Tudi globil jih ne bom. Kdo bi slepce globil! Toliko le glejte, da vam ne oslepé popolnoma.

Ponikvar: Mokro je pač.

Učitelj: Kakopa, mokro. Vgreznite se, z bajto in drobižem, jaz vas ne bom odgrebal! Le toliko vam povem: tako, kot je zdaj, še za močerade ni, kaj šele za krmežljivo deco. — Še kaj?

Ponikvar: Ribe imam na vozu.

Učitelj: Do sèm mi že segajo, ribe barjanske. Vprašajte v kuhinji! (Se vrne na verando.)

Krčmarica (v kuhinjskih vratih): Pokaži! (Odidejo pred njo skozi kuhinjo. Ona za njimi.)

Vodeb (dolg, tenak, zasopel od desne): Ali je gospod tehni-h-čni... gospod tehnični...?

Agica (se v verandnih vratih zavrti v sobo): Kaj vas je tako razpotegnilo, gospod Vodeb? Kanete živi v nebesa?

Vodeb: Gospod tehnični...

Agica: Pravkar je pomešal. Ne utegne.

Vodeb: Podloge ne držé. Izpodrinilo je podloge.

Agica: Čujete, gospod Brus?

Vodeb: Gospod tehnični...

Brusov glas: Živijo, šivilja! Jutri osorej — in če ti streha na glavo zgromi.

Vodeb: Ukažite... z dvema delavcema... pomagam sam... Preplitko ste postavili podloge.

Brusov glas: Pet pa šest! — Zdaj ni čas za to. Vražja nadlega!

Agica: Naj počaka?

Brusov glas: Blanš! — Briga me. Do štirih sem človek, potem pa sem — tudi človek.

Vodeb: Počakam, kajne, gospod tehnični?

Komarka (vstopi od desne; pol gosposka, pol kmetiška ženica petdesetih let, črno oblečena): Hvaljen Jezus.

Vodeb: Nisem župnik. Župnik je tam.

Komarka (se ustraši): Mati božja! Ali je kdo pri njem?

Vodeb: Ne bo sam, če igrajo.

Komarka: Zavoljo groba...

Vodeb (ji migne, naj vendar gre na verando).

Komarka (pred verandnimi vrati): — — —

Brusov glas: Velja tebi, župnik! Lep delopust! Še ponoči ni miru. — Vsi skupaj nimate nič. Plačajte!

Župnik (stopi v sobo): Nā veke. Kaj bi, Komarka?

Komarka: Zavoljo pogreba sem prišla. In da bi jo, Miciko mojo, pokopali na pokopališču v Črni. Prostor je zraven očeta, križ bo za oba, blizu bi jo imela... (Jok.)

Župnik: Gosposka je pokopališče zaprla, ker so tla premokla in mrličii na površje priplavajo. Vse zaman, nesli jo bomo pol ure dalje, zato pa bo ležala v krščanski zemlji.

Komarka: Tudi jaz bom legla kmalu. Naj bomo skupaj in doma.

Župnik: Saj ti grobar še jame ne izkoplje, odkar je pokopališče pod vodo.

Brusov glas: Župnik je na vrsti.

Župnik (se obrne): Saj je vseeno, ne? (Se vrne na verando.)

Komarka (sede na prvi stol, premišljuje, vstane in odide v kuhinjo, kamor je pred njo odšel že Vodeb).

Čop (za njim *Kamila*, vstopita od desne. Čop je zelo velik, dobrodušen mož štiridesetih let v haveloku, katerega kroj je za te kraje tuj. Klobuk s širokimi krajci sname šele sredi sobe. Je v škornjih. Otvorjen je z velikansko risalno desko, ravnili, šestili, transporterji. Palica v desnici je — nive-lirka. *Kamila* je sloka dvajsetletnica v haveloku istega kroja. Oba sta blatna in premočena do kože. Čop vrhtega utrujen): Kam sedeva?

Kamila (nameri korake proti levi sprednji mizi, kjer Čop odloži in *Kamila* razobesi obleko po stolih).

Čop: Tako moker pa še ne, odkar močvirja sušim. Prav v gobec mi lije voda. (Ogleduje škornje.) Ali bi se jih znebil?

Kamila (mu pomoli copate, ki jih je vzela iz ročnega kovčega).

Čop (se preobuje): Do gležnjev sem stal v vodi. Sedeti ni mogoče. Ampak le sprva! Potem se neopazno vdiraš in vdiraš... Preden se dodobra zaveš, si za pedenj krajši. Osnutki so najbrž zanič.

Kamila: Klicala sem te.

Čop: V megli? Kam boš v meglo klicala! Še sam bi se ne bil slišal. Čuj: bliža se mi gora, velikanska gora in je — senen voz. Kažipot kraj ceste se zamaje in je — človek. Ne, take megle še nisem doživel. In na teh tleh stojé hiše, zidane hiše, in v teh hišah živé ljudje, živi ljudje. Preiskal bi jih, ali ne dihajo s škrkami.

Krčmarica (v kuhinjskih vratih): Bili bi na suhem ostali.

Čop: Kaj čem, poklic je tak. — Vi ste najbrž hotelirka.

Krčmarica: Brez potrebe bi vas ne ogovarjala. Ste mi prehudi. Večerjo?

Čop: Večerjo in nočišče. In osušili naju boste.

Kamila: Za večerjo in nočišče bi prosila. Osušiva se že sama.

Krčmarica: Agica! (Odide v kuhinjo.)

Čop (udobno za mizo, v suhi suknji in copatih. *Kamila* še ni razpravljena): Tedaj taka je tvoja voda?

Kamila: Ni voda.

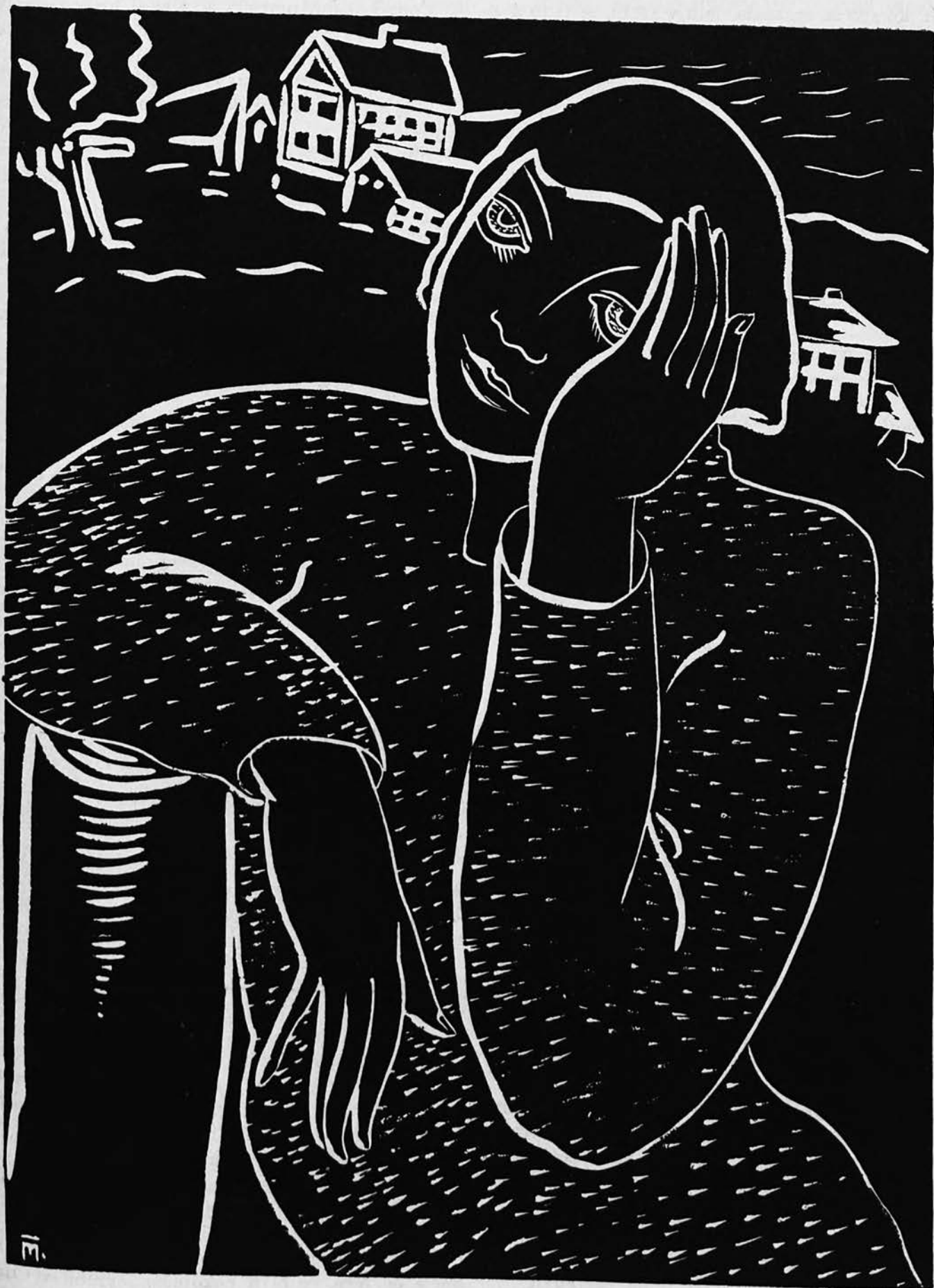
Čop: Močvirje.

Kamila: Barje.

Čop: Ah, ti si tu doma?

Kamila: Kdaj sem to tajila?

Čop: Nasprotno: nešteto krat si pripovedovala. Le da sem se zdaj, nenadoma, domislil. Ampak

Miha Maleš: Žalostna deklica.

takrat, ko sva se spoznala, tam v svetu, se ti to ni poznalo.

Kamila: Kaj naj se mi pozna?

Čop: Tako poseben kraj, edini kraj na vsej božji zemlji, vsaj jaz mu še nisem videl podobnega —, se mora, menim, ljudem vendar poznati. Ponikvarji, Lužarji, Močilarji, Raki, Čaplje... so po vsem svetu ljudje posebne vrste. No, ali me zdaj imaš, kjer si me imeti hotela?

Kamila: Kakšna je situacija?

Čop: Spomni se Jampolskega jezera v Voliniji! Taka je. Le dimenzije so večje in tla so geološko starejša. Ali niso tu nekje našli stavbo na koleh, pračloveka?

Kamila: Ne vem.

Čop: Nisem profesor. A stavljal bi, da sem bral v listih.

Kamila: Je upanje?

Čop: Pa še kakšno, zlata moja barjanka! — Ne smem glasno...?

Kamila: Ne trobi v svet, da sem — doma!

Čop: Zavoljo presenečenja?

Kamila (molči).

Čop: Zavisti?

Kamila (molči).

Čop: Nemara si občutljiva — ti sama?

Kamila: Ne spominjajo se me več... In preveč te ljubim, da bi mogla živeti tako, kakor bi si želeli moji barjani, če bi me še poznali.

Čop: Če so skrivnosti —

Zorn (se v verandnih vratih okrene. Stal je tam že dalje časa. Kamila se ga ustraši. Zorn se vrne nazaj na verando).

Kamila (živo): O situaciji... o načrtih...! Kdaj, kako bomo zagrabili?

Čop: Počasi, počasi. Najprej bo treba trikrat več zemlje kakor pri vseh mojih dosedanjih osušitvah. Prekop bo nad dve sto klafter dolg. In na tem svetu so danes ljudje, hiše, ceste, njive, travniki. Da je ščavje, bi rekel gospodu komisarju: Tako in tako, jutri pričnem kopati. Tako me pa draži, še preden sem prav začel.

Kamila: Morda ne kaže?

Čop: Če bi bil milijonar, bi podjetje finansiral sam. Popetorila se bo cena zemljiščem, podesetorila. Ta dežela nima rodovitnejših tal, kot bo osušeno barje. Tu bo rasla pšenica možu do ramen. Koruza bo debela ko moja roka. Šibilo se bo drevje pod težo sadu. Ne umem, kako da se do danes ni našel podjetnik...

Kamila: In vrtovi?

Čop: Kjer zdaj iz gnilih vod puhti smrad, se bo zibal dehteč šipek v vetru, lepa barjanka.

Kamila: Sanje... sanje...

Čop: Lokalni patriot! — Kje si prav za prav doma? Vem, govorila sva... Vso dolgo storijo znam na izust. Ampak tu zdaj — pokaži!

Kamila: Še prezgodaj boš vedel vse.

Agica (z verande): Sobo naj pokažem. Ali za dalje časa?

Čop: Upam.

Kamila: Brezpogojno. (Odidejo skozi kuhinjo.)

Z verande *Zorn*. Ko se prepriča, da sta tujca odšla, migne tovarišem, naj pridejo za njim. Obotavljanje, nakar vstopijo drug za drugim učitelj z litrom, župnik s kozarci, *Brus* z domino. Zasedejo mizo sredi ozadja.

Brus: No, kaj?

Učitelj: Si pijan?

Zorn: Oglej si tisto robo! Kaj sodiš, od katere cehe je?

Brus: Kaj me briga tuja kložnja popotna! Igrajmo še!

Zorn (ga pristreže): Čak! — Gospa Skala, gospa Skala!

Krčmarica (v kuhinjskih vratih).

Zorn (migne): Pridite bliže! — Ali — ali ste jo videli?

Krčmarica: Komedijanta sta. On grize kamenje, ona skače skozi obroče.

Zorn: Ali ste jo tudi spoznali?

Krčmarica: Nisem pogledala natanko.

Zorn: Nos, oči, usta — hm?

Krčmarica: Rekla sem.

Zorn: Kaj?

Krčmarica: Da je... odtod?

Zorn: Pa vendar nimate oči na komolcih? — Pomislite malo... pobrsajte po možganih... No... no...!

Krčmarica: Ne pomnim, da bi bil iz teh krajev kdo šel v svet. Kaj šele, da bi se vrnil tak. Ne, ne... Pa ne mislite res Ribičevih punic, ničvrednih, zgubljenih?

Zorn (ploskne): Kaj še!

Krčmarica: Ribičevih ni nobena. Še za botro sem najmlajši, pa bi je ne poznala!

Zorn: Pa ne. Sem se pa urezal.

Brus: Ali zdaj vidiš, kam pridemo, če se tebi izročimo? Pri nas ostani, pri domini, počemu ti svet!

Krčmarica: Ampak, gospod župnik, Komarka še ni šla. In Vi, gospod Brus, Vodeb še čaka.

Komarka (se pojavi na kuhinjskem pragu).

Župnik: Duša krščanska, kako naj ti pomagam? Če me na križ pribiješ s svojimi prošnjami — gospoda je odločila. Sédi — tako — in dajte ji četrtinko starega. Ti pa medtem razmisli, kaj bi imela od tega, če bi ti pokojnico zagrebli v Črni. In kaj bomo mi vsi od tega imeli, kam nas položé.

Ali Micika ni v nebesih? Vidiš. Ti pa gledaš, kam bi jo v zemljo dela.

Vodeb (na kuhinjskem pragu): Gospod tehnični...

Brus (učitelju): Bajto sem mu podprl danes, ker mu pod severno steno voda vdira. Podloge so stare, a trdne. Hrastovina. Pazi, kaj se bo zgodilo, če me iz tega kota izbeza.

Vodeb: Gospod tehnični...

Učitelj (lahko vinjen): Zdi se mi, da tu manjka še en »ha«.

Župnik: Bogu za hrbtom je ta plat zemlje. Resnično, ali smo obsojeni? Bil je učen in svet menih, ki je pred sto leti priromal iz daljnega kraja. In se je ustavil pred to lužo in se mu je milo storilo pri srcu. Začel je risati, računati, meriti, kopati je začel. In ko je bilo vse pripravljeno, da se postavijo zatvornice — kot bi treščilo vanj: Goljuf, prevarant, poneveril si stavbeni denar! Menih se je ozrl po množici, izročil je vse, kar je imel — šestilo —, prvemu svojemu sodniku, tistemu, ki je stal najbližje, in je šel, odkoder je prišel, in ga ni bilo nikoli več. In leto za letom nas zopet poplavlja voda spomladi in jeseni, poleti in pozimi pa podpiramo hiše, stikamo za cestami in lovimo plavajoče imetje. Pa saj je vseeno! — Kaj imam? (Igra.)

Vstopijo od desne *Lunj*, *Čaplja*, *Vehovec*. Delavci; oglati splahnjeni obrazi. Zasedejo mizo na levo od igravcev.

Miha Maleš: Desetnica.

Učitelj (Ponikvarju, ki se je vrnil skozi kuhinjo, zasedel mizo na desno od igravcev in naročil četrtinko): Smrdulje ste prodali?

Ponikvar (prikima): Prav je povedal gospod župnik. Ampak barjè vendar rodi.

Učitelj: Že. Trst in vrbovje.

Komarka: Šest in trideset let sem tam za jelšo; stran ne grem. Svet je res moker, drugod je suh...

Učitelj: Postavimo: puščava Gobi. Niti kapljica tam ne prsnè izpod oblakov.

Ponikvar: In živina? S čim napajajo živino?

Učitelj: S sifonom.

Vodeb: Butica kmetska, ali ne veš, da se kamela napije za sedem dni?

Vstopita še *Močilar* in *Lužar*. Močilar je zelo mlad hrust, brki komaj vidni, vojaščina mu je še v kosteh. Lužar je kljukast starec, malone brezzob. Sedeta za Ponikvarjevo mizo.

Lunj: Komu je voda v klet pridrla?

Čaplja (naredi kretnjo, kot češ, ni vredno).

Lunj: Napeljujejo vodo, ti pa žagaj!

Vehovec: Režejo jarke, pa ne gledajo kam!

Krčmarica (postavi pred vsakega frakelj žganja): Kdo?

Lunj: Kmetje! Voda naj se steka, kjer je, ne da bi jo drugam navajali. Ali treba móče še nam, ki tako niže ležimo?

Močilar: Pa če je vlada dovolila?

Lunj: Vlada dovoli, ker je ne briga. Če prijaviš mlin, da boš meglo mlel, bo tudi dovolila. Gubernija ve o barju toliko, da je mokro.

Čaplja: In kje ribiči gnezdiijo.

Vehovec: In če se komenda pritoži, da ne more razstreti mrež.

Lunj: Komenda in kartuzijanci — samó da imajo svoj lov. Barjan naj pogine.

Čaplja: Izgrgra naj, pes!

Čop, *Kamila*, *Agica* iz kuhinje.

Agica: Druge sobe nimamo.

Kamila: Vzemiva jo!

Čop: Prepihuje, da je groza. Kdo jamči, da ne pušča streha? Vsaj zvečer bi rad bil na suhem.

Kamila: Pegrneva okna, premakneva postelji.

Čop: Le kdaj bo tvoje potrpežljivosti konec, dušica? Kaj imaš od tega večnega potikanja po svetu, po najobskurnejših kotih?

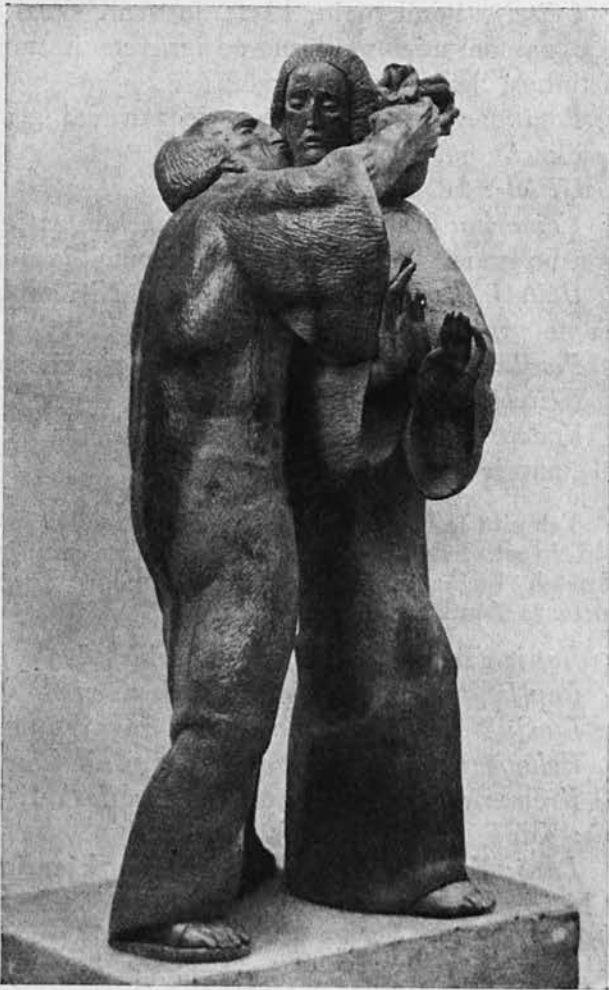
Kamila: Se ne potikaš tudi ti?

Čop: No dà, s teboj. Oba sva vagabunda. Le čemu?

Kamila: Morda je to cilj.

Agica: Večerje?

Čop: Ciljev ni. Dokler me spremljaš ti, se ne bom nahodil. — Prinesite, kar imate! — Ampak draži me ta luža, draži...

Tone Kralj: Judežev poljub.

Agica. Sveže ribe?

Čop: Legel bi vanjo in jo polokal. — Ne vprašajte, prinesite! — Kaj praviš, če bi takole čez petdeset let zopet obredla svet, vse svoje postaje, prej mačve, zdaj zlata polja, s sonci in škrjanci in pesmimi deklet? In blagostanjem in srečo? Prej ščavje in voda in mah — zdaj plan in svetloba! In če bi vprašala človeka, od kdaj vse to in ali ni prej zver tod nočevala? (Agica prinese večerjo. Kamila razdeli jed.)

Močilar (nadaljuje prejšnji razgovor): Kmet brani svoje.

Lunj: Kmet in komenda in kartuzijanci skupaj držé. Kar vas ima le podplat zemlje, ste kakor vrane, ki druga drugi ne izkljuje oči. So le koristi, so le koristi...

Čaplja: Nas bi moral nekdo ščititi. Oblast.

Vehovec (ga stisne za laket): To je tvoja oblast.

Čaplja (vstane, spusti pest na mizo): Salament!

Župnik: Mi vsi, kar nas je tukaj, predobro vemo, da so boljši kraji na svetu. Če se s soncem dvigneš, prispješ do poldne v rodovitnost in razkošje, da ne veš, kam bi najprej vrgel oči. Sram te

je, ko moraš toliko blagodat gledati. In kako je sreča med ljudi razdeljena. In kako brat bratu ne sega niti do gležnjev. In zopet, če pomislimo, da smo tu rojeni, da bomo tu umrli, da poznamo vsako liso na steni, jaz tebe, ti mene, in vemo, kaj hočemo in kje nas tišči —

Ponikvar: Tako je.

Čaplja: Salament!

Močilar: Ti salamentaj! Prekucuj red, neti sovraštvu, prevračaj kozelce! Nas je nekaj, barjanskih kmetov, z nami je mir, z nami je red, z nami je dobra volja. Ampak stran ne gremo.

Lunj: In z vami je — pravica.

Čop: Toda ljudje, ali ni nikogar med vami, ki bi vsaj malo razmišljal, kako bi se stvar vendarle drugače napravila?

Glasovi: Kaj? Kako?

Čop: Tudi morje izteče, če mu prevrtaš dno.

Lužar: Odkod pa ste?

Čop: Je to važno?

Lunj: Naj govori!

Čop: Vedel bi le rad, ali namerjate večno tako živeti, iz povodnji v povodenj? Ali je kdo izmed vas že videl suha tla, soliden zid, gladko cesto? In ali je kdo v tem kraju, ki se ukvarja z mislijo... snuje načrt...?

Župnik: Ljudje so konservativni, gospod!

Čop: No dá! A preden segnije, strohni, se obrne tudi konservativec. Mislim, ali ste že kaj poizkusili, kako bi se vode rešili vsi?

Lužar: Z veliko žlico zajema.

Učitelj: Tudi Mojzes je Izraelcem pokazal pot skozi Rdeče morje.

Brus: Brus, tehnični izvedenec za barjanske stavbe. Želite mogoče mene?

Čop: Brez vas — sem tu napravil načrt za osušitev barja.

Lužar: Ni prvi.

Čop: Najbrž tudi zadnji ne. Za zdaj samó načrt.

Brus: Imamo gubernijo, imamo stanove, komerčni svet je tu in naposled imamo še komendo in kloster — kaj želite?

Čop: Preiskal sem tla in sem zadel na stare zgradbe. Očito vodni projekti.

Brus: In končno je tu še državna komora, ki tudi ne sedi na ušesih —

Župnik: Pustite ga, naj izgovori!

Učitelj: Finansira tako vse sam.

Čop: Tedaj so tu poizkusi že izpodleteli? (Smeh.)

Učitelj: Dovolite, da vas prekinem. Nismo jari!

Čop: Čudno je le, da vsi ti projekti hočejo isto. Vsi stremé za tem, da bi se čez barjè razstrla mreža jarkov, ki bi se po njih odcejala móča. Le kam?

Lunj: V Črno dolino.

Čaplja: Nam za vrat.

Čop: Voda odteka, res je. Celina se širi. Vode pa zategadelj ni manj. In kadar poplavi, poplavi zopet vse. Tej vodi treba odpreti vrata navzven.

Učitelj: Odprite jih!

Čop: In moja misel je taka. Postavimo, da je tole barjanska ploskev, toliko in toliko štirjaških klafter. Edina struga, ki odvaja vodo, se mogočno krivi, stisnjena med hišami, skozi mesto. Vrhtega je ta struga plitka. Jasno je, da ji ne morem natovoriti vode, kolikor bi rad. Spomladi in jeseni zategadelj barjè narašča. Usekajmo med Gradom in Goličavo še eno strugo, široko in globoko ter premo strugo — premo je važno — vse do tja, da se izlije v naravni odtok. S tem bomo naravni odtok razbremenili in voda bo odtekala sproti. — Prekop bi požiral višočino. Preprli bi ga z zatvornicami, da bi se struga skozi mesto ne osušila, če bi vode primanjkovalo. — Vse to pa je res le tedaj, če je res, kar sem našel z velikim naporom: da barjansko dno pada.

Učitelj: Seveda pada. Lubija vendar ne teče navzgor.

Čop: Če pada Lubija, ni treba, da pada tudi barjansko dno.

Lunj: Utegne imeti prav.

Učitelj: Razumeš...

Lunj: Pripomnil sem le, da je gospod lepo povedal.

Lužar: Jezik ima dober.

Župnik: Ampak ljudje so konservativni.

Čop: Priznam, da bi presek požrl pet sto štirjaških klafter zemlje.

Učitelj: In to zemljo mu bodo kmetje na krožniku prinesli.

Župnik: Izjavil bi se v imenu tukajšnjega prebivalstva nekako tako, da naj vse pri starem ostane, dokler uspeha ne vidimo naprej.

Čop: Ta zemlja bi se morala žrtvovati.

Lužar: O čigavi zemlji govorite, gospod? O moji?

Lunj: Dal bi jo, kdor jo ima. Kdor je pač posestnik tam.

Lužar: Teh je nekaj. Vedel bi le, ali sem tudi jaz med njimi.

Močilar: Kje bo tekla struga?

Župnik: Načrt je to, kje je še izvršitev! Jaz pač le pravim: pustimo svet, kakor ga je Bog ustvaril. Hudó je, gledati to trpljenje s prekrižanimi rokami. In uverjen sem, da se gospodu ne godi drugače. A ljudstva ne bo pridobil. Lejte, vajeni so me in vedo, kako mislim. Podjetje, ki ste nam ga naslikali, je veliko podjetje. Ni, da bi se čez noč odločili zanj.

Karel Putrih: Dekliška glava.

Tudi ni brez senčnih strani táko podjetje. Posebno, če je večina ljudstva proti.

Lužar (nad risanjem): Je to moja bajta?

Čop: Ne poznam nikogar...

Učitelj: Imate denar?

Lunj: Težkih novcev bo treba, da prevržemo petsto klafter zemlje, haha!

Čaplja: Kop in vožnja gresta na tlako.

Brus: Tu že kopljejo, vozijo, zidajo — ali imate licenco, gospod? Brus, tehnični izvedenec za barjanske stavbe. Vas je namestila gubernija? Ste od komerčnega sveta prišli? Ali je vse skupaj komedija?

Čop: Nisem imel prilike... Vendar se ne ogibljem... nikakor ne ogibljem oblastem.

Brus: Recite, kdo ste in s kakšno pravico se vtikate v stvari...

Čop: Z imenom vam ni ustrezno, ker ga niste slišali še nikoli.

Brus: Če pa ste strokovnjak, vam prijateljsko odsvetujem vsak poizkus. Tu so si že mnogi zlomili tilnik.

Čop: Zanimiva je ta vaša luža...

Zorn (vstane): Barjani! Dolgo se že prerekamo za stvar, ki je lahko dobra, pa je tudi lahko slaba.

Gospod pravi, da je ta naša luža zanimiva. Ne vem, kako to misli. Nam se ne zdi zanimiva ne luža ne njegovi projekti. Pač pa si usojam v imenu... hm... vseh vprašati, kdo je ta gospa?

Kamila: Iz česa sklepate, da sem gospa?

Zorn: Gospodična? Še bolje. Zdaj vem vse. (Krčmarici, ki stoji v kuhinjskih vratih): Sem se motil, a? Nisem slep, ne. Ličca, ročice... vse, kakor biti mora. Smo že doma. Smo že skupaj. — Gospod, Vi pa kar zložite tiste svoje papirje in pojdite, odkoder ste prišli. Če niste morebiti nasedli?

Čop: Kako mislite?

Zorn: Če Vas ni speljala na led tale gospodična. Njej so namreč ti kraji znani malo bolj kakor Vam.

Čop: Zategadelj...?

Zorn: Resno Vam svetujem, poberite šila in kopita, preden Vam pogledamo v karte! Koj!

Župnik: Gospod je tujec in naših šeg ne pozna. Pošteno ljudstvo se spotikuje...

Čop (docela mirno): Kdor ima kaj, naj pove. Jaz sem Miha Čop, inženjer.

Močilar: Jaz sem Francè Močilar, kmet. Če si lačen zemlje, pridi si ponjo!

Lužar: Žensko pa doma pusti!

Brus: Vidite, da ni šala... In sploh brez gubernije... kako morete brez gubernije? Nemara sva istih misli in so vaši načrti dobri... Tudi jaz imam načrte... Tako pa škoda truda.

Župnik: Možje barjanski, razidite se! Bila je samó beseda... (Čopu:) Kajne, bila je samó beseda? Le zakaj ne poprašate prej med inteligenco, preden preprostemu človeku v obraz buknete s svojimi vratolomnostmi?

Učitelj: Denarja nimate, to je. Denar jim pokazite! (Odide.)

Močilar (odhaja): Kupil bi nas, zato da bi se postavil...

Lužar: Prodal bi nas, da bi si malho natlačil. Pa ne bo.

Učiteljev glas (na dvorišču):

Plavaj mi, plavaj, barčica,
po zelenem morju...

Vsi ven razen delavcev, ki obsedé.

Lunj: Pol leta, in bilo bi suho.

Čaplja: Toliko da skopni sneg in smo iz vode.

Vehovec: Le kaj še okleva?

Čop: Rajši se zabubim, kakor da bi vam zemljo prekapal. Rajši — ni vredno.

Lunj: Kako mislite?

Čop: Ni vredno. Rekel sem.

Delavci se spogledajo, vstanejo in odidejo za kmeti.

Kamila: Si se premislil?

Čop: Prvič veš, kako težko pričenjam vsako delo. In drugič — tak odpor?

Krčmarica (v kuhinjskih vratih): Gospod, nočaj je soba še prosta. Jutri ne več. Dobim goste.

Čop (se ji nemo pokloni).

Kamila: Kaj delaš?

Čop: Povezujem. Pojdeva. Čim prej odtod, tem bolje.

Kamila: Vsaj to noč...

Čop: In jutri?

Kamila: Vidim pokrajino, ki se z najlepšimi na zemlji kosa v soncu, v zlatu žit, srebru cest in potokov. Ravna je kot dlan. Potuješ po njej kot po preprogi. Davna sreča, sreča devete dežele sije ljudem z obrazov in o sencah in bridkostih, ki so prešle, baja bajka. V tej bajki je rečeno, da je živel mož, ki je prišel v te kraje in ni imel drugega kakor šestilo...

Čop (se neha odpravljati, nasloni glavo na mizo in gleda Kamilo čedalje bolj začudeno. Naposled plane k njej in jo objame): Naj guberniji pošljem načrte?

Kamila: Pošlji jih!

DRUGO DEJANJE

Pred Ponikvarjevim domom na barju. Hiša se z zadnjim koncem vdira v tla, zato je ostrešje spredaj od zidu odtrgano in moli prosto v nebo. Tudi sicer revščina in zanemarjenost, kamor pogledaš. Od povodnji so na stenah ostale umazane črte, vodoravne in v raznih višinah.

Ponikvarjev dom stoji na levi. Na desno razgled po močvirju, ki sega preko gričave, mestoma poplavljene, z redkim grmičevjem porasle ravní do sinjih gor. Na skrajni desni zadaj se pokrajina stemni v gost log, pragozdu podoben.

Na levo od hišnih vrat na steni velik uradni lepak. Na desni spredaj miza in klop.

Kamila (stoji na desni, na drevo naslonjena, in strmi v pokrajino).

Župnik (pride spredaj krog hiše in obstane pod drevesi): Sami?

Kamila: Davi je nekdo kamen vrgel za menoj.

Župnik: Ker mislijo, da ste Vi zakrivili — »prekucijo v naravi«.

Kamila: Ker ga spremljam, ker sem z njim, nestalna ženska?

Župnik: Zli duh, podpihovavka, haha.

Kamila: Še dobro, da se smežete. Sicer ste vendar — z njimi, vsekdar in povsod z njimi, njih srčni utrip?

Župnik: Če bi jih ne umel tako kot jih, bi že davno ne bil več tu. Zrasel sem z njimi v eno bitje, moja duša se je z njihovo zlila.

Kamila: In če pomislimo, da to ljudstvo kakor drevo rase iz te zemlje, da je organsko spojeno z njo, potem smo pred kompleksom, celino, ki ji je najnižja plast gniloba padlih dreves in razdejanje večne vode, vrh pa — svečenik. — Toda povejte mi rajši, kaj se bo danes tu vršilo? In kaj obeta ta oklic?

Župnik: Danes poteče rok za prostovoljni odstop zemljišč. Potem jih razlasté. Gosposka bo izrekla, da so parcele, ki jih inženjer potrebuje za prekop, državna last.

Kamila: In odškodnina?

Župnik: Odškodnino odmeri gosposka.

Kamila: Neznatno, kajpak.

Župnik: Toliko, da ustreže zakonu, ki odškodnino zahteva. Odpor je resen.

Kamila: In ni upati, da se zbistri kmetiška pamet?

Župnik: Kakor sva poprej dognala: od uma-zane prsti gor do župnika je vse telo živo. Odrezali bi živ kos.

Kamila: Kako neumno!

Župnik: V napredek ne verujemo. Melioraciji te zemlje ne zaupamo, dokler je ne vidimo.

Kamila: Ali, gospod župnik, ideja!

Župnik: Kaj je ideja, gospodična Kamila? Razložite kmetu idejo!

Kamila: Tudi zdaj se še identificirate z njimi?

Župnik: Njih bolečina je moja bolečina. Vem le nekaj več od njih: da bomo namreč resnično doživeli pomlad in srečo.

Kamila: V krščanskem življenju?

Župnik: O tem ne upam govoriti z vami.

Kamila: Ker me imate za poganko?

Župnik: Ker ste nekam... bajno bitje...

Kamila: Mi morete to razložiti?

Župnik: Ne užalil bi vas rad.

Kamila: Sédite, gospod župnik! — Kaj imate zoper mene?

Župnik: Tako se nisva domenila. Dokazati moram, da ste bajni.

Kamila: Iz tega ne bo nič. Bajnost je v tem, da se izključujem iz družbe, ki jo Vi vladate. Izključujem s svojim življenjem. Razmerja, ki v njem živim s Čopom, Vi ne prištevate med zakonite, vem.

Župnik: Na Čopa zdaj nisem mislil.

Kamila: Name ste mislili... Ali verjamete, da sem vzlic »bajnosti« — lep izraz ste našli za to obliko ljubezni — vzlic »bajnosti« tu bolj doma kakor Vi in mnogokdo, ki škornje nosi?

Župnik: Ne verjamem vestem.

Čop (pride zadaj krog hiše. Razoglav je, v delovnem jopiču, razdrapan in blaten): Moja ptička danes nič ne poje. Moja ptička posluša župnika.

Župnik: Kako mislite?

Čop: Sem že sredi dela in ne tehtam besed. Sezite v to roko! Čutite delavca v njej?

Župnik: Zagrizli ste se v načrte, kot da Vam jih kdo zavida.

Čop: Sam si jih zavidam!

Župnik: Tudi o odporu sva govorila, ki ste nanj zadeli med tukajšnjim prebivalstvom.

Čop: Odpora ni. Bil je, dokler smo prazno slamo mlatili; načrte premlevali. Zdaj, ko se je delo pričelo, je vse zanje.

Župnik: Neomajno zaupate vase.

Čop: Komu naj zaupam, če ne sebi?

Ponikvar (stopi iz hiše, zakliče nazaj v vežo): In otroci naj se mi ne opletajo nog! Nimam časa. V kuhinji jih imej!

Ponikvarica (pride za njim po veži. Na pragu): Že dobro. Toliko ti pa rečem, če se ne boš postavil za svojo pravico in boš molčal, ko bo tista sraka zinila... Seme gosposko, je že v župnišču! Če ne boš govoril, kakor se spodobi, zase pa tudi za občane... Lani sem zelje sadila na tisti njivi. V glave je šlo, kot še ne tako. Letos imam solato. Petnajst let je, kar jo je name prepisala rajna mati. Nalašč name jo je prepisala, saj je ni nate prepisala!

Ponikvar: Če sem župan in pride gospod gubernialni komisar... tako in tako... ali ga bom skozi vrata porinil? Kmetje naj govoré.

Ponikvarica: Zganil bo kateri z jezikom vpričo strašila vladnega, takega! Žene pa doma jočejo in družini si v posmeh. Še čuda, da ti ne jemljejo zemlje izpred praga.

Ponikvar: Ženska, tiho!

Ponikvarica: Res že ne vem, ali bi mu jih ne zabrusila kar sama. Take bi mu povedala... (V kuhinjo, kjer vrešči dalje.)

Lužar (od leve. Sede na klop na levo od vrat. Kmalu za njim *Rak, Kalan, kmetje*): Ampak to je šele začetek!

Ponikvar (premika klopi).

Lužar: Odpri no usta, da bomo vedeli, pri čem smo!

Ponikvar (visoko vrpne rame. Navado ima, da jih tako nekaj hipov drži vstric glave in jih potem plosko spusti po telesu).

Lužar: Je to pravica?

Rak: Nasilje je.

Lužar: Sam imam travnik pod Goležem. Še preslice ne kosim, kadar je voda visoka. Ampak da bi jim ga v golt pognal? Da bi mi ga izpulili, ker si je nekdo izmislil, da bo tam speljal jarek? In v mapo se zapiše drugo ime? In jaz ne smem več nanj? In ga sploh ni več, ker je zazidan? — Po-

nikvar, župan: kdo prodaja, kdo kupuje, čigav je svet?

Ponikvar (dvigne rame kot prej).

Lužar: Vedel bi le, ali je postava pisana, po kateri nam zemljo jemljejo.

Rak: Župan barjanski, kakšna je postava?

Lužar: Kar nas ne tlači več nejevolja in robota, še ni bilo slišati, da bi bili komu zemljo vzeli in jo dali tistemu, ki se mu je zahotelo po njej.

Čop: Praznujete... možujete...

Ponikvar (potisne roke v hlačne žepe).

Čop: Bog daj, sosedje!

Vsi (tiho).

Čop: Kaj vam grbe rasejo?

Ponikvar: Ne brijte norcev! Časi so težki.

Čop: Vendar naposled človeški glas. In še znan glas povrh. Gospod župan — baraka je urejena.

Ponikvar: Veseli me, če ste vse našli... In Vam je prav...

Čop: Snoči sem vpeljal luč; svetlo kot v cerkvi. Še Bog Oče ni imel take delavnice, ko je tesal ta svet.

Lužar: Ampak sedmi dan je počival.

Čop: Pride čas, ko bomo tudi mi počivali.

Rak: Naj ti bo delo blagoslovljeno!

Kalan: Srečno ga končaj!

Lužar: Na konec smo — radovedni.

Čop (uzre lepak, stopi predenj in ga prebere): Tãk — danes vam stopijo na tilnik? In zategadelj lajež! Ali je že blizu — ta gospod?

Ponikvar: Gospod gubernialni komisar je v Črni že od dveh.

Čop: Tako. Gospod gubernialni komisar! — Ali Vam je resno na tem, da osušim barje? Mislim odkrito in naravnost.

Lužar: Kako mislite?

Čop: Brez ovinkov. Hočete?

Rak: Tako ne, kakor namerjate Vi.

Kalan: Na jeziku Vas imajo, da ste mož bistre pameti. Bojim se, da prebistre za nas.

Lužar: Naj ostane, kakor je, če gre samó za to, da se pamet izkaže.

Čop: Sem namreč te misli, da bi, kar nas je môž, skupaj držali. Gubernialcev ne potrebujemo in jih tudi nismo klicali. Za gubernijo nisem v to blato stopil. In gubernialni gospodki naj ne gazijo za menoj!

Ponikvar: Pisano je, da se sme razlastiti posestnik, če to zahteva »obča korist«.

Lužar: Kar je pisano, ne bomo brisali. Tudi gubernija ni kriva.

Rak: Gubernija je nedolžna.

Kalan: Kriv je on.

Lužar: Ti si kriv!

(Dalje prihodnjič.)

JESEN

Joža Vovk

Nocoj je v trudno vas jesen prišla,
neslišno, tiho je pobrala cvetje,
v mrakove tožne gozd odet je
in mrtvo listje pada že na tla.

Drevesa žalostno stojé, vsa osamela,
in siva pajčevina, glej, zdaj že visi,
kjer prej vse dneve nam je ptica pela,
le prazno gnezdo je ostalo še po nji.

Že mrzle sape nosijo vetrovi
in zadnji cvet mrje sred pustih trat,
za smrt nekemu že pojó zvonovi,
a v zemlji zrnje klije — za pomlad.

TRGATEV

Vinko Beličič

Skoz meglice sonce sije.

V hrbte greje nas in znoj nam lije
po obrazih. Od sokov mamljivih in topline
smo napol pijani. Ko nosač izgine
s polno brento, se ozremo na obrane trte.

Prsti se sprijemljejo nam in rezila
so že motno umazana. Dekleta so sklonila
glave in smeje se govorijo. Na široke
rame jim visé spuščene rute, gole roke
samogibno grozde iščejo pod listjem.

V vegastem zvoniku svetega Mihela
sredi trt je ura dvanajst odbrnela.
Mali zvon boječe je zazvonil.
Gologlavi gremo k zidanici. Jaz sem si oči zaslonil.
Gledam na ravnino. Misli so obstale.

•

Zašlo je sonce, senc več ni,
za majhen čas oblaki so se pozlatili,
a mesec je nad gozdom zasijal in oglasili
so se po pobočju črički. Sovje ukanje v uho doni.

Zdaj trte so osamljene, presladki plod
so dale, nihče se ne zmeni zanje.
Le veter včasim jim vznemiri sanje,
ko plaho pripihlja od bogvekod.

Omamni se sokovi penijo v kadeh,
kot od krvi so brente rdeče.
Na mizah vegastih brlijo sveče.
Nekoga je zajel prijeten smeh.

Slonim ob brajdi in z lasmi
dekletovimi se igram. Oba molčiva.
S preteklostjo otroškost zmerom bolj se zliva —
ljubezen zdaj tako boli!

HELENINA OTROKA

John Habberton / † Bogomil Vdovič

Po zajtrku sem Žabka poslal v sobo na popoldanski spanček, Živka pa sem na svoji rami odnesel v skedènj. Dal sem Mihu dolar z naročilom, naj pazi, da ne bo Živko koze dražil, in naj ga varuje, da ga koza ne nabode ali trči. Potem sem se zleknil na divan in se čudil, da je res šele pol dne minilo, odkar sva bila jaz in najbolj oboževanja vredna ženska na svetu srečna med seboj. Koliko srečnejši bom, ko se prihodnjič snidem z njo! Po pravih mukah tega dne se mi bo zdela moja radost še vse večja in silnejša.

Sanjal sem srečno nekaj minut z odprtimi očmi, potem pa so se mi oči zaprle, da sam nisem vedel, ne kdaj ne kako.

Zbudilo me je neko bobneče grmenje. Kaj bi neki to bilo? Stopim skozi vrata na verando in grmenje se je razlegalo tik nad mojo glavo. Skočim z verande na trato, pogledam in zapazim svojega mlajšega nečaka, ki je po kositrni strehi verande z raztrganim sončnikom v roki košato hodil gori in doli.

»Žabko, noter! Takoj!« sem zarjul.

Moj glas je mladega moža tako prestrašil, da je zgubil ravnotežje, padel in se začel s silno naglico trkljati proti robu strehe in kričati. Tekel sem, da ga prestrežem, če bi zletel s strehe, toda zunanji rob žleba je bil tako visok, da je ustavil sicer njegovo trkljanje, nikakor pa ne njegovega rjojenja.

»Žabko,« sem vpil, »leži prav mirno, dokler ne pride stric pote. Slišiš?«

»Slisim, pa jaž ne majam pjav mijno jezat,« je prišel odgovor s strehe. »Ko pa nic ne vidim ko objake in dez.«

»Prav mirno leži,« sem rekel še enkrat, »če ne, te nabijem, da boš črn.« Nato sem planil po stopnicah gori, si sezul čevlje, splezal na streho, rešil Žabka in ga pošteno zmikastil.

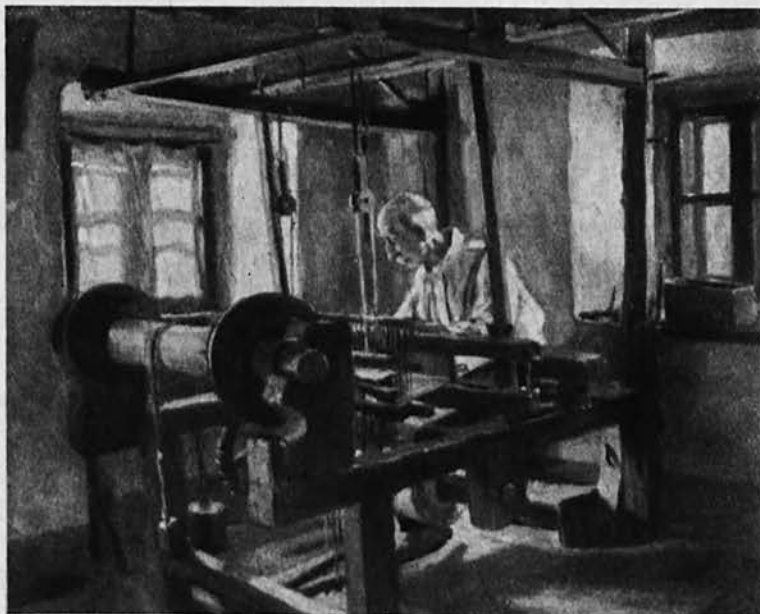
»Jaž šem še šu šamo mamu igjat. Mama gje tudi ž majejo na špjehod, kadaj gje dez,« mi je razlagal Žabko.

Vrgel sem ga na posteljo in odšel. Jasno je bilo, da tega strašnega otroka ne pamet ne grožnja ne očitna nevarnost ne more zadržati, da ne bi storil, kar si je izmislil. Le kaj bi zaleglo, da bi ga ukrotilo. Dasi nisem bil tako pobožen, kakor bi moja dobra mati želela, vendar sem začel že resno misliti na to, če mu ne bi morda molitev kot zadnje upanje kaj pomagala. Za njegovo bla-

ginjo in za svoj pokoj bi z veseljem prebral ves molitvenik. Vendar bi bil pa to težko storil takoj, kajti prišel je bil Miha in prosil na zadnjih vratih posluha. Sporočil mi je, da je dal Živko kozi požreti gobo za omivanje kočije, da je nasul cele pesti ovsu v sesalno cev, da je pulil črni kobili iz repa žimo in da je z ostrim žebljem porisal vsu pološčeno kočijo. Živko ni tajil, ampak je gledal silno užaljeno ter pripomnil, češ da ne more biti srečen, če komu kakšne ne zagode, in da bi najrajši videl, da bi ne bilo razen lajnarja in štacunarja nobenega drugega človeka na svetu. Sledil mi je v hišo, se vrgel na stol, si nateknil obraz, kakršnega je po mojem najbrž nosil Byron, preden je prišel v svoja zlobna leta, in vzkliknil:

»Prav zares ne vem, zakaj so prav za prav majhni fantki na svetu, če se vsak človek spotika nad njimi in ne pusti, da bi delali, kar bi hoteli. Kadar bom umrl, stavim, da ljubi Bog ne bo tako grd z mano, kakor je Miha in nekateri drugi ljudje tudi. Najrajši bi umrl, da bi me precej pokopali, mene in kozo, in bi šel v nebesa in tam bi naju nihče ne zmerjal.«

Sprva sem se sam pri sebi smejal njegovim predstavam o nebesih, potem pa sem se čudoma vprašal, če so moje kaj drugačne ali dostojnejše od njegovih. Vendar pa se s pobožnim premišljevanjem še nisem utegnil ukvarjati, kajti Živko je bil ves premočen in že prehlajen. Peljal sem ga torej v njegovo sobo, ga slekel in večkrat mislil, kolikokrat je moral moj oče pri meni izpolnjevati podobne dolžnosti in si krajšati življenje in kako neki je mogel ob takem sinu, kakršen sem bil jaz, tako dolgo živeti, kakor je. Misel, da se na tak

Saša Šantel: Metliški tkalec.

lahki način pokorim za svoje nekdanje grehe, me je tako prevzela, da sprva še zapazil nisem, da Žabka ni. Ko sem se prepričal, da mojega mlajšega nečaka ni v postelji, kamor sem ga bil položil, sem ga šel iskat. V sobi ga ni bilo nobeni, toda ko sem zaslišal prijazno mrmranje iz dolge svetle čumnate, sem pogledal vanjo in zagledal Žabka, ki je sedel na tleh in jedel sir iz mišnice. Škripanje čevljev me je izdalo in Žabko, ki je bil hitro kos položaju, je skočil na noge in vzkliknil:

»Šaj nišem miski nic štoju, šamo špuštu šem jo, pa je štekja.«

In še zmerom je šel dež! O, kaj bi dal za eno samo uro sonca, da bi bila brozga samo na pol posušeno blato in da bi se otroci lahko igrali, ne da bi mučili druge ljudi! Toda to ni smelo biti. S petjem, pripovedovanjem povesti, z igranjem menežarije, v kateri sem predstavljal skoraj vse živali, in z vsemi mogočimi zabavami smo si preganjali čas in počasi se je bližal popoldan svojemu koncu in srce mi je polagoma postajalo lažje. Samo še eno ali dve uri pa pojdejo otroci za noč v posteljo in potem bom z vso slastjo in v miru užival svoje urice. Že zdaj sta se kolikor-toliko dostojno vedla; bila sta trudna in lačna in sta, pričakovaje večerje, polegala po tleh. Pograbil sem priliko in se vrnil k svoji knjigi. Toda komaj sem prebral stran, že sta me tresk in krik hkrati pozvala v obednico. Na tleh je ležal Žabko, vse vprek pa polno posode in različne jedi.

Ena stvar mi je bila prècej jasna: vrela omaka se je zlila Žabku po laktu; kako pa je bil ubogi otrok oparjen, nisem mogel vedeti. Urno sem mi prerezal rokav od zapestja do rame in videl, da je bila koža vsa rdeča. Spomnil sem se, kako je moja mati najrajši ravnala z opeklinami in oparinami, in brž stresel skledo zmečkanega krompirja v čist robec ter ga ovil Žabku okoli lakta. Nato sem zahteval pojasnila.

»Jaž šem šamo joko štegnu po kjuh,« je ihtel Žabko, »pa je žacéja ta gèjda miža vse v mene metat in na tja stejbunk.«

Brez dvoma je povedal resnico, kolikor jo je znal. Toda seganje čez mizo je prav grda otroška navada, posebno če se matere oklepajo staroverske, podedovane mize, ki se dá raztegniti. Zato sem nagnal Žabka brez večerje v njegovo sobo premišljat, kaj je napravil. Ko sem ostal z Živkom sam, sem imel prav prijetno večerjo iz otetih stvari Žabkovega brodoloma. Potem pa sem šel gor gledat, če se grešnik kaj kesá. Na videz je bilo težko reči, ali se ali se ne, kajti bil je s hrbtom obrnjen proti meni, a nos je pritiskal na okno. Vendar sem videl, da obkladka ni imel več.

»Žabko, kje je pa tisto, kar ti je bil stric na laket položil?« sem vprašal.

»Pojedu šem,« je rekel odkritosrčni otrok.

»Ali si robec tudi pojedel?«

»Ne; tišti gejdí štají jobeč šem vejgu škož okno. Jaž ne majam štajih umažanih jobčev v šoji jepi šobči.«

Bil sem tako vesel, da je bila njegova opeklina neznatna, da sem ga pozabil ošteti zastran robca, in poklical še Živka gor, da bi lahko spravil oba hkrati v posteljo in se rešil hlapčevstva, v katerem sem živel ves dan. Toda naloga ni bila lahka. Na vsak način je moj svak Tomo Lovrenčič bolje poznal potrebe svojih otrok kakor kdo drugi, toda od svojih otrok se ne bo nobeden učil, na koliko načinov je mogoče zlorabljeni roditeljsko dobrodušnost. Njun spored je zahteval povesti, pesmi, poučne pogovore, uganjanje norcev, darovanje novcev, spuščanje novcev v dolgih presledkih v kositrno pušico in oglušujoče reškanje z njimi; potem je bilo treba moliti, pa ne kako običajno molitev; nato sta otroka opravila vsak svojo molitev, nakar mi je bilo dovoljeno oditi, potem ko smo si drug drugemu rekli: »Bog te obvaruj«. Ko sem ta večer zapustil sobo z njuno blagoslovno željo v ušesih, me je neki občutek osebne slabosti, ki so ga povzročili dogodki dneva, primoral, da sem prav iskreno odgovoril: »Amen!«

Matere! Matere dečkov, sprejmite od mene davek spoštovanja, ki se z besedami ne dá izraziti, davek največjega občudovanja, ki ga je kdaj kaka velika stvar na svetu zbudila, davek oboževanja, iskrenega in blagovernega oboževanja, podobnega tistemu, s kakršnim katoličani poveljujejo sámo presveto Devico Marijo. Jaz, krepak moški, sem telesno in duševno omagal od zahtev dveh ne preveč porednih ali zlih dečkov. Ve pa — sam Bog vedi kako — prenašate nepretrgoma, tedne, mesece, leta, da, vse življenje prav take izkušnje, poleg tega pa še bremena gospodinjstva, telesnega trpljenja in ponižanja, duševnih stisk, ki vam presunjajo srce z marsikatero bolečino, ki je tudi sveti Materi trgala srce. V primeri s tvojo vztrajnostjo je vztrajnost mladega moža ali vztrajnost atleta — slabost; skrivnost tvojih živcev, čudovitih celó v oslabeledosti, je velika kakor sila vetrov. Da razviješ svojo odločnost, imaš več prilike kakor največji državnik. Tvoje junaštvo se posmehuje neznatnosti vojnega junaštva. Tvoja premetenost je izvežbana v šoli diplomacije, kakršne najbolj izkušeno sodišče ne more dati. Ali si upajo posmehovavci reči, da ne znaš voditi vladarskih poslov? Laže je vladati druhal

Miha Maleš: Kmetška Marija.

divjakov, kakor biti uspešen samovladar v tvojem majhnem kraljestvu. V primeri z moškimi so še tvoje napake vse hvale vredne. Naj bodo pa te kakršnekoli, že sam tvoj veliki, skrivnostni in nedostopni uspeh te v zaslugah postavlja visoko nad vojake, vladarje in duhovnike.

Te misli so mi rojile po glavi, ko sem ležal na postelji, kamor sem se bil vrgel, zapustivši otroško spalnico. Za vse druge misli pa mi je bila glava docela nesposobna.

Drugo jutro, ko sem se zbudil, sem ugotovil, da sem skoraj dvanajst ur prebil nerodno leže na postelji, ne da bi se bil slekel. Naslednje, kar sem opazil, je bilo, da mi je bilo zelo debelo pismo pod vrati porinjeno v sobo. Ali mi je morda predraga — brž sem popadel ovitek in videl, da je bil naslovljen z roko moje sestre in da je obetal bolj obširno pisanje, kakor me je ta gospa kdaj z njim počastila. Odprl sem pismo, pri čemer mi je padla iz njega priloga, najbrž seznam potrebnih stvari, ki naj bi jih izvolil zamotati itd., in bral tole:

»Rožni dol, 1. julija 1875.

Moj dragi dragi brat!

Kako bi Te rada vroče in prav po sestrsko objela! Ne morem verjeti in vendar sem vsa iz sebe zastran tega. Če pomislim, da si si baš Ti, moj trezni, poslovni, neromantični, dolgi brat osvojil ta vzor dekleta, ki je že toliko dobrih zvez odklonila, je to nekaj čudovitega! Toda če sedaj pomislim na to, sta kakor nalašč drug za drugega. Rada bi rekla, da sem kar hrepenela po tem in da sem Te baš zato povabila na Slemena, da to dosežem, toda kaj, če bi to trdila, bi žal ne bilo pri tem niti besedice resnice. Ti si imel vedno to lastnost, da si storil prav tisto, kar se Ti je zdelo in česar ni nihče pričakoval od Tebe, toda to pot si posekal samega sebe.

In če pomislim, da sta moja mala dragca igrala tako važno vlogo pri stvari! To si bom štela vedno v zaslugo, kajti če bi onadva ne bila storila tega namesto mene, kdo bi Ti bil pomagal? Pričakujem torej, da se za božič obeh prav lepo spomniš.

Mislim, da se nisem pregrešila zoper zaupanje, ako Ti pošiljam priloženo pismo, ki sem ga pravkar prejela od svoje bodoče svakinje. Iz njega boš spoznal nekatere vzroke svojega uspeha, obenem pa tudi videl, kakšna in katera je dekletova prva in naravna skrb v takih okoliščinah, skrb, ki jo boš znal Ti s svojim poštenim in plemenitim srcem gotovo prav hitro pregnati. Kakor si moški, vendar si najbrž preneumen, da bi znal med vrsticami brati. Zato je bolje, če Ti kar povem, da se Jela boji, da ne bi imel kdo tega, da se je tako zlahka vdala, za pomanjkanje vzdržnosti in samospoštovanja. Menda Ti ni treba posebej praviti, da je ni ženske na svetu, ki bi imela te čednosti v večji meri ko ona.

Bog živi Tvoje drago staro srce, Hinko, ki zaslužiš, da bi te človek do mrtvega zmikastil, če se ne čutiš najsrečnejšega človeka na svetu. Pohiteti moram, da pridem domov, in vaju na lastne oči vidim in verjamem, da se je ves ta čudovit in prekrasen dogodek res zgodil. Daj Jeli namesto mene lep sestrski poljub (če znaš poljubiti tudi kako drugače kakor na en način), mojima keruboma pa vsakemu po sto od matere, ki si ju tako želi videti.

Te pozdravlja Tvoja ljubeča Te sestra

Helena.«

Drugo pismo, ki sem ga odprl z veliko spoštljivostjo, pa se je glasilo takole:

»Slemena, 29. junija 1875.

Draga prijateljica Helena!

Nekaj se je zgodilo, da sem zelo srečna, vendar pa tudi zelo vznemirjena. Ker pa si Ti ena oseb, ki je bliže prizadeta, se Ti izpovedujem, brž ko mi je mogoče. Hinko — Tvoj brat, mislim — Ti bo gotovo brž sporočil o vsem, če tega ni že storil, in zato hitim, kar morem, da ti svečano zatrdim, da nisem imela najmanjše slutnje, da se bo kaj takega zgodilo, in se tudi nisem najmanj prizadevala, da bi se.

Vedno sem mislila, da je Tvoj brat sijajen človek, in sem to svoje mnenje tudi vselej povedala, kadar smo bile dekleta same med sabo. Tu na deželi pa sem se nekako naučila, spoštovati ga bolj ko kdaj poprej. Z veseljem ga oprlašam sumnje, da bi si bil nalašč prizadeval, napraviti ugoden vtis name. Če bi ga bila ob različnih prilikah, ob katerih se je pred menoj pokazal, proučevala, bi morala reči, da je najoriginalnejši človek, ki sem kdaj slišala o njem. Tvoja otroka sta angela; saj si mi sama tako pravila in tudi jaz sem trdno prepričana o tem, toda ona prav nič ne prizanašata stričevi zunanosti. Le kakšen je bil včasih — no, rajši Ti ga ne popišem, ker se bojim, da ne bi kdaj dobil koščka tega pisma v roke in mi zameril. Toda on je videti zmerom potrpežljiv in nežen z njima in jaz se nisem mogla ubraniti prepričanja, da človeka, ki zna biti tako ljubezniv

z nepremišljenimi in nespametnimi otroki, mora ženska, ki jo ljubi, naravnost oboževati, če je sploh ženska. Seveda nisem imela najmanjše slutnje, da bom ta srečna ženska jaz.

Slednjič je prišel tisti dan, toda jaz sem bila v prav blaženi nevednosti, kaj se bo zgodilo. Tvoj mali Žabko se je bil pobil in je silil v Hinka, Tvojega brata, naj mu zapoje neko čudno pesemco, in to še celó tedaj, ko je mladi gospod dvoril nam, dvanajstim gospodičnam hkrati. Da bi bila Ti le videla njegov obraz! Bilo je presmešno, dokler ni svoje nejevolje premagal in začel zares sočustvovati z otrokom. Nato je bil videti namah sama nežnost in srce in jaz sem si za trenotek želela, da bi ne bilo nobenih družabnih pravil in bi mu lahko naravnost povedala, da je moj vzor. Potem je Tvoj mlajši, igraje se, razlil krožnik juhe na mojo obleko (nikar se ne jezi, saj je iz navadnega blaga in se dá prati). Seveda sem se morala preobleči in ko sem se umeknila, mi je šinila srečna misel v glavo, da bi se tako skrbno napravljal, da bi zamudila čas, ko gredo druge gospodične na svoj vsakdanji večerni sprehod. Posledica tega bi bila, da bi dobila priliko, imeti za pol ure ali več družbo gospoda sama zase — čast, ki je (na sramoto gospodov, ki ne pridejo na Slemena) to poletje še nobena gospodična tukaj ni imela. Venomer sem kukala skozi zastore, če so druga dekleta že odšle, in sem lahko videla njega, kako je žalostno in zamišljeno gledal na ta dva otroka, kakor bi bil on njuna skrbna mati, in zdel se mi je tako dober. Ko sem se pa prikazala, je bil videti zelo vesel,

da me vidi, in s tem izraženi poklon takega moža mi je bil res kaj vreden. Vse, kar je rekel, se mi je zdelo od njega bolj vredno slišati kakor od koga drugega, ki se mi ni zdel tako dober. Potem je nenadoma Tvoj starejši na vsak način hotel natanko povedati uspeh pogovora, ki ga je imel s svojim stricem, in konec tega je bil, da se je Hinko razodel. Bil pa ni prav nič romantičen, temveč je bil zares odkrit in moški, medtem ko sem jaz tako osupnila, da nisem mogla prav nič misliti, kaj bi rekla.

Nato me je ta nesramni človek poljubil, na kar sem popolnoma izgubila jezik. Če bi bila že prej kaj vedela o njegovih čustvih, bi se bila že pripravila, da bi se bila primerno vedla. Toda, Helena, kako sem vesela, da nisem nič vedela. Bila bi najsrečnejše

Rajko Slapernik; Slamo nakladajo.

bitje, ki je kdaj živelo, če bi se ne bala, da si bosta Ti in Tvoj mož mislila, da sem se preneglo vdala.

Kar se tiče drugih ljudi, bova že gledala, da nekaj mesecev ne bodo zvedeli ne besedice o tem.

Piši mi, da ne zaslužim graje, in zagotovi mi, da me sprejmeš za svojo sestro, kajti jaz ne odstopim Hinka nobeni drugi, ki si jo morda Ti že izbrala zanj.

Tvoja iskrena prijateljica

Helena Majnikova.«

Ali je že kdo doživel tako prebujenje? Bilo mi je, kakor da mi je vsa dečaška razposajenost šinila v kri in namesto da bi govoril in počenjal dostojne stvari, kakor delajo junaki romanov v podobnih okolnostih, sem zavpil »Hura!« in kakor vihra priplesal v otroško sobo, tako da je Živko sédel v postelji in me s karajočimi očmi gledal, medtem ko je Žabko izbruhnil v srčen smeh in prostovoljno zaplesal z mano. Nato sem ugotovil, da je dež že minil in da sije sonce, torej bi se z Jelo spet lahko peljala na sprehod, tačas pa bi se otroka že kako sama varovala.

Hipoma sem se spomnil in kar zbodlo me je v srce, da bo mojega dopusta kmalu konec, in prijela me je silna nestrpnost, da bi zvedel, kako dolgo namerava Jela še ostati na Slemenih. Bilo bi kruto, želeti si jo pred koncem avgusta v mesto, toda...

»Stric Hinko,« je rekel Živko, »papa pravi, da ni lepo, če ljudje zjutraj sedejo in začno pre-mišljati, preden so si lase pokrtačili — vidiš, to mi papa zmerom pripoveduje.«

»Oprosti, Živko,« sem rekel in skočil nekoliko zmeden pokonci, »premišljal sem o neki silno važni zadevi.«

»O čem? O moji kozi?«

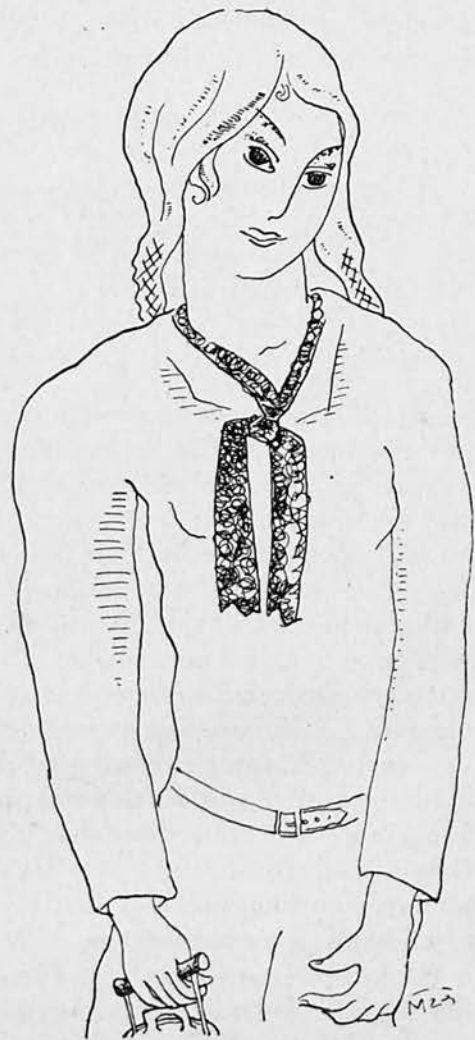
»Ne, nikakor ne. Ne bodi neumen, Živko!«

»No, jaz zmerom mislim nanjo in se mi ne zdi to nič neumno. Mislim, da pride ona tudi v nebesa, kadar umrje. Stric Hinko, ali imajo angeli kozje vozičke?«

»Ne, dragi moj, angeli si lahko pomagajo brez vozičkov.«

»Kadaj pjdem v nebeša,« je rekel Žabko in se dvignil v postelji, »bom imù vse povno kožjih vožičkov in bom angejcke na špjehod vožu.«

Deležen sem bil še mnogo prerokovanj in nebeških popisov, preden sem se opravil in odhital

Miha Maleš: Mlekarica.

iz hiše, da se nemoteno prepustim svojim mislim. Ko sem prišel mimo kokošjega dvora, sem zagledal zamišljeno želvo, jo pobral, poklical kričé nečaka in jo držal kvišku, da bi jo videla. Njune oknice so odletele vsaksebi in enodušen, čeprav ne docela skluden »o!« je pozdravil moj plen.

»Stric Hinko, kje si jo pa dobil?« je vprašal Živko.

»Tam pri kokošjem dvoru.«

Živku so se oči na široko odprle, videti je bilo, kakor da se je za trenotek posvetil globokemu premišljevanju, nato pa je vzdiknil:

»Ne vem, kako morejo kokoši tako veliko reč znesti. No, kar deni jo tačas v svoj klobuk, da pridem doli. Boš?«

Spustil sem želvo v Živkovo samokolnico in šel pohajati po vrtu. V cveticah, ki so imele vedno toliko moči name, sem videl polno novega čara in mika.

In res so me prisilile, da sem poskusil delati verze, mene — dostojnega in resnobnega trgovca!

Toda sila je bila prevelika, da bi se ji bil ustavljal, dasi moram priznati, da je bil uspeh silno klavrn:

»Žareča ko vrtnica, čudo gredic,
ki pesniki nam jo slavijo,
in čista ko biserna rosa cvetic,
ki zora jim v čaše prši jo,
ponižna ko skromne vijolice svet,
prekrasna ko lilija bela
in nežna ko jegliča milega cvet —
vse tó in še več mi je Jela!«

Če ponujam ta odlomek bravcu, niti najmanj ne mislim, da bo mogel najti kako vrednost v njem. Navajam ga le, da bo poznejša moja izkušnja razumljivejša. Ko sem zložil te klavrne vrstice, sem se zavedel, da nimam ne papirja ne svinčnika pri sebi, da bi jih ohranil. Ali naj pridem ob prvo pesnitev, ki sem jo sam skoval? Ne, nikoli! Ni bilo prvič, ko se mi je zdelo potrebno, da si ohranim besede samo v spominu. Zato sem kar naprej in naprej ponavljal svoje smešne verze, dokler me ni zgovorno čustvo, katerega neroden izraz so bili, navdušilo, da sem začel svojo deklamacijo spremljati s kretnjami. Šestkrat, osemkrat, desetkrat, dvanajstkrat, dvajsetkrat sem ponovil te vrstice, vsakokrat z večjo vnemo in z bolj navdušeno kret-njo, kar mi tenák glasek blizu mene pripomni:

»Tjic Inko, ti pa tako dejas, kakoj bi pjavau.«

Ozrem se in zagledam svojega nečaka Žabka. Koliko časa je bil za menoj, nisem imel pojma.

»Tjic Inko, ti ši pa ejdèc kakoj józa.«

»Žabko, le pojdiva zdaj lepo k zajtrku,« sem rekel na glas, sam pri sebi pa sem godrnjal nad darom opazovanja, ki sta ga Tomova otroka očividno imela.

Takoj po zajtrku sem poslal Miha s pisemcem do Jele, s katerim sem ji sporočil, da bi me veselilo, popeljati jo popoldne k slapovom, in jo povabil za ob štirinajstih. Nato pa sem se dal otrokoma za to jutro brez pridržka na razpolago, toda z izrečno pripombo, da ne smeta pričakovati, da me bosta med drugim zajtrkom in kosilom videla.

Najprej sta mi velela, naj okomatam kozo, kar sem storil. Nato pa sem pazil na častljivo žival, ki je vozila moja nečaka s tako resnostjo po cesti gori in doli, kakor da še ne misli ne na to, da bi jo nenadoma ucvrla, kadar bi ji obrnil hrbet. Kolesa kozjega vozička so tako neusmiljeno cvilila, da se mi je kar srce trgalo in kakor nenamazanih osi še nisem slišal cviliti. Zato sem otroka pregovarjal, naj bi izstopila in pustila, da se koza začasno izpreže, jaz pa bi med tem namazal osi, na kar sta pristala. Pol ure umazanega dela je zadostovalo, da sem s pomočjo, ki sta mi jo nudila

otroka s svojimi nasveti, točno izvršil svojo nalogo. Nato sem porinil rogatega konja med ojnice, Živko je počil z bičem, voz je brez šuma odrinil, Žabko pa se je začel bridko jokati.

»Veš vož še je pojomu,« je rekel Žabko, »ko-ješa nocejo nic vec pet.«

Živko pa je pripomnil: »Stric Hinko, meni se zdi, da se zdaj voziček strašno pustó sliši, ne?«

»Stric Hinko,« je vprašal Živko čez nekaj časa, »ali veš, kaj se zgodi, da grmi?«

»Seveda, Živko. Če dva oblaka trčita, napravita velik ropot in to imenujemo grom.«

»O, to pa že ni res,« je rekel Živko. »Ko je včeraj grmelo, je bilo zato, ker se je Bogec vozil po oblakih in je njegov voz strašno ropotal. To je bil grom.«

»Jaž pjav nic ne majam za ta gejdi gjom,« je pripomnil Žabko. »On gje v naso kjet in nam vse mjeko škiša, pjavi Jejca. In žato jaž ne mojem dobit jepega bejega caja žutjaj.«

»Žabko, meni se zdi, da bi ti prav rad videl Bogca, kadar se vozi po oblakih z vsemi angelci, ki tečejo za njim,« je rekel Živko, »čeprav grom mleko skisa. In kako lepo je videti, kadar grom udari.«

»Živko, kako pa to vidiš?« sem vprašal.

»No, ali ne veš, kadar grom udari in se napravi taka svetla lisa na nebu? Takrat naredi Bogčev voz strašen tresk in napravi majhne špranje v nebeška tla in mi vidimo naravnost noter. Ampak kako je to, stric Hinko, da ne moremo nikoli nikogar videti skozi te špranje?«

»Ne vem, dragi moj, mislim pa, da zato, ker to, kar se vidi tako svetlo, niso špranje v nebesih, ampak neke vrste ogenj, ki ga Bog prižge v oblakih. Kadar boš večji, boš že razumel vse to.«

»Strašno bom žalosten, če to res ni nič drugega kakor ogenj. Ali znaš tisto čudno pesem, ki jo papa poje:

Bliskov plaméni in gróma bobnénje
hvalijo véliko bóžje stvarjénje?«

Jaz ne vem prav za prav, kaj pomeni, ampak meni se zdi, da je strašno lepa, ne?«

To staro pesem sem poznal. Slišal sem jo kot otrok, ko sem bil komaj kaj starejši od Živka, in se me je prav tako dojmila kakor očividno tudi njega. Blagroval sem njegovo sočutno srcece in ga pograbil v naročje.

Nenadoma pa je postal spet otrok.

»Stric Hinko,« je zavpil, »ti boš lezel po vseh štirih in igral konja, jaz te bom pa jahal.«

»Ne, hvala lepa, Živko, v tej nesnagi pa ne.«

»Potem se pa igrājmo menežarijo, ti boš pa živali igral.«

S tem sem bil zadovoljen. Ko smo se skrili v najoddaljenejši kot, tako da nihče ne bi mogel dognati, kdo je tisti, ki moti mir s takimi zverinskimi glasovi, se je predstava začela. Bil sem po vrsti medved, lev, zebra, slon, raznih pasem pes in mačka. Ko sem predstavljal zadnje imenovano žival, je začel Žabko oponašati moj glas.

»Mijav! Mijav!« je rekel, »tako pjavijo mačke, kadaj v vodnjak padejo.«

»Pri moji veri, da on to lahko dobro ve.« je pripomnil Miha, ki se je bil povabil na brezplačen prostor v menažeriji in pomagal s ploskanjem, s katerim je pozdravil vsako posnemanje. »Ali bi verjeli, gospod Hinko, da se je ta mali porednež neko jutro navsezgodaj v sami srajci splazil skozi vežna vrata iz hiše, šel tja k doktorjevim, pograbil mačè, ki je ležalo pred kuhinjskimi vrati na slami, in ga vrgel v vodnjak? Doktorja ni bilo doma, gospa pa ga je videla in njeno srce je bilo tako mehko, da je priletela ven in vrgla nekaj desk v vodnjak, da bi se uboga živalca rešila nanje, in spustila motiko na vrveci vanj. In ko je privlekla ubogo stvarco ven, ji je postalo tako slabo, da je omedlela in padla v travo. In to je stalo gospoda Lovrenčiča skoraj trideset dolarjev, da so doktorjev vodnjak osnažili.«

»Da,« je rekel Žabko, ki je verno poslušal Mihovo pripovedovanje, »in mačka je jekja: 'Mijav! mijav!' ko je padja v vodnjak. In gošpa je jekja: 'Ti gejdi fantek, ti, majs domu in nikoj vec se ne pjikazi k nasi hisi,' tako je jekja. Tjic Inko, ždaj bodi pa se kakšna zivau. Aj znas bit kit?«

»Žabko, kiti nimajo nobenega glasu; oni samo pljuskajo po vodi.«

»No, pa pade v vodnjak in pjuškaj, ne?«

(Dalje prihodnjič.)

DELO

Leopold Stanek

Z obema rokama vrtim
veliko kolo.

Nizko mi tilnik visi,
da komaj vidim
modrikast pas žil
in svojo golo roko.

Skozi ozko špranjo
se sončni žarek igra
na mojem ožganem ramenu.

Tako sem vesel,
da bi poljubil Boga!
Zvečer sem pa zmučen ves,
da komaj napišem si pesem.

Venec privezujeta. (Fot. Fr. Krašovec.)

CVETOČA KRI

Priobčil Bogdan Kazak

Od Soče se je bojišče pomeknilo na Piavo, Goriška pa je trpela še naprej, muke so se spreminile, a ne zljajšale.

Podganja nadloga se je razpasla po vsej deželi in uničevala kmetom že tako skromne pridelke, živilska oskrba po občinah je opešala, za denar, kakor smo imenovali tiste krpice rdečega papirja, se ni dobilo nič, najmanj pa živil. Sila kola lomi. Tako se je takrat bahato razvilo poleg bujnega verižništva neko splošno barantanje z blagom, lotevala se nas je neka poblaznost, kakor pravijo moji rojaki pohlepu po gmotnih vrednotah, in očitno kvarila naše nravi.

Tudi jaz sem barantal, če sem hotel preživljati svojo družino in popraviti hišo v Gorici. Znani češki zobar mi je prodal svojo pol podrto

hišo, ker je obupal, da bi jo mogel v doglednem času urediti za bivanje. Jaz sem jo kupil, ker sem vedel, da bo moje prejšnje bivališče popravljeno šele čez nekaj let. Zidar, tesar, mizar in vsak drugi obrtnik je prevzemal pri meni dela samo s tem pogojem, da sem mu dajal vsaj polovico zaslužka v živilih ali uporabnem blagu. Živila sem dobival samo v zameno za blago. Tako sem skupoval obleko, perilo, čevlje, petrolej, ženske cunje in drugo tako šaro, ki so jo prinašali vojaki iz Furlanije, največ za tobak, ki sem ga »pod roko« nabavljal od tasta, glavnega založnika tobaka. Tisto blago so raznašale ženske okoli po kmetih, hodile z njim na Dolenjsko in celo na Hrvaško in mi prinašale živila. Nihče ni spraševal po izvoru tega ali onega blaga, javna in zasebna vest se je preraščala z gostimi ščetinami. Takrat sem se prepričal o resničnosti pregovora, da priložnost dela tatove, kar pomeni, da je lahko biti pošten in zvest, dokler ni skušnjave za nepoštenje in nezvestobo.

*

Trumoma so se vračali begunci domov. V mesto samo jih vojaška oblast ni puščala, tudi v druge kraje ne, ki so bili zasedeni od Italijanov. Hudobni jeziki so razlagali to varstveno in zdravstveno naredbo z razlogom, češ da hoče vojaščina mesto najbrž prej temeljito opliniti in plen pospraviti. Tudi jaz sem marsikaj skusil, kar je upravičevalo tako razlago.

Hudo je bilo našim beguncem po svetu, kruto je bilo prvo leto njihove vrnitve. Malokatera družina je našla svoj dom še uporaben vsaj za silo, večinoma so prezimovale v vojaških rovih in izdolbinah. Po tistih brlogih so se dogajale neštete strahote. Kolikrat se je razpočila pod zasilnim ognjiščem skrita granata in raznesla družinico, ki je čakala okoli kotliča polente! Drugič je razneslo svetilko, napolnjeno s petrolejem, ki je bil prav za prav vojaški bencin; koliko otrok se je opeklo do smrti, koliko jih je oslepelo! Drugje so začeli brskati po zemlji, da bi jo pripravili za saditev ali setev. Vsak teden je bilo samo v goriški okolici nekaj primerov, da je kopač, star mož ali vojni pohabljenec ali nedorasel mladenič zadel s krampom na granato ali šrapnel v zemlji in zletel raztrgan v zrak.

Največ otrok pa so poškodovale ročne granate. Te peklenke navlake je bilo na obeh straneh bojne črte toliko, da je niso iztrebili popolnoma niti do danes. Takrat pa je ležala kar povsod in bila otrokom priljubljena igrača. Navadno jo je otrok toliko časa preiskoval, da se mu je razpočila v rokah, mu odnesla roke in raz-

trgala obraz. Drugi, večji dečki, so se »naučili« metati ročne granate, a prej ali slej jo je vsakdo skupil, da ga je raznesla ali trajno poškodovala.

Smrtnih žrtev je bilo zelo mnogo, a te niso toliko težile, ker smo jih sproti pozabljali. Toda kaj z otroki, ki so bili brez rok in oslepljeni? In teh siromačkov je bilo vsak teden več, ki jim je trebalo večtedenskega, če ne večmesečnega zdravljenja poškodb in trajne, dosmrtne nege. Ko smo si za silo uredili bolnico v Gorici, je bilo v njej največ otrok z obupnimi poškodbami.

Marsikdo je že takrat trdil, da so teh najbridkejših vojnih nesreč krivi starši, ki niso otrok dovolj poučevali in svarili. Moje mnenje o teh zadevah naj pojasni naslednji doživljaj.

Moj najstarejši sin, takrat dvanajstletni drugošolec, je bil na velikonočnih počitnicah. Ko sem se odpravljal v Gorico pogledat, kako kaj napredujejo dela v bolnici in v naši hiši, je moledoval toliko časa, da sem ga vzela s seboj. Vso pot v Gorico sem mu strogo zabičeval, da ne sme nikjer, niti v našem prejšnjem stanovanju niti v hiši, brskati in se dotikati neznanih predmetov. Ko sem bil v bolnici, so pripeljali menda iz Grgarja dva razmesarjena dečka, oba brez rok, oba z raztrganim obrazom, oba z izteklimi očmi. Z bratom Rajkom (»Vseznamom«) sva napravila ponesrečen-cema zasilne obveze, dala jima protikrčno cepivo ter ju napotila v Trst, ker naša bolnica še ni bila urejena za oskrbo bolnikov.

Moj sin je opazoval pretresljivi dogodek, od groze se je tresel, debele solze so mu tekale po licih iz usmiljenja do nesrečnih dečkov, ki sta postala žrtvi igranja z ročno granato.

Čez Šentpeter sva jo s sinom mahala proti Volčji dragi, odkoder je vozil redni vlak proti Ajdovščini. Ruševine so se oživljale; kakor mravlje v razkopanem mravljišču so hiteli ljudje pospravljati šaro, postavljati kolibe, zasipati rove, napravljati lehe. Mnogo teh trpinov sem poznal in se z njimi pozdravljal. Tam, kjer teče cesta pod železniškim mostom, sem se ustavil pri možu, ki je ograjal svoj prekopani vrt in se z njim razgovarjal. Sin je odšel po cesti naprej.

Kmalu sem ga dohitel. Stal je na cestnem robu in z dežnikom dregal in obračal ročno granato, ki je ležala v blatnem jarku. Odrevenel sem od groze in kriknil. Deček se je prestrašil in me plaho vprašal, če mi je slabo.

»Več ko slabo, če vidim, da se igraš s smrtjo, neubogljivi topoglavec!« sem rjul nad njim in ga lopnil po zadnji plati, da je zletel naprej po cesti.

Molče sva nadaljevala pot do železnice. Premišljeval sem, kako klavrno jalovo je samo po-

učevanje otrok, da je igranje z ognjem nevarno; otrok se ti le tedaj ne opeče, če paziš nanj ali ogenj odstraniš. Kdo naj nadzoruje otroke, ki so se vrnili iz begunskih taborov? Ali očetje, ki so prišli iz ujetništva in z vojnih poljan, ali uboge matere, ki jim je dvoje rok in štiri in dvajset ur na dan dosti premalo celó za najnujnejša opravila?

*

Vojske kar ni hotelo biti konec...

Vroč pomladni dan je bil, petek, 24. velikega travna v Gorici, kjer sem se dan poprej stalno nastanil v »novi« hiši. Dopoldne sva se srečala z ljubim prijateljem, kazakom Stereženkom, ki je prispel po opravkih iz Ljubljane in iskal v razdrtem mestu bivališča sebi in družini. Ker so po naši hiši šarili zidarji, mizarji in drugi rokodelci, sva se domenila, da se snideva na razgovor popoldne v kavarni nasproti municipiju (mestni

hiši), saj sva si imela mnogo povedati o prešlih in bodočih dneh.

Okrog štirih sem prišel na sestanek. Vidno vznemirjen me je vprašal prijatelj, če sem kaj podrobnega zvedel o silni nesreči, ki je popoldne zadela Ajdovščino in vso vipavsko dolino, saj se je ob pol dveh celó Gorica stresla od grozotnega razpoka tam gori.

Jaz in drugi v moji hiši nismo zavoljo neprestanega ropotanja nič slišali, tudi od nikogar nič zvedeli, zato me je strahotna novica ohromila, da sem se sesedel. Vsa moja družina je bivala takrat v Ajdovščini, kjer so bila velikanska skladišča razstreliv. Med železnico in cesto so bili kupi, ne, hribi granat in šrapnelov, ki so jih po italijanskem zlomu navozili od vseh strani opuščenega bojišča.

Učinek takšnega razpoka sem opazoval pred meseci onkraj Krmina, kjer je zletelo italijansko skladišče streliva v zrak. Vsa vas je bila porušena do tal, vse drevje daleč naokoli izrito. Kar stemnilo se mi je pred očmi, ko sem si hotel predočiti usodo svojcev in domačije...

Prijatelj me je tolažil, sinje, otroško dobre oči so se mu skalile in zalile. Molče sva si segla v roke, jaz sem odhitel v mestno hišo. Komisar grof Dandini me je sočutno sprejel, potrdil resničnost grozne novice, podrobnosti pa ni vedel, češ da so potrgane vse zveze z nesrečnim krajem. Planil sem v hišo, kjer mi je gospodinjala služkinja, da ji izročim varstvo hiše in potem na kolesu zdirim proti domu. A kolo mi je v tem kratkem času izginilo, nihče ni vedel, kako in kdaj. Posloval sem se in stekel k znanemu prodajavcu in popravljavcu koles, ki si je pred nekaj tedni obnovil trgovino in obrt. Na pósodo ni imel nobenega zanesljivega kolesa, pač pa mi je ponujal v nakup novo kolo, a za pretirano ceno. Ker bi moral še na tisto čakati, da ga opremi in uredi, več ko eno uro, sem opustil nakup in odbrzel peš proti Ajdovščini, oddaljeni 27 km od Gorice! Z žalostjo sem ugotovil, da pridem na kraj svojih skrbi v trdi noči.

Sreča v nesreči ni tako redka. Ko sem še poskušal, kateri brzi korak naj uberem, da zdržim do konca, me je dohitel vrh Trga sv. Antona velik avto, napol zaseden, zadaj star general, mestni poveljnik, s pobočnikom, spredaj kot voznik podčastnik, ki sva si bila znana zavoljo bencinskih kupčij. Na mojo kretnjo se je vozilo ustavilo, prijazni general mi je velel prisesti, ko sem se mu predstavil in omenil svojo nujo. Sedel sem spredaj k vozniku. Sredi Rosnega dola sem opazil daleč pred nami drobnega možička, ki jo je drobil po

Sl. 70. Konrad Laib: Glave apostolov v sliki Marijine smrti v Ptuj.

cesti in široko mahal z rokami, kakor bi hotel leteti. Spoznal sem ga že od zadaj, bil je deželni uradnik, ki je imel številno družino tik Ajdovščine. Obrnil sem se h generalu, rekoč, da je siromak v enaki nejevolji kakor jaz. Dobri gospod je dovolil tudi njemu prisesti in se je z njim razgovarjal po očetovsko.

Ko smo pribrzeli mimo Sela, odkoder se razprostira razgled po gorenji vipavski dolini, se mi je srce začelo krčiti. Bil je sončen, brezvetrn dan. Nad vso gorenjo dolino je ležal gost in črn oblak, ki je segal Čavnu nad poli višine; Kolka, Sončnice, Javornikā in Nanosa, ki obdajajo dolino na severu in vzhodu, pa sploh ni bilo videti. Ko smo prispeli vrh Šibovka, na strmino pred Cesto, se mi je zazdelo, da gledam pred seboj žrelo ognjenika, ki siplje temnordeče plamene proti nebu in velike množine črnega dima, vmes pa sikajo še žareči ogorki.

Prispeli smo na Cesto, zrak je bil zatohel. Vojaška straža nas je ustavila, češ da je prehod v nevarni okoliš prepovedan. Z znancem sva se dobrodušnemu generalu lepo zahvalila in jo mahnila po lokavški cesti v stran; pod »Tokajem« (vinsko gorico nekega ajdovskega bogatina) sva krenila po senožetih proti Gradišču. Nagla hoja po visoki travi je bila zelo naporna, zrak vedno bolj dušeč, sonce popolnoma zakrito. S strahom sva se ozirala proti bližnjemu požarišču, kjer je še večkrat zagrmelo, da se je stresala zemlja in je padalo na daleč okoli. Skrivala sva se za kakšno debelejšo topolo in čakala, da se je poglelo. Videla sva, da so bile senožeti čezdalje bolj gosto posejane z železnimi drobci, pod Gradiščem so ležale kar cele granate po travi.

Tovariš jo je nagloma odkuril proti Gorenjam, meneč, da je družina pobegnila v tisti smeri, če je še mogla; če pa je ostala doma, je vsa pokončana, saj tiste njihove hiše, oddaljene komaj nekaj lučajev od požarišča, ni bilo več videti in drevje tam okoli je stalo kakor okleščeno.

Čez Lokavšček sem se plaho splazil v Ajdovščino, išoč kakor med topniškim obstreljevanjem kritja za hišami. Žive duše nikjer, po poti polno razbite strešne opeke, stekla, kosov granat. Na trgu so bila tla posuta in močno razrita, hiše vse močno poškodovane in zaprte. Železna vrata na dvorišče mojega tasta so bila zaklenjena, moje klicanje in ropotanje je ostalo brez odmeva. Ker je tam zunaj še pokalo in tudi šklepetalo po bližnjih strehah, sem jo odkuril po cesti čez hubeljski most. Tudi v sosednem Šturiju je bilo vse mrtvo, hiše zaprte, poti prazne. Na križišču cest je stala vojaška straža, ki se je čudila, odkod sem se vzela.

O postanku razpoka, o žrtvah in o usodi prebivalcev mi niso vedeli vojaki nič povedati.

Hitel sem proti rodni vasi, ki obkroža položen hrib in je oddaljena od kraja nesreče poldrugi kilometer. Po cesti in nadalje po vaški poti je bilo še polno tistega peklenškega drobirja. Pri cerkvi sv. Martina se je dim že toliko zredčil, da je sonce prisevalo. Na polju in po vrtovih pod vasjo ni bilo ne človeka ne živali. S strahom sem se bližal rodnemu domu, kjer so takrat »vladale« samo ženske, brat je takrat ne vem kje »služil cesarja«, doma so bile svakinja s kopico otrok, mati in sestra. Z glasnim jokom so me sprejeli domačini in moji »begunci«, žena z otroki. Preštel sem jih po vrsti, bili so vsi, a nobeden cel. Nekaj jih je bilo poškodovanih v Ajdovščini od ruševin, drugi so se porezali na steklu ali potokli, ko so bežali naravnost čez Hubelj proti Grivčam in se skrivali po hostah in pašnikih, preden so dospeli po dolgem ovinku, izmučeni od groze in napora, k »stari materi«.

Sédel sem pomirjen pred hišo in opazoval z enim očesom, kako nežno se je zavzemala moja priletna mati za svoje vnučke, z drugim pa sem oprezoval, kaj počne ognjenik onstran Ajdovščine. Velikanski zubelj je še vedno mirno plapolal proti nebu, razpokov je bilo čezdalje manj in niso bili več tako silni.

Odpravil sem se, da poiščem še tastove. Našel sem jih vse dobro shranjene pri ljubih znancih v Polževem malnu, le strica Karla, brata moje tašče, ni bilo. Pravili so mi, da ni hotel zdoma, ko so vsi zbežali čez Hubelj, češ da se dá rajši ubiti doma kakor zunaj.

Znočilo se je. V svitu velike bakle sem šel samotni v Ajdovščino varovat tastov dom in počivat. Razen zunanjih poškodb na poslopju sem našel znotraj vse v redu, le stric si je izbral izredno ležišče. V starem rimskem stolpu, kjer smo imeli klet, je sladko smrčal in ga nisem hotel dramiti.

Požar se je ponoči použil, dim se je proti jutru razkadil. Boječe in oprezno so se vračali begunci na svoje domove, ki so imeli porušene strehe in razbita okna; pri Putrhih pa in okoli kolodvora so ostale od hiš samo še groblje.

Za čuda, izmed domačinov je nesreča zahtevala samo eno smrtno žrtev. Mlada mati je hitela ob prvem razpoku v spalnico po svojega dojenca, a trupelce je ležalo v zibelki brez glave, granatno dno je odtrgalo otročku glavo. Koliko vojakov je takrat poginilo, koliko ruskih ujetnikov, ki jih je bilo takrat več stotin nastanjenih in zaposlenih na obsežnem skladišču, nismo nikoli zvedeli. Tudi

o postanku nesreče so krožile zgolj domneve. Ne verjamem, da so Rusi namenoma zanetili požar, bržkone se je po neprevidnosti vojakov ali ujetnikov vnela katera izmed neštetihi lesenih kolib, kjer je bilo poleg drugih potrebščin tudi mnogo bencina, v neposredni bližini pa še visoke skladovnice razstreliva.

Strah, ki je zašel ljudem do mozga, se še dolgo ni polegel. Tam blizu Ustja je bilo še večje skladišče razpočnih snovi in vojnih potrebščin...

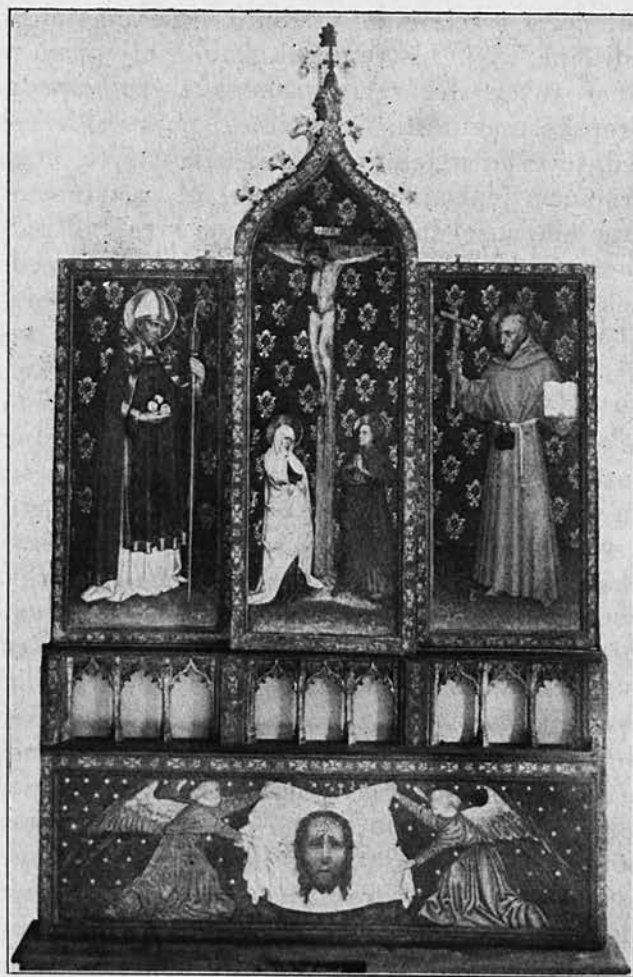
Imel sem lepo zrezljano omaro, ki je vso vojsko v Gorici ostala nepoškodovana. Ker sem se zanjo bal zaradi plenivcev in dežja, sem jo dal prepeljati v Ajdovščino in jo shranil na tastovih svisljih. Tisti črni petek jo je zadela usoda, granatni kos jo je spredaj zdrobil in razklal. Pa kaj to, saj mi je družinica ostala vsa pri življenju!

*

Še en spomin mi je ostal na tisto pomlad. Kolikokrat sem šel preko razkopane zemlje, koder se je vlekla bojna črta do prejšnje jeseni v obliki strelskih jarkov, zakopov, rovov in granatnih jam in kjer je bilo uničeno vse rastlinje. Od Sv. Katarine nad Solkanom čez Kostanjevico in Sv. Marka nad Šentpetrom, preko vrtojskega gričevja do kraškega roba pri Vrtočah se je razprostiral širok pas gole, rjave zemlje kakor nezaceljena rana. Okoli nje je že zgodaj spomladi bujno ozelenela trava, grmičje in drevje, tam pa je zamrlo vse. Že ob pogledu na to rano naše zemlje me je spreletalo bridko občutje, ob prehodu čez njo me je vsakikrat obhajala groza.

Proti koncu spomladi je velika rana naše zemlje čudovito oživela. Zardevala je polagoma in v začetku rožnika je bila vsa razkopana zemlja rdeča, kakor oblita in napojena z živo krvjo. Po sredi te prelepe zemlje se je vlekla dolga in široka krvava rana. Kakor da je vzcvetela kri...

Še danes se čudim, kako se je moglo zasejati toliko divjega maka vzdolž po vsem bojišču. Sto in sto tisoč samih makovih cvetov, gosto posejanih in živahno se zibajočih, si lahko ošnil z enim samim pogledom! Nehote si se spomnil potokov srčne krvi, ki jih je pretočil naš rod kot nedolžna žrtev tujega samosilja, mislil si na reke krvi, ki vpije v nebo...

Sl. 68. Delavnica Konrada Laiba: Delavniško lice oltarja v Ptujju.

IZ ZGODOVINE SLOVENSKEGA CERKVENEGA SLIKARSTVA

Nadaljevanje / France Stelè

Oltarno slikarstvo.

Stensko slikarstvo, s katerim smo se do sedaj bavili, je posledica kulturno zemljepisno in časovno strnjjenih tokov ter je mnogostransko zvezano tudi s posebnimi pogoji gotske arhitekture naše domovine. Skromna, toda gradbeno jasno opredeljena arhitektura naših gotskih podeželskih cerkvic, izredno bogati kamnoseški okras in ikonografsko enotno zamišljeno stensko slikarstvo so tri sestavine miselno in gradbeno zaokroženega pojava naše srednjeveške cerkvene umetnosti. V tem organizmu sta krajevna posebnost in po raznih činiteljih in vodilnih središčih povzročeni tuji vpliv dve točno ločljivi sestavini. Zato je edino v tem okviru mogoče govoriti o razvoju slovenske srednjeveške umetnosti. Tu se kaže tudi ne glede na to, koliko so bile ustvarjajoče moči domačini ali tuji, stvariteljska sila in zmožnost naše ljudske skupnosti. V tem okviru moremo

tudi oceniti relativno vrednost naše umetnostne dediščine, ki je bistven, kulturno-zemljepisno posebno važen del zemljepisnega tkiva zapadnoevropske umetnosti. Zgodovinski pojav slovenske srednjeveške umetnosti pa ni samo iz te, s kulturno-zemljepisnim položajem in umetnostnim ozračjem naše domovine zvezane strnjene plasti spomenikov, ampak še iz druge, mednarodno označene plasti spomenikov, v katerih se zrcalijo vplivi umetnostno vodilnih središč. Takim spomenikom pripadajo v arhitekturi samostanske in mestne župnijske cerkve ali cerkve, ki so nastale po pobudi posameznih, v sodobnem umetnostnem snovanju razgledanih ustanovnikov, v kiparstvu jim pripadajo dela raznih sodobno proslavljenih, za važnejše naloge k nam pozvanih mojstrov, v slikarstvu pa predvsem slikana okna, katera so izvrševale le redko sejane delavnice, in samostojne, z arhitekturo cerkvá ne nerazdružno zvezane slike, ki so krasile največkrat oltarje. Taki spomeniki bistveno izpopolnjujejo sliko o umetnostnem snovanju na naših tleh, ker nam dejansko kažejo tiste momente iz sodobnega umetnostnega sveta, kateri so delovali na domače ustvarjanje kot zgledi, pobude in vzori naprednejšega, umetnostno zrelejšega izražanja. Slika o cerkvenem slikarstvu v srednjem veku v Sloveniji bi bila bistveno nepopolna, če bi opustili opis in ocenitev redkih, a umetnostno gradivo domače sodobnosti daleč nadkriljujočih spomenikov, katere so za nas v tujini ali mogoče tudi po pozivu za izvršitev med nami ustvarili tuji umetniki. Predvsem gre tu za delo treh odličnih srednjeevropskih slikarjev poznega srednjega veka, ki je bilo ustvarjeno za nas ali ohranjeno med nami, za slikani oltar vodilnega salzburškega mojstra srede 15. stoletja, Konrada Laiba, v Ptuju, za slikani krili oltarja iz Kranja, ki se nahajata v Narodni galeriji na Dunaju, in za sliko Oljske gore iz delavnice Mihaela Wolgemuta v cerkvi sv. Miklavža nad Čadramom iz leta 1495.

1. Ptujski oltar.

V mestnem muzeju v Ptuju se nahaja s slikami okrašen oltar, ki je stal do leta 1930 v krstni kapeli proštije cerkve. Tam se je nahajal na neugodnem mestu in ga je bilo le težko pobljže proučiti, razen tega pa je bil deloma prav grobo preslikan. Ker so se začeli zanj zelo zanimati inozemski umetnostni zgodovinarji in izražali domnevo, da ga je slikal sloveči, pod imenom Pfennig in Laib znani salzburški slikar, je Spomeniški urad odredil, da ga restavrira, in izrazil željo, da ga postavijo na drugo mesto,

kjer bi ga znanstveniki mogli nemoteno studirati. Delo je bilo toliko bolj nujno, ker so prav takrat restavriral v Gradcu istega mojstra veliko Križanje, ki se je nahajalo do tedaj tudi na nedostopnem mestu v prezbiteriju stolnice in so ga samo za nekaj časa v studijske namene razstavili v Joanneju. Ko je leta 1930/31 akademski slikar Matej Sternen v Ljubljani odstranil preslikave in slike restavriral, si je bilo šele mogoče ustvariti pravo in jasno sodbo o ptujskem oltarju. Ugodna prilika, da je bilo mogoče primerjati in studirati istočasno tudi podrobnosti graške slike, je omogočila končno tudi opredelitev njegovega slikarja, in tako rešiti eno najvažnejših umetnostno zgodovinskih vprašanj slovenske posesti.

Ptujski oltar spada v vrsto tako zvanih krilnih oltarjev, oltarjev torej, ki so najmanj iz treh delov, največkrat tako, da ima srednji del obliko omare, v kateri stoji kiparsko izdelana glavna podoba ali skupina, stranska dva pa obliko dvo-krilnih poslikanih ali reliefno okrašenih vrat, s katerimi je mogoče to omaro zapreti. Le redki so slučajji, da je srednja omara nadomeščena s sliko, ki jo je mogoče zakriti z omenjenima kriloma. Bistven del teh oltarjev je tudi tako zvana predela, nizek, večinoma deskast poslikan ali z reliefi okrašen podstavek, na katerem stoji omara. Navadno so te vrste oltarji okrašeni tudi zgoraj s tako zvano atiko, stolpičastim nastavkom, okrašenim s kipi. Ob navadnih dneh so te oltarje imeli zaprte, zato so krila skoraj vedno tudi na zunanji strani poslikana. Kolikor moremo sklepati iz redkih spomenikov, je bil v Sloveniji najbolj razširjen tip krilnega oltarja z omaro za kipe v sredi. Tak je bil oltar v župni cerkvi v Kranju, katerega slikani krili sta ohranjeni na Dunaju, omare s kipi sv. Kancija, Kanciana, Kancianile in Protá pa ni več. Tak, toda kakor se po ohranjenem opisu zdi, še bogatejše kiparsko okrašen je bil (verjetno kmalu po letu 1469) glavni oltar v stolnici v Ljubljani, katerega krila so krasile slike Marijinega oznanjenja, rojstva Jezusovega, poklonitve sv. Treh kraljev in Marijine smrti; tak je, na krilih sicer reliefno okrašeni oltar iz Gostečega, ki je ohranjen v Narodni Galeriji; taka sta sicer malo pomembna oltarja na Visokem in pri Sv. Petru nad Želimljami; tak je bil oltar pri Sv. Janezu v Bohinju, od katerega se je ohranila omara s kipom sv. Janeza; tak je dalje, čeprav tako po rezbariji kakor po slikah že čisto renesančni krilni oltar z Jezusovim rodovnikom iz druge polovice 16. stoletja v cerkvi pri Sv. Treh kraljih v Slovenskih goricah itd. Izven jugoslovanske Slovenije pa se je ohranilo na Koroškem

mного odličnih krilnih oltarjev te oblike in brez obotavljanja lahko trdimo, da je Slovenija na koncu srednjega veka z ostalo srednjo Evropo vred poznala predvsem krilni oltar v obliki omare s poslikanimi krili.

Po svoji obliki je krilni oltar iz ptujske proštjske cerkve popolnoma svojevrsten. Manjka mu predvsem srednje omare s kipom. Ako je odprt, kaže na poslikani pravokotni predeli, ki je zgoraj okrašena s preslegasto arkado (stebričjem), tri enako velike, na zlatem ozadju poslikane, zgoraj z usločenimi gotskimi loki in križnatimi cvetlicami završene deske, torej obliko trikrilne slike tako zvanega triptiha, ki ga poznamo iz sodobnega italijanskega, posebno slovenskemu sosednega benečanskega slikarstva. Od italijanskih triptihov pa se razlikuje ptujski po tem, da sta pri njem stranski krili po severnem načinu premakljivi in ju je mogoče zapreti drugo preko drugega na srednji sliki, krila italijanskih trikrilnikov ali večkrilnikov so pa nepremakljiva. Če bi ne bilo predele, bi imeli v ptujskem oltarju primer zložljivega, za prenos namenjenega oltarja, ki so nam znani posebno kot majhni oltarčki za domačo pobožnost. Nobenega dvoma pa ni, da je tudi ta prvotni del sedanjega oltarja že imel predelo, katere velikost se dá določiti. Bila je mnogo nižja od sedanje in okrašena le s preslegasto arkado.

Ako stranski krili zložimo na srednje, se nam pokaže drugačna podoba oltarja: Zopet vidimo trikrilnik, toda z lokom okrašeno je samo srednje krilo, nanovo se prikazujoči stranski krili pa sta preprosto pravokotni. Ves oltar v tej obliki je poslikan na bogato s patroniranim vzorcem okrašenem ozadju. Izkaže se namreč, da je bilo na hrbet prvotnega oltarja pritrjeno leseno ogrodje, ki drži še dve krili, in da je bila istočasno povišana in poslikana tudi predela. Slikarija, ki pripada nedvomno delavnici prvega slikarja, kaže, da se to ni moglo zgoditi mnogo pozneje, kakor je oltar nastal. S to spremembo je dobil oltar, ki bi bil pri zaprtih krilih videti nekam brezpomemben, pri drugih znano navadno dvojno obliko prazničnega, na zlatem ozadju slikanega odprtega oltarja in delavniškega, na skromnejšem dekorativnem ozadju poslikanega oltarja z zaprtimi glavnimi krili. Če pa pogledamo zadnjo stran oltarja, kjer se vidi hrbet srednjega prvotnega krila in pozneje dodanih stranskih kril, vidimo, da je tudi hrbet poslikan. Slike so brezpomembne, imele so pa svoj pomen od leta 1512, ko so postavili ta oltar v krstni kapeli, ker so ljudje videli navadno samo njegov hrbet. Namen prirediteljev tega lica je bil nedvomno, dati vernikom njegovo

glavno svečano lice v posnetku, ker so sv. Hieronima naravnost kopirali, sv. Marka sicer nekoliko spremenili in ohranili tudi srednji, Mariji posvečeni prizor vsaj po smislu. Značilno pa je, da so smrt Marije nadomestili z ikonografskim tipom Brezmadežne, ki je na začetku renesanse postal priljubljen.

Vsa ta zgodovina ptujskega oltarja pa se nazorno zrcali tudi v njegovem slikarskem okrasu. Trem razvojnim stopinjam ogrodja oltarja ustrezajo tudi tri vrste slik, katere nosi. Ako je oltar praznično odprt, vidimo v sredi Marijino smrt, ob straneh sv. Hieronima in sv. Marka, na predeli pa dva klečeča angela, ki držita razprostrt Veronikin prt. Ako krili zapremo (sl. 68), se pokaže v sredi Kristus na križu z žalujočima Marijo in Janezom, ob straneh pa sv. Miklavž in sv. Bernardin Sienski; slika na predeli, ki je očitno delo mojstra teh drugih slik, je pri obeh pogledih ista. Lepotno sta obe podobi oltarja skrajno premišljeni in preračunjeni. Z elegantnim, v zlato ozadje slik vrezanim vzorcem okrašena praznična stran je izredno monumentalna. Obe stranski sliki Marka in Hieronima zares mogočno oklepata po svojem dogajanju živahni prizor Marijine smrti. Barvni vtisk temelji na dveh barvnih elementih, ki sta spretno prepletena: na levi imamo v rdečem Hieronimovem plašču prvi tak vodilni element, na desni drugega v modrem plašču Markovem. Ta dva osnovna tona pojemata proti sredi v sliki Marijine smrti in se dobesedno prepleteta v svojih zadnjih odmevih v osi te slike. Zaprti oltar s svojo slikarijo je barvno bistveno drugače občuten od prvega. Barvnost je nekam ugašena, dekorativnost ozadja, na katerem so slike naslikane, pa sama toliko močna, da prav ta vodi v celotnem vtisku tega lica. Kakor iz krasilne preproge mora gledavec šele poiskati iz dekorativnega ozadja oltarja figuralno sestavino. Pri lepotni dovršenosti obeh zasnov bi bil gledavec naravnost v zadregi, kateri strani oltarja naj v estetskem pogledu dá prednost.

Med slikami tega oltarja sta pomembni posebno slika Marijine smrti in slika sv. Bernardina.

Slika Marijine smrti (sl. 69) je predstavljena na idealističen način, tako da Marija kleči poleg postelje, bere iz knjige in tako pričakuje smrti, sv. Janez pa jo opira. V ospredju je na desni sv. Peter s kotličkom blagoslovljene vode v roki, na levi v kotu pa sedi apostol, ki je pogobljen v branje iz knjige. Ostali apostoli so postavljeni za Marijo in po večini molijo, samo eden je obrnil svoje oči navzgor in opazil prikazen, ki se bliža od zgoraj: Jezus, obdan od angelov, ki trosijo

Sl. 69. Konrad Laib: Marijina smrt na oltarju v Ptuj.

cvetoče vejice, se bliža, da po tradicionalnem ikonografskem načinu sprejme dušo svoje matere. V primeri z navadnimi slikami tega predmeta, ki vse predstavljajo Marijino smrt v trenutku, ko Sin prevzema njeno dušo v podobi majhne deklice, je značilno za ptujsko sliko, da predstavlja zadnje trenutke pred smrtjo. Zato je tudi razumljiva ta ubrana, pobožna resnost, ki navdaja na sliki navzoče kakor pri svečanem obrednem opravilu.

V razvoju načina, kako so v srednjem veku predstavljali smrt Marijino, je ta slika pomembna že radi tega posebnega momenta, ki ga očitno kolikor toliko samostojno upodablja. Prvotno so predstavljali tudi na evropskem zapadu smrt Marijino v romanski in gotski umetnosti po bizantinskem načinu, tako da je Marija naslikana, kako leži vzporedno s prednjo ploskvijo slike na mrtvaški postelji in umira. Apostoli so razvrščeni za posteljo, molijo in vršé razna obredna opravila. Ob vzglavju je Jezus, ki prevzema dušo, včasih pa plava nad skupino in odnaša dušo v nebo. V Sloveniji imamo tak način zastopan v odlomku Marijine smrti iz začetka 14. stoletja

v Crngrobu, pa tudi celo še v veliki kompoziciji iz srede 15. stoletja v Vuzenici, kjer je slika smrti združena z vnebohodom. V 15. stoletju pa se je posebno od zmage realističnega načela v srednjeevropskem slikarstvu v drugi četrtini 15. stoletja dalje začel ta idealizirani prizor spreminjati v vedno bolj vsakdanje resničnega. Marijina smrt je postala v pozni gotiki ena tistih ikonografskih nalog, v katerih se je ta realizem razvil prav do uprizarjanja dogodkov iz vsakdanjega življenja. Kot odpor proti temu pretiranemu realizmu, ki je nabožno vsebino že skoraj popolnoma zatrl, se je javila sedaj še tretja oblika, ki stavi Marijino smrt v kar najbolj idealizirano okolje. Tu kakor na ptujski sliki Marija kleči ob postelji, umira ali pričakuje smrti v pobožnem premišljevanju. Vendar pa je še vedno ostala od tradicionalnega načina marsikatera poteza, tako posebno Jezus, ki sprejema dušo, Peter in tudi drugi apostoli, ki vršé kaka obredna opravila itd. Dober primer te vrste imamo v sliki Marijine smrti, ki jo je leta 1456 naslikal na Muljavi Janez Ljubljanski in ki je ikonografsko sicer v mnogem sorodna ptujski sliki. V tem splošnem razvoju predstavlja ptujška slika, kakor smo že rekli, precej samostojen zamislek in tudi ikonografsko prav odličen spomenik. Njena važnost pa je tudi v tem, da je z drugimi momenti ptujkega oltarja v pomoč pri določitvi neimenovanega slikarja, ki jo je naslikal. V patriarškem bogoslovju v Benetkah se namreč nahaja slika Marijine smrti, katero so znanstveniki soglasno pripisali salzburškemu slikarju Konradu Laibu. Takrat ptujška slika še ni bila toliko znana kakor danes. In prav v ptujski sliki imamo odlično sorodnico njenega načina. Na beneški sliki Marija kleči, opirata jo dva apostola v sredi, in umirajoč omahuje; knjiga, iz katere je brala, ji je že zdrknila na tla. Za njo je Jezus, ki jo z desno blagoslavlja. Tudi tu, podobno kakor v Ptuj, Jezus njene duše še ni prevzel. Okrog Gospoda so apostoli, ki molijo, držijo sveče in opravljajo obred pri umiranju. Spredaj sedi, podobno kakor v Ptuj, na levi v vsakem kotu po en apostol in bere iz knjige. Razen splošne sorodnosti s ptujsko sliko je še več drugih sorodnosti: upodobljen je moment pred smrtjo, dalje motiv sedečih apostolov, posebno pa so sorodni tudi nekateri obrazi. Nedvomno je beneška slika starejša od ptujške, ki je ikonografsko naprednejša, medtem ko je ona v podrobnostih še zelo odvisna od izročila. Predvsem pa je ptujška v primeri z beneško in drugimi sodobnimi slikami tega predmeta vsebinsko poglobljena in osredotočena.

(Dalje prihodnjič.)

AJDOVA POLJA

Leopold Stanek

Bela polja — bela lica,
vmes je skrita rdečica.
Lahen vetre laske vije,
sladek med čebela pije.

Nizki griči — nežne prsi,
težki bodo vinski trsi.
Šmaren veliki oznanja:
že klopotec kače izganja.

Ščavnica pojí dolino,
Sveti Duh kipi v višino,
Jurij Sveti straži zmaje,
golobica bela Kápela je.

Usta z medom omočila,
srce z vinom zastrupila:
je opojnost večja tvoja
kot teh polj, nevesta moja?

Bela polja — bela lica,
vmes se skriva rdečica.
Ko bo ajda drugič v cvetju,
ti boš žena mi — v poletju!

JESEN

Vinko Žitnik

Na tiho, tèmno kri gozdov jesenskih
sončave zadnje se zlató cedí,
nad njimi, glej, nebo stekleno mrzlo
trdó ko lice mrtveca bedí.

Požete njive kakor hrbti ježev
z bodicami strnišč se v vas bleščé,
po gričih ob vdrtih potih breze
ko tihe sveče zláto plamené.

Otrpli zrak je prhek od trohnobe,
povsod reži se skoz praznoto smrt;
omamam vsem zapirajo se duri,
le vhod v mrak je na stežaj odprt.

Srcé mi mre z umiranjem prirode,
v dnu njega pa mi tiha slast brstí —
pomladi nove to je svetla slutnja,
v nje dihu duša mi sladkó drhti...

SMRT NA MEJI

Venceslav Winkler

Na Javorščicah je rahlo gorelo jutro, ko je šel čevljar in cerkovnik Lojzek čez Resje proti domu. Z njiv je dihala jesen, pusta gmajna je začenjala rumeneti. A čevljar ni videl zemlje, oziral se je po gasnočih zvezdah in ugibal, kdaj bo zazvonilo jutro pri Fari.

»Pol štirih mora biti!« je vzdihnil in pospešil korake.

Iz mraku so vstajali na desni in pred njim hribi. Črna senca smrekovih gozdov je stisnila dolino in kakor zid zaprla svet na dveh straneh. Lojzek je napenjal oči, trudno in mimogrede je ugibal, kateri je ta, kateri oni vrh, in stiskal zobe. Mrtvo in brezčutno je stopal po razdrapani poti, ki se je vlekla nekam čudno daleč. Rad bi že sedel in se odpočil. Bolela ga je roka. Zdaj pa zdaj jo je izvlekel iz neдрja, jo poskušal pretegniti, odmajal z glavo in jo spet skrnil.

Doma se je pa morda prav zdajle zbudil kdo v sanjah in zakričal, kakor imajo navado. Morda jih je strah. Lagal jim je, da gre nekam na Dolenjsko v semenj. Angela ga je čudno pogledala, otroci so se oveselili. A semnja ni bilo in ga tudi še dolgo ne bo. Samo konji so bili, ki so jih gnali čez mejo, in graničarji in streli in potem ubit človek in Lojzkova prestreljena roka...

»Ali je to greh?« se je nenadoma ustavil. Zazdelo se mu je, da je sredi čudne samote, v kateri bi se prav lahko do dna izprašal. »Greh? Mora že biti. Postave so take in kar ni po postavah, je greh.«

Trudno je napravil nekaj korakov, se spotaknil ob globokih kolesnicah na izsušeni poti in jezno podvomil:

»Če ni mogoče v postavah kaj narobe? Saj nisem mogel drugače.«

Naj mirno čevljari? Čemu, ko pa ljudje hodijo bosi. Saj jih v samoti ni sram. In če je komu treba novih, jih kupi na semnju, tiste nove vrste, da jih še popravljati ni mogoče. Kaj bi z obrtjo?

»Kar prodaj orodje!« ga učijo. »Saj vidiš, da gre vse k vragu.«

Še harmonika mu ne gre kot včasih, kakor bi bilo pesmi strah tega sveta. Mogoče so mu prsti postali trši, neokretnejši.

Jezno je skoraj na glas vzkliknil:

»Jaz nisem kriv, da je prišlo tako!«

Jezno je zganil z roko. Pekoča bolečina mu je v sunku planila do komolca, da je stisnil ust-

nice. Kakor da nosi v naročju težko breme ali strupeno kačo, ki mu leze vedno bolj proti srcu.

»Ali je vredno za dve sto dinarjev?« ga je za trenotek obšlo kesanje. Trudno se je nasmehnil in se potipal z zdravo desnico po žepu. Francku bo treba čevljev in usnja ne dá nihče zastonj. In za obleko tudi ni take navade. Pa še koruze bo treba, drugače bo prehudo. Lani so bili lačni. Sredi najhujšega snega je moral navezati smuči in oddrsati do Fare, da so mu nekaj dali na upanje. Letos si bo pomagal drugače. Res je samo dve sto dinarjev, a to je že četrti pot. Prav za prav je vse skoraj igrača, to tihotapstvo s konji, če le gredo o pravi uri. Dvakrat so prišli mirno čez mejo, tretjič so se komaj izognili nesreči in jim je en konj padel v prepad, zdaj pa je šlo zares. Lahov France je vodil, a bil preveč razigrane volje. Deset konj za tri ljudi je preveč. Pod Vrhom so jih ustavili. Konji so se razbežali na vse strani, nato je počilo in se zablistalo. Jasno je videl blede Francetov obraz in slišal njegov obupni krik. Nato ga je zapeklo na roki, za trenotek je obstal kot okamenel, potem pa ga je obšla groza in zagnal se je v grmovje. Ni vedel, kod hodi. Padal je čez skale, rinil po goščavi in čez bregove. V ušesih mu je zvenel kovinski tresk pušk in krik graničarjev. V jutru je stopil iz grmovja in ugle dal jezero. Oddahnil se je, se zrušil za leščevje in izmučen zaspal. Pozno popoldne se je počasi vzdignil in poiskal pot. S kosom trdega kruha, ki ga je nosil v žepu, se je oteščal in se potem napil vode. Šele v mraku je stopil bolj brezskrbno.

Ali ga bodo iskali?

Stresel se je. Seveda. France je padel. Razločno je videl, kako je zakrilil z rokami, se zasukal in zrušil na tla. In Tone Blažonov? Ta je planil za konji. Njega bodo prijeli. Kdo bo trpel škodo? Ni si mogel jasno predstavljati. France je gotovo vedel, njim pa je bilo samo naročeno, naj pomagajo goniti.

Potem se je nenadoma prestrašil. Kaj, če France ni ubit? Mogoče niti graničarji niso videli, da je padel. Skočili so za konji in pustili človeka. In še zdaj leži tam in ječi?

Ustavil se je in se zagledal nekam v hribe.

»Če bi bilo prav, bi se moral vrniti in pogledati, kako je z njim.«

Povesil je glavo, rane na roki ni čutil več, neka druga bolečina ga je objemala. Težko je dihal, korak mu je zastajal, kakor da se mora vrniti.

»Seveda,« se je narejeno upiral, »da dobim kroglo v glavo! Tresk! in je vsega konec. Še očenaša človek ne utegne zmoliti. In doma...«

Oddahnil se je, potisnil klobuk še bolj na čelo in olajšano zamrmral:

»Naj bo, kakor hoče, nikoli več ne grem.«

Prestrašil se je, ko je zaslišal kašljanje pred seboj. Ali ni govoril preglasno?

»Urhov Drejc ali pa Tomažek,« je ugibal.

Res je bil Drejc.

»Dobro jutro Bog daj!« je pozdravil zamolklo Drejc.

»Bog daj!« je plaho odgovoril čevljar.

»Lej no,« se je razveselil oni, »saj si ti, Lojzek. Pa se že vračaš z Dolenjskega?«

»Seveda, čas je. In doma je še nekaj dela,« je trudno lagal Lojzek.

»Mislil sem, da bo taka. Kaj pa kupčija? Je dobra?«

»Revna. Prav za te čase. Ljudje ne vedó, kako bodo živeli. Pa vi? Kam ste se odpravili?«

»Glej no, malo bom pogledal, kako bo na ribniški strani. Mogoče bom kupil. Doma me nekaj naganjajo.«

»Aha!« je iskal besed Lojzek.

»Zadnje čase greš večkrat kam. Ti nese, kaj?« je namigaval oni in prižigal pipo. »Ko sem bil jaz mlad, me ni nobeden ugnal.«

»Delati je treba,« je stiskal zobe čevljar. Rana ga je skelela, ves je trepetal.

»Saj doma ti delajo drugi, le na zvonjenje se ne spoznajo. Zdaj prezgodaj zdaj prekesno. Boš že moral ti prijeti.«

»Seveda, seveda,« je ponavljal Lojzek.

Drejc je počasi oddrsal, češ da se mu mudi, mogoče najde med potjo kak voz, da mu ne bo pot tako huda.

Lojzek pa je zavil okoli griča, ki se je strmo spuščal k prvi hiši. Široka pot je vodila skozi vas. Med hišami je ležala jutrnja megla, kakor od nekje daleč je odmevalo mukanje živine.

Prav takrat je zazvonilo jutro.

»Glej no, Angela zvonil!« se je oveselil. »Ne pojdem skozi vas,« je pomislil. »Mogoče je kdo na cesti, nerodno mi bo, če me vpraša, kako in kaj.«

Čudno nalahko je pel zvon. Neenakomerno je udarjalo v sivo jutro, kot da zvonarju omahujejo roke, kot da z zadnjo močjo lovi za vrv.

»Ona je, ona! Pozna se, da je ženska,« je mrmral Lojzek in krenil na stezo. Prav na razpotju se je ustavil pred križem. Nekaj časa je gledal v razbito razpelo ter mislil na Lahovega Franceta. Same od sebe so se mu ustnice zgenile v tih očenaš.

»Bog mu daj nebesa, če je res ubit,« je mrmral, ko je stopal za gričem. »Saj ni bil sam kriv. Kaj

naj pa naredi, če ne more živeti? Naj mu dadó kruha pa dela!«

Zastrmel je v obvezano roko. Kri je silila skozi robec. Upehal se je, preden je prišel do vrha. Pogledal je po hišah. Mračne in tihe so molčale pod njim. Treba se mu je bilo pehati tako daleč na mejo! Občutil je, kako je vse prijazno in domače, da bi ne mogel strpeti brez tega. Zdaj pač ne pojde nikoli več od doma, iz domače vasi.

Zvonjenje je ugasnilo.

»Bolj na kratko je,« je prizanesljivo prikimal čevljar in krenil proti domači koči. Nekoliko za cerkvijo je vsa stara in revna slonela v bregu in se skrivala za drevje. Ko je šel mimo cerkve, se je nerodno pokrižal.

Plaho je stopil v zatohlo hišo. Žena je sedela na postelji in začudeno zastrmela vanj. Nerodno je zaprl vrata in se ozrl po otrocih. Po zategnjenem sopenju je ugibal, kje je kateri. Znova je začutil bolečino, kakor bi jo zbudila tesnoba nizke kočice. Vzdihnil je in pobledel.

»Ali si prišel?« je rekla žena tiho in vstajala.

»Lačen si, ti bom kaj skuhal.«

Prikimal je in sedel k peči.

»Kaj ti je?« ga je gledala.

»Nič!« je odgovoril zamolklo. »Kaj naj mi bo?«

Zagorel je v obraz in premišljeval, kaj naj reče. Žena je nepremično strmela v obvezano roko.

»No, nekaj ti je. Kaj imaš na roki? Pokaži!«

»Eh, malo sem jo odrgnil. Vozili smo se, saj veš, kakšni so ljudje, ko se vračajo s semnja, konji pa tudi. Malo nerodna pot, pa smo bili kar mimogrede pod cesto. Pa ni bilo nič hudega. To bo precej prešlo.«

»Kri ti je tekla,« je dejala v dvomu.

»Boš potem pogledala,« se je umikal Lojzek.

»Daj mi kaj toplega. Vso noč sem hodil.«

Zmajala je z glavo in odšla.

Lojzek je preložil roko na drugo stran in se bal dneva. Kaj, če le kdo odkrije, kod je hodil? Mogoče že vsi vedó, mogoče so ga že orožniki iskali. Taka stvar se hitro raznese. Streslo ga je, vzdignil se je in stopil v vežo.

»Ali me je kdo iskal?«

»Iskal? Čakaj no, pač. Potočan je povpraševal po tebi. Menda zaradi dela.«

»Pa drugega ni bilo?«

»Kdo pa bo prišel?«

»In na vasi je kaj novega?«

»Matjaževki bi kmalu svinja poginila, komaj so jo rešili.«

Lojzek je preslišal in se oddahnil:

»Hvala Bogu!«

»Kaj praviš?«

»Nič!« je rekel kratko in se vrnil v sobo.

»Treba bo tajiti,« je premišljeval. »Naj mi dokažejo. Saj me ne poznajo. Pa me tudi iskali ne bodo. Kaj bi tu pri nas!«

Nekako oveselil se je.

»Odslej bo drugače. Nikamor več ne pojdem. Tiste čevlje še podelam, kar so mi jih nanosili, potem se obrnem v grmovje. Če kaj hitro nasuje snega, bomo brez drv. Pa svinjak bo treba pokriti in zapažiti na severni strani.«

Pozabil je na roko in ko mu je Angela prinesla, je jedel, kakor bi bil ves čas doma in bi ga nič ne skrbelo.

Ko je sonce razgnalo rahlo meglo, se je vendarle vzdignil in se kar tako, brez namena, napotil na vas. Sam ni vedel, kaj mu je treba, v zadregi je iskal ljudi, da bi govoril z njimi. Ko so ga ugledali, so stopili na pot in se mu nasmehnili.

»Kako je bila kupčija?«

»Slaba, slaba,« je hitel Lojzek. »Denarja ni.«

»Zmeraj ista pesem,« so kimali. »Pa blaga dosti?«

»Za tri semnje. Suša je pritisnila ljudi.«

»Seveda. Kdaj si pa prišel?«

»Zdajle, zjutraj. Bi že poprej, pa smo imeli smolo. Saj veš, pijani vozniki.«

»Kakopa, kakopa! Pa ste šli pod cesto!«

»Šli, šli. Malo sem si roko potrl. Drugi so bili bolj nesrečni. Enemu je šlo čez nogo. Pravi, da ni nič čutil, vzdigniti se pa le ne more.«

»Lej no, lej no, to ima človek za plačilo! Pa boš moral nekaj dni počivati. Ali pa k Trbovki stopi, arniko ti bo dala in še kaj.«

»Baba je baba, nič ne bo pomagala.«

Hoteli so videti roko, a Lojzek se je branil, da je dobro zavita.

»Sreča zate,« je dejal Potočan, »ki hodiš na Dolenjsko. Na meji so pa spet enega ubili.«

»Res?« se je stresel. »Že vedó,« ga je obšlo.

»Mogoče so me nalašč vpraševali po semnju, da bi videli, kako bom lagal.«

»Saj sem vedel, kako mu je bilo ime,« je razkladal Potočan. »Prav v glavo so ga. Pa konje so jim vzeli. Včeraj menda. Drugi so zbežali.«

Lojzek jim je le stežka pogledal v oči. Tako vsakdanje so zrlji vanj, da ga je v trenutku minila zadrega in je obžalujoče zmajal z glavo.

»To so take postave, to je bilo zmeraj in bo še, ko že nas ne bo več,« je dejal nekdo.

»Človeka so ubili,« je trmasto trdil Potočan.

»Mar so postave zato, da nekateri lahko ubijajo? Kruha nimaš ne dela: mar zaslužiš smrt, če pretihotapiš konja čez mejo in zaslužiš pri tem dva metulja?«

Razburili so se, ali je to prav ali ne. Nekaj jim ni bilo jasno, iskali so, da bi prišli do konca, a se ni dalo.

»Doma naj bi ostali, čemu jezijo graničarje,« je kričal Tomažek. »Saj sem bil tudi jaz vojak in vem, kako je to. Kako bi bilo na svetu, če bi vsak delal po svoje.«

»Beštja gruntarska!« so planili drugi. »Lahko tebi, ki ti pol vasi dela na zemlji. Pa taki, ki živeti ne morejo? Naj gredó od hiše do hiše? Kdo jim bo kaj dal? Ti, ki jih naženeš s psi?«

»Kajžarji! Vi boste dajali postave!« je posmehljivo rekel Tomažek in se umaknil.

Lojzek je poslušal in mu je bilo hudo. Pomislil je na delo, tudi na Franckove čevlje in na obleko, povsili glavo, potlačil roke v žepe in se izmuznil domov.

»Saj Tomažek ne ve, kako je ta stvar. Kar tako je bruhnil. Ko bo vse natanko premislil, bo govoril drugače,« se je tolažil.

Lojzek kar nič ni mogel za delom. Bolečina v roki in bolečina v srcu sta kljuvali, posedal je pred kočjo, stopil k cerkvi, hotel v grmovje, a se mu je ves čas zdelo, kakor da nekoga pričakuje. Ko je še sonce ugasnilo za jesenskimi oblaki, se ni mogel več premagati, stopil je v izbo, poiskal harmoniko in sedel k peči. Roka ga je bolela, kakor bi mu jo kdo z vso močjo nategoval, a ni odnehal.

»Zdaj boš igral?« se je začudila Angela.

Tiho jo je pogledal in ji ni odgovoril niti besede. Iz veže so prišli otroci in sedli k njemu. Počasi je raztegnil harmoniko, zasopla je, kakor bi se zbudila iz spanja, nato je zahreščala in se lovila za pesmijo. Lojzek se je zganil in vzdihnil. Roka ga je bolela in prsti so nerodno lovili gumb. Potem se je zagledal skozi tesno okence, nič več ni čutil bolečine, nagnil je glavo in malo odprl usta, kakor bi hotel povedati nekaj posebnega, mogoče, zakaj so ubili Lahovega Franceta, mogoče Tomažku, zakaj ni reda na svetu. Tako vsakdanja je ta pesem in tako težka, a saj ne more biti drugačna, ko je v srcu in zunaj tako pust jesenski dan.

PISANA TRATA

SLOVAKI IN DRUŽBA SV. VOJTEHA

Viktor Smolej

Po ogrski zakonodaji nekatere župnije po Slovaškem svojega župnika lahko volijo. Tako so leta 1905 Hlinko, ki je bil že tedaj znan kot odločen narodni delavec na gospodarskem in političnem polju, izvolili za župnika v rodnem mestu Ružomberku na severnem Slovaškem. Njegov škof pa ga je pod pritiskom političnih oblasti in radi svojega prenapetega madžarskega mišljenja suspendiral a divinis (da ni smel maševati), češ da je s podkupovanjem prišel do župnijskega mesta. Hlinka je to obsodbo sprejel, v Ružomberku pa so se zato vršile velike demonstracije. Iz političnih vzrokov so ga končno leta 1906 vrgli v ječo ter obsodili na dve leti zapora. Hlinka se je pritožil na višje sodišče in začasno so ga izpustili iz zapora. Proti škofovi suspenzi se je pritožil na cerkveno sodišče v Rimu in Rim je dal prav — Hlinki. Leta 1907 je hotel Hlinka iti odsedet svojo dveletno ječo. Prav tedaj pa so v njegovi rojstni vasi Černovi postavili novo cerkev in ljudje so prosili škofa, naj bi jo njih rojak Hlinka mogel in smel posvetiti, a škof je poslal druge svoje zastopnike, politična oblast pa jim je dala vojaško in orožniško pomoč. Prišlo je do demonstracij razdraženih množic, vojaštvo je vanje streljalo, na mestu je obležalo devet mrtvih, trije umirajoči, osemdeset lahko ranjenih. V noči je bilo mrtvih že štirinajst, med njimi tudi Hlinkovi sorodniki. Černovsko krvoprelitje je zbudilo iz spanja vso Evropo. Hlinka je romal v segedinsko ječo, pisal članke, za katere so mu v ječi priložili še nekaj mesecev, prevajal za »Družbo sv. Vojteha« stari zakon in se po tri in tridesetih mesecih vrnil med svoje ljudstvo.

Val narodne zavesti na Slovaškem je naraščal, prav tako pa tudi državno nasilje. Od leta 1913—1917 se niso vršili niti občni zbori družbe. Leta 1917 izkazuje družba 54.049 članov. Leta svetovne vojske pomenijo dobo mrtvila in pomanjkanja: denar je izgubljal vrednost, papirja je zmanjkovalo, niti uradništvo ni dobivalo svojih plač niti članstvo svojih knjig. Do leta 1919 so člani še dobivali vsaj vsakoleten Koledar, v letu prevrata niso dobili niti tega.

Prišlo je narodno osvobojenje in začeti je bilo treba vse znova.

Delo po prevratu.

Prevrat in prva leta v novi državi bi skoraj postala usodna slovaški »Vojtehovi družbi«, Glavnica, ki so jo z enkratnim deležem vložili pred vojsko člani, je izgubila v novih razmerah vso vrednost in družba se je morala čisto preurediti. Leta 1920 je postal predsednik družbe Andrej Hlinka. Po spremenjenih pravilih so postavili stalnega upravnika, vsi člani so morali svoj članski delež obnoviti, zbiranje članstva se je izvedlo po župnijah. Tako je »Družba sv. Vojteha« dobila isto obliko, kot jo ima naša Mohorjeva.

Največ pa je izpremenila svoboda. Medtem ko je bil prej slovaški jezik povsod preganjan, je čez noč dobil vse pravice v šolah, v cerkvi, v knjigah, v družtvih, v državni upravi, na odru itd. Leta 1921 so na mesta pobeglih madžaronskih škofov prišli trije prvi slovaški škofje, ki so postali glavni podporniki družbenega dela. S silno bogatimi darovi ameriških rojakov si je družba uredila svojo tiskarno, knjigovoznico, knjigarno, stanovanjsko hišo za svoje uradništvo z muzejem, kapelo, knjižnico in veliko dvorano. Velike podpore je družbi dala tudi država. Občni zbori družbe so vsakoletne javne manifestacije slovaškega katolicizma, na katerih se zbere tudi dvajset tisoč ljudi in še več.

Družba je zelo pomnožila svoja izdanja. Od začetka družbe do 1. januarja 1950 je izdala 6.671.125 izvodov slovaških knjig, največ verskih in apologetičnih, dalje pa tudi leposlovnih in poučnih. V tem se slovaška družba loči od naše Mohorjeve, da smo mi izdajali več leposlovnih, zlasti pa mnogo več poučnih knjig iz najrazličnejših področij. V letih 1920—31 je n. pr. slovaška družba poleg vsakoletnega Koledarja izdala knjige z naslovi: Spominska knjiga ob posvetitvi prvih slovaških škofov, Jan Hus v luči resnice, Rdeča Slovaška, Cerkev in moderni miselni tokovi, Sadjarstvo, Rimsko vprašanje, Zdravilne rastline itd. Vidimo, da ima Mohorjeva družba pri izdaji ljudskih knjig mnogo širši okvir. Krono je svojemu delu postavila družba z izdajo celotnega sv. pisma leta 1926. Leta 1923 so obnovili poljudni mesečnik za široke sloje »Romar«. Leta 1925 je družba v svojo založbo prevzela duhovniški časopis »Duhovni pastir«, s katerim je kot priloga v letih 1925—1930 izhajal časopis »Katoliške pridige«, ki od leta 1930 izhajajo samostojno štirikrat na leto s prilogo »Literarna pisma«. Od leta 1926 je družba eno leto in pol izdajala znanstven in leposloven mesečnik »Kulturo«, ki je bil namenjen slovaški katoliški inteligenci, a ni našel odziva. Leta 1930 so v okviru družbe ustanovili »Literarno-znanstveni odbor«, ki naj združi slovaške katoliške znanstvenike, literate in kulturne delavce v majhno katoliško akademijo. Glasilo tega odbora je leta 1930 obnovljena »Kultura«.

Leposlovje, namenjeno katoliški inteligenci, izdaja družba v vsakoletni seriji desetih knjig »Dobra knjiga«. Razen za ljudstvo, duhovništvo ter inteligenco skrbi družba posebej tudi še za mladino. Zanj je letos začela izdajati mesečnik »Plamen«, ki gre čudovito hitro v deset tisoče, ter vsakoletno serijo desetih knjig »Kres«.

Omeniti je treba še delo družbe za svoj lastni muzej in za lastno knjižnico, ki šteje že okoli 50.000 zvezkov.

V letih po vojski se število članstva stalno dviga. Od leta 1919—1930 je število članstva zraslo za okroglo 55.000. Sredi leta 1930 je družba štela okrog 85.000 članov, čez tri leta 95.000 in če ne bi zadnja leta prišle gospodarska stiska, bi število doseglo 100.000.

Leta 1930 je družba slavila svojo šestdesetletnico in je mogla pokazati zlasti na lepe uspehe povojnih let. Prišli so na to proslavo Slovaki iz republike, iz Amerike, iz Madžarske, iz Avstrije, iz Francije, zastopnike je poslala tudi Družba sv. Jeronima iz Zagreba. Družba je odkrila nad petnajst spomenikov in plošč svojim ustanoviteljem in zaslužnim sodelavcem, v glavni dom

družbe v Trnavi pa so vzdali spominsko ploščo z napisom: »Vstal sem iz žrtev naroda, dvignila me je družina ameriška, živim za narod slovaški 1870—1930.«

* * *

Slovaška ima precej mest, od katerih ima vsako svoje posebnosti. Bratislava je glavno mesto Slovaške, trgovsko okno ob Donavi, oko v svet, mednarodno središče, polno Nemcev, Židov, Madžarov, Čehov in končno — Slovakov. Na severu dežele leži Turčianský Sv. Martin, slovaško središče pred vojsko, njih kulturno žarišče še danes: sedež Slovaške Maticе, Narodne galerije, Narodnega muzeja, raznih stanovskih zbornic itd. Na vzhodu so središče vzhodne Slovaške Košice, odkoder je le skok med Ukrajince. Prav v srcu Slovaške je Banská Bystrica, »biser Slovaške« imenovana radi svoje lege in čistote, o kateri pravi pregovor: »V življenju v Bystrici, po smrti v nebesih.« Na zapadu pa leži med polji žit in sladkorne pese »slovaški Rim«, Trnava, sedež Družbe sv. Vojteha. V turški dobi je bilo dobro obzidano bivališče ostrigonskemu nadškofu, ki se je zatekel v Trnavo 1545 in privabil sem množico duhovščine, redovništva in plemstva. V Trnavi je zrasla množica cerkvá, ki je dala mestu naziv »slovaškega Rima«. Do leta 1820 so tu stolovali ostrigonski nadškofje. Leta 1625 je nadškof Peter Pázmány tu ustanovil univerzo z bogoslovsko in modroslovsko fakulteto, ki so jima po nekaj letih pridružili še pravniško in zdravniško. To univerzo so leta 1777 prenesli v Budim in leta 1784 v Pešto, tako da ima prva madžarska univerza svoj izvor v slovaški Trnavi.

V tej slovaški Trnavi ima sedež ljudska univerza Družba sv. Vojteha in njeni žarki sijejo čez vso Slovaško.

SLOVANSKE PRESTOLNICE

Jan Šedivý

(Dalje.)

V 13. stoletju je nastal bratislavski »dom«, kakor navadno imenujejo cerkev sv. Martina, kamor so z gradu prenesli sedež proštije. Znamenit je relief na starem portalu, ki prikazuje sv. Trojico. Mogočen vtis napravi kip sv. Martina, umetniško delo slavnega kiparja Rafaela Donnerja iz leta 1734. Dasi so postave sv. Martina, oblečenega kot ogrskega plemiča, ter berača in konja votle, vendar tehta ta kip iz železa, mavca in svinca nad sto centov. V cerkvi so v posebni kapeli tudi ostanke aleksandrijskega patriarha sv. Janeza Dobrodelnika, katere je dobil ogrski kralj Matija Korvin v dar od turškega sultana. Dal jih je prenesti v Budim. Ko pa so Turki ogražali mesto, so prenesli svete ostanke v Bratislavo, kjer jih je ogrski kardinal Peter Pazmány položil v srebrno rakev. V času velike kuge v 17. stoletju so nosili bratislavski meščani svetnikove ostanke v procesijah po mestu. Pri vходу na kor je vzdana marmorna plošča v spomin prvega Predvajanja Beethovne znamenite skladbe Missa solemnis leta 1835 v bratislavski cerkvi, kar je bilo ob enem drugo predvajanje te maše v Evropi. Cerkevna zakladnica hrani dragoceno zbirko starih kelihov in mašnih knjig.

Po starosti ne zaostaja mnogo za cerkvijo sv. Martina cerkev bivšega samostana klaris, kjer so imeli v dobi katoliške reformacije jezuiti pridige v slova-

škem jeziku. Jožef II. je razpustil red klaris in si osvojil samostan. V njem je dal prostore pravni fakulteti z latinskim učnim jezikom, ustanovljeni leta 1784. V tem samostanu je umrla češka kraljica Sofija. Po smrti svojega moža Vaclava IV., nemškega cesarja in češkega kralja, je hotela v samostanu delati pokoro za možovo pregrešno življenje. Saj je njen strastni in pijači vdani mož dal mučiti in nato vreči s praškega mostu v reko Vltavo sv. Janeza Nepomuka, nadškofovega generalnega vikarja, ker ni hotel izdati, česa se mu je spovedovala kraljica Sofija.

Za vlade Karla IV. (1346—1378), nemškega cesarja in največjega češkega kralja, so obstajali živahni umetniški stiki med Slovaško in Češko, kjer je cvetela umetnost pod nemškimi in francoskimi vplivi. V umetnosti je bila tedaj prva Praga. Stavbenika cerkve sv. Vida, Matija iz Arrasa in njegov naslednik Peter Parler, sta vzgojila celo umetniško pokolenje, ki je uveljavljalo svoje sposobnosti v sosednih pokrajinah, kakor pri gradbi cerkve sv. Štefana na Dunaju in po Slovaškem. Istočasno se je razvijalo domače slikarstvo. Cvetoč razvoj umetnosti pa so zatrli husitski boji.

V začetku 15. stoletja je namreč nastopil na Češkem krivoverec Jan Hus. Ker na cerkvenem zboru v Konstancu ni hotel preklicati svojih krivoverskih nauk, ga je dal tedanji nemški cesar Sigmund sežgati na grmadi. Kruta smrt je razdražila Husove pristaje. Na Češkem je izbruhnil proti Sigmundu in katoličanom husitski upor. Pod vodstvom sposobnega, na eno oko slepega Jana Žižke iz Trocnova so husiti nekolikokrat strahovito potokli Sigmundovo vojsko. Grozovito so opustošili ne samo češke pokrajine in razrušili na stotine cerkva z vsemi umetninami, ampak začeli so vpadati tudi na Slovaško prav do Trnave. Pod vodstvom Žižkovega naslednika Prokopa Holega so prišli na svojih pohodih do Šlezije in celo do Baltiškega morja. Iz strahu pred divjimi, z verskim fanatizmom prepojenimi husiti se je tudi Bratislava zavarovala z novimi okopi in nasipi. In res so bile utrdbe tako trd oreh husitom, da se jih sploh niso lotili. Bratislava je videla izza obzidja samo tiste husite, ki so se prišli tja pogajat s cesarjem Sigmundom.

Sredi 15. stoletja so nastale na Ogrskem borbe za prestol in tedaj je v večini Slovaške neomejeno zavlada s svojo vojsko

Čeh Jan Jiskra iz Brandýsa. Njega in njegovo vojsko, sestavljeno po večini iz husitov, je najela kraljica vdova Elizabeta, da bi ji pomagali zavzeti Ogrsko za njenega mladoletnega sina Ladislava Posmrtnika. Leta 1444 so sprejeli tudi v Bratislavi Jana Jiskro z velikimi častmi.

Red je napravil na Ogrskem in upornega Jiskro ukrotil šele Ladislavov naslednik Matija Korvin

(1458—1490), kralj Matjaž slovenskih narodnih pesmi. Za vlade tega Romuna, ki je znal dobro češki in je imel za dvorjane skoraj same Čeha, je preživljala Bratislava svojo zlato dobo. Hotel jo je povzdigniti na stopnjo Prage, Dunaja in Krakova, ki so tedaj že imeli svoje univerze. Po posredovanju varadinskega škofa Jana Vitěza, po rodu Čeha, in pečuškega škofa Jana Panonskega iz Čezmic je dobil kralj Matija Korvin od papeža Pija II. dovoljenje, da je smel leta 1467 ustanoviti v Bratislavi univerzo pod imenom Academia Istropolitana. Za sedež ji je določil vprav Bratislavo, da bi laže privabil profesorje in dijake, ker leži to mesto v bližini Dunaja z izrazito zapadno kulturo. V Bratislavi se je začelo živahno znanstveno in dijaško življenje, toda le za kratek čas. Univerza ni imela dovolj gmotnih sredstev in tako je zamrla v nemirni dobi po smrti kralja Matija Korvina.

Češki kralj Vladislav II. je zelo rad prebival skoraj stalno v Bratislavi, odkar je postal naslednik Matija Korvina. Tu so se zato l. 1499 zbrali češki stanovni na zborovanje in tukaj so se sestale leta 1516 tri kronane glave: nemški cesar Habsburžan Maksimilijan, poljski kralj Sigmund in češki ter ogrsko-hrvatski kralj Vladislav. Pri tej priliki je Vladislav II. obljubil Habsburžanom nasledstvo na ogrsko-hrvatskem prestolu, če bi izumrl njegov rod, obenem pa se je zaročil Vladislavov edinec Ludovik s Habsburžanko Marijo, Maksimilijanovo vnukinjo, Vladislavova hči Ana pa z Marijinim bratom Ferdinandom. Slavnosti ob tem velevažnem dogodku, ki je za več stoletij odločil usodo avstrijskih in ogrskih Slovanov, so se končale žalostno, ker je v kraljevi kuhinji izbruhnil požar, ki ga ni bilo mogoče pogasiti, ampak se je razširil še na mesto in upepelil nad sto hiš.

3. Bratislava v novem veku.

Nesrečna bitka s Turki pri Mohaču leta 1526, ko je na begu utonil ogrsko-hrvatski kralj Ludovik II., je navdala vse ogrske dežele s tem večjim strahom, ker je bil ta kralj zadnji potomec svojega rodu in je bilo plemstvo razbito v dve stranki. Med tekmece za prestol, Janošem Zapoljo in Habsburžanom Ferdinandom, izvoljenim v Bratislavi, so se vneli ogorčeni boji. Ker si je Janoš Zapolja poiskal pomoč pri turškem sultanu Sulejmanu Veličastnem, se je mogel Ferdinand polastiti samo zapadnega dela Ogrske. Že leta 1536 je proglasil zato Bratislavo za ogrsko prestolnico, kar je ostala do leta 1848. Ker je bil pod turško oblastjo tudi Székesfehérvár, kjer so prej kronali ogrske kralje, so se vršila odslej kronanja v Bratislavi. Prva taka svečanost se je vršila leta 1563.

Že v 15. stoletju pa so začeli Bratislavo in vso Slovaško pretresati verski boji, ki jih je povzročilo širjenje husitstva. To krivoverstvo je pognalo na Slovaškem precej globoke korenine. Prišli so husitski vpadi, z njimi husiti iz najemniške vojske Jana Jiskre, med ljudstvo pa so se vmešali zlasti plemiči, ki jim je husitstvo omogočilo, da so si z razlastitvijo velikih cerkvenih posestev potolažili svojo lakoto po zemlji.

Husitstvo je zrahljalo tla luteranstvu. Brž ko je v začetku 16. stoletja nastopil v Nemčiji proti katoliški Cerkvi Martin Luther, je že našel njegov nauk privrženca tudi v Bratislavi. Kot syobodno kraljevsko mesto je imela Bratislava precej nemških meščanov

Bratislava, dvorišče mestne hiše.

in naseljencev, ki so bili v živahnih trgovskih in kulturnih stikih s svojimi rojaki v Nemčiji. Kmalu so se začeli oprijemati nove krive vere tudi Slovaki. Že leta 1523 je ukazal bratislavski mestni svet javno razobesiti 95 stavkov, s katerimi je Luther šest let poprej prvič nastopil proti katoliški Cerkvi. Istočasno je mestni svet pozval nemškega protestanta dr. Jakoba Andräja, naj javno razlaga Luthrove nauke. Vlada katoliških Habsburžanov pa je zavrla v Bratislavi naglo širjenje luteranstva. Luteranska cerkvena občina je nastala v Bratislavi šele v začetku 17. stoletja, ko so bili luterani organizirani že po večini slovaških krajev, zakaj to mesto je imelo kot ogrska prestolnica katoliških Habsburžanov na gradu vedno močno posadko in sem se je zatekel pred Turki tudi ostrogonski nadškof. Dušno pastirstvo med luterani so opravljali nato trije nemški in en slovaško-madžarski pridigar.

Ko je izbruhnila leta 1618 zlasti iz verskih nagibov strahovita tridesetletna vojska, je izkoristil ugodno priliko za obnovitev ogrske neodvisnosti protestantski plemič Gabriel Bethlen, ki se je takoj pridružil protestantski zvezi proti katoliški ligi. Pregnal je cesarske čete iz Slovaške in zavzel Bratislavo, odkoder je pobegnila večina katoliških redovnic in duhovščine pred sirovostmi njegove vojske na Dunaj. Ko se je morala Bethlenova vojska umekniti, so morali vrniti tudi bratislavski protestanti katoliške cerkve, katerih so se bili polastili. Zasebna hiša jim ni več zadoščala za bogoslužne potrebe in tako jim ni preostajalo drugega, kakor da si sami na svoje stroške zgradé cerkev. Protestanti pa niso bili vajeni prispevati za stavbo cerkva, ker so se skoraj povsod s silo polastili katoliških. Tudi bratislavski protestanti so zato poslali po zgledu siromašnih slovaških mest odposlanstvo k madžarskemu bogatinu in vnetemu podporniku luteranstva, Gašparju Illésházyju, da bi jim pomagal zgraditi božji hram. Illésházy jim je obljubil večjo vsoto in brezplačen les, obenem pa jim je prepustil za verske potrebe svojo bratislavsko palačo. Ko so si tako zagotovili sredstva, so si leta 1638 zgradili cerkev, ki so jo posvetili sv. Trojici.

Odslej je število bratislavskih protestantov naglo naraščalo. Čez dvajset let so si zgradili posebno madžarsko-slovaško cerkev. Bilo je to v dobi, ko je zasedel ogrsko-hrvatski prestol Leopold I., ki so ga kot drugega sina vzgajali jezuiti za duhovnika. Kot vladar je skušal v svojih deželah pomagati katoličanstvu do popolne zmage. Ko se je ugotovilo, da so si bratislavski evangeljniki protipostavno zgradili svojo prvo cerkev na cesarjevem zemljišču, jim jo je odvzel in izročil jezuitom, madžarsko-slovaško cerkev pa za kazen prepustil uršulinkam. Upor protestantskega grofa Emerika Tökölyja je pozneje prisilil Leopolda I., da je moral dovoliti kakor v ostalih ogrskih mestih tudi v Bratislavi javno luteransko službo božjo.

Uporni Tököly po tem uspehu kljub sklenjenemu miru ni odložil orožja, ampak se zvezal s Turki in dalje osvajal slovaške kraje. Medtem se je sultan mrzlično pripravljaj na velik pohod v srednjo Evropo, ki naj bi zlomil habsburško moč. Spomladi leta 1683 je odpravil velikega vezirja Kara Mustafa s 300.000 možmi proti Dunaju. Ko so Turki oblegali Dunaj, je Tököly nepričakovano napadel Bratislavo, bombardiral predmestja in jih požgal ter se polastil tudi mesta razen gradu, ki ga je branilo Leopoldovo vojaštvo, dokler

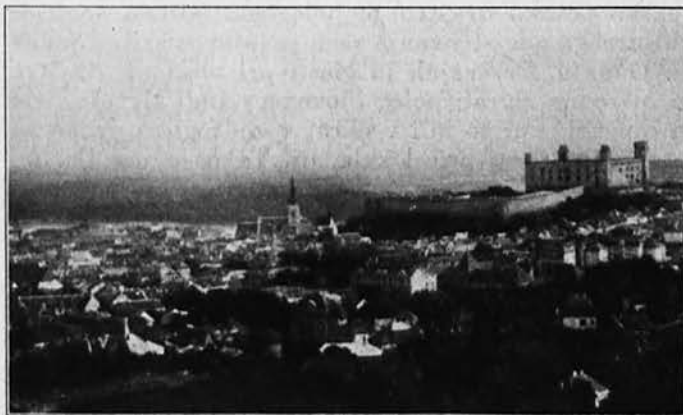
niso krščanske čete rešile Dunaja in zapodile Turke na vzhod od Bratislave.

Krščansko orožje je po turškem obleganju Dunaja naglo napredovalo. Cesar Leopold I. je navdušenje za osvoboditev ogrskih in hrvatskih krajev spretno izkoristil in tako utrdil svojo moč. Težko je prenašal, da so ogrski in hrvatski stanovi še vedno volili kralja, dasi so si leta 1526 in 1527 izvolili Habsburžane za svojo vladarsko rodovino. Tedaj namreč ni bilo določeno, po kakem redu zasedajo Habsburžani ogrsko-hrvatski prestol. To vprašanje je končno veljavno rešil državni zbor v Bratislavi, ki ga je sklical Leopold I. leta 1687. Ta je priznal moškimi Habsburžanom dedno nasledstveno pravico po pravu prvorojenstva. Enako je ta državni zbor ukinil znameniti 31. člen Zlate bule iz leta 1222, ki je dovoljeval plemstvu oborožen upor, če bi kralj kršil ustavo. V Bratislavi so torej Habsburžani ne samo položili temelj svoji vladi z izvolitvijo Ferdinanda I., ampak jo tudi tako okrepili, da se je mogla obdržati še nad dve sto let.

Zakon iz leta 1687 pa ni priznaval Habsburžanom nasledstva v ženskem kolenu, kajti po smrti zadnjega moškega člana habsburške rodovine je bila Ogrom in Hrvatoma zajamčena svobodna volitev novega vladarja. Zdelo se je, da bodo mogli to pravico uporabiti že po smrti Karla VI., zadnjega moškega Habsburžana, ki so ga kronali v Bratislavi na državnem zboru leta 1712. Hrvati so sicer še isto leto z izrečnim poudarkom svoje neodvisnosti od Ogrske tudi Habsburžankam priznali dedno nasledstveno pravico, toda Ogrji so se temu odločno upirali. To različno stališče Ogrrov in Hrvatov v nasledstvenem vprašanju tvori uvod v njihove medsebojne politične boje, ki so se vršili od te dobe pa do leta 1848 v Bratislavi.

Na bratislavskem državnem zboru leta 1715 so sicer Ogrji odbili hrvatski predlog, da bi priznali habsburški rodovini tudi žensko nasledstvo, uzakonili pa so zahtevo hrvatskih zastopnikov, da nima ogrski državni zbor pravice dajati zakonov, ki bi se nanašali na notranje razmere hrvatske države. Ta zakon je eden izmed najvažnejših pravic hrvatske kraljevine, ki jasno dokazuje njeno politično neodvisnost od Ogrske. Žensko nasledstveno pravico je priznal bratislavski državni zbor šele leta 1722, po zmagovitem boju Karla VI. s Turki. Ob tej priliki je pregovoril Karel VI. državni zbor, da je priznal nerazdružljivo zvezo Ogrske in Hrvatske z ostalimi habsburškimi deželami.

(Dalje prihodnjič.)

Bratislava z gradom.

DAVORIN JENKO

(1835—1914)

Ludovik Puš

Gotovo ni odraslega Slovenca, ki ne bi poznal pesmi »Naprej zastava slave«, naše narodne himne, ali nagrobnice »Blagor mu«, ki ji po preprosti lepoti ni kmalu enake. Vendar jih je veliko, ki niso še nič slišali o možu, ki je te dve pesmi in še mnogo drugih manj znanih uglasbil in podaril svojemu narodu. Povod, da spregovorimo o Davorinu Jenku, nam daje stoletni jubilej njegovega rojstva, ki ga letos praznujemo, pa tudi to, da je prav on skladatelj ne le slovenske budnice, ki smo jo zgoraj imenovali, marveč tudi bivše srbske državne himne »Bože pravde«, ki je po prevratu postala del jugoslovanske državne himne.

Lepa cerkljanska fara nam je dala že več prav znamenitih glasbenikov. Naj imenujemo le dr. Frančiška Kimovca, ki ga naša dežela dobro pozna, ali Andreja Vavkena, ki bo živel v pesmih, dokler bodo živela slovenska srca. Ta košček slovenske zemlje tik pod mogočnimi gorskimi velikani, ves ovit v plodno polje, je nekaj posebnega, svojskega. Vas Dvorje, kjer se je rodil Davorin (Martin) Jenko, ni daleč od fare. Oče je bil trden kmet in trgovec, zato je bilo samo po sebi umevno, da je mladega Martinka namenil v šole. Poslal ga je že v ljudsko šolo v Kranj, od tam v Ljubljano in pozneje v Trst. Že v srednji šoli je kazal Martinek mnogo veselja za glasbo, posebno za petje, in je pridno srkal glasbene nauke, ki sta mu jih nudila v Ljubljani Gregor Rihar in Gašper Mašek, v Trstu pa Italijana L. Ricci in F. Sinico. Vendar je pa njegovo glasbeno obzorje ostalo ozko, dokler ni prišel, željan še višje splošne izobrazbe, na Dunaj.

Dunaj, veliko cesarsko mesto takrat mogočne države, je bilo tudi kulturno žarišče, kjer so se zbirale prvovrstne umetniške moči tedanje dobe. Tu si mogel slišati najboljše pevce in najbolj dovršeno izvajana velika orkestralna dela, ki imajo vekovito glasbeno vrednost. Ni čuda, da je mladi pravnik Jenko željno prejemal dragocene nauke, ki mu jih je nudila opera in koncertna dvorana velikega mesta, in si ustvarjal podlago za svoje prihodnje glasbeno delo in razvoj. Ko so slovenski visokošolci na njegovo pobudo ustanovili svoje »Slovensko pevsko društvo«, so njega izbrali za pevovodjo. Prilike, da sliši vse vrste glasbenih umetnin in svoje zmožnosti praktično vežba, so nudile Jenku trden temelj za glasben napredek. Slovensko pevsko društvo je polagoma postalo središče kulturnega udejstvovanja vseh jugoslovanskih dijakov na Dunaju. Pri vajah in zlasti pri nastopih društva so se redno zbirali poleg Slovencev tudi Hrvati, Srbi in Bolgari. Ker so bili večkrat v zadregi za primerne pesmi, je Jenko pričel skladati. Tako je nastala navduševalna »Hej rojaki«, »Pobratimija« in podobne.

V tem času je nastala tudi budnica »Naprej zastava slave«. Njen nastanek je zanimiv. Časi okoli leta 1860 so bili v avstrijskem političnem življenju burni. Šlo je za ureditev države in vsaka narodnost je hotela pridobiti zase čim več političnih pravic in svoboščin. Nemci so bili predrzni in so zlasti slovanske narode smešili in žalili. Zaradi takšne žalivke, ki jo je Davorin Jenko bral v dunajskem listu na rovaš slovenskega jezika, je ogorčen zasnoval besedilo za slo-

vensko budnico. Z osnutkom je šel k pesniku Simonu Jenku, ki je misel pesniško oblikoval. To besedilo je Davorin nameraval uglasbiti. Vendar se mu dolgo ni hotel napev prav posrečiti. Neki dan pa mu je prišel kar sam od sebe, ko se je spomnil one žalitve. Kar zapel si ga je, stopil v dunajskem Pratru v bližnjo gostilno in napev napisal na krpo navadnega papirja, po katerem si je na hitro potegnil notne črte. Prvič so jo izvajali dne 22. oktobra 1860 pred odličnim občinstvom v dvorani pri »Sperlu«.

Posebno s to, pa tudi z drugimi skladbami in s svojim zborom je Jenko dobil ugled pri dunajskih glasbenikih, kar mu je omogočilo tudi zvezo s takratnim dunajskim ravnateljem konservatorija, Hellmesbegerjem. Ta stik je bil za Jenka važen, ker je odločil njegovo bodočo življenjsko pot. Na željo pravoslavne občine v Pančevem (pri Belgradu) mu je Hellmesbeger ponudil mesto pevovodje v tem mestu. Po kratkem obotavljanju se je Jenko odločil, pustil v sedmem semestru juridične študije in odšel v Pančevo.

Srbska glasba je bila takrat v povojih. Kar so Srbi imeli, je bila bogata zakladnica narodnih popevk, umetna glasba pa je bila skoraj vsa iz tujine. V te razmere je prišel Davorin Jenko in z žilavostjo, ki je svojska gorenjskemu človeku, pričel orati glasbeno ledino pri Srbih v dveh smereh: z organiziranjem in vežbanjem zbora ter s komponiranjem pesmi za zbor. Skladal je pesmi na srbsko besedilo. Iz te dobe je dokaj znana njegova zelo lepa pesem »Što čutiš, Srbine tužni« in veliko drugih. Njegov sloves je od nastopa do nastopa zbora rasel, dokler ga ni »Belgradsko pevsko društvo« poklicalo za svojega pevovodjo v Belgrad.

Jenko je društvu dal trdne temelje, na katerih se je razvilo v odličen zbor, s katerim je pozneje mogel znameniti srbski glasbenik, St. Mokranjac, izvesti uspelo turnejo po Evropi. V Belgradu je Jenko, ki je bil sicer po svoji naravi zelo skromen človek, s svojimi zmožnostmi kmalu prišel v ospredje. Zlasti je zaslovel, ko je na besedilo gledališkega upravnika Džordževića uglasbil državno himno »Bože pravde«. Tedanji vplivni državnik Jovan Ristić je izposloval, da je bil Jenko leta 1871 imenovan za kapelnika in skladatelja novo ustanovljenega srbskega Narodnega gledališča. Tako je postal naš rojak osrednja osebnost srbske glasbene umetnosti tiste dobe.

Kot kapelnik belgrajskega gledališča se je Jenko posvetil dramski glasbi. Treba je bilo skladati razne glasbene vložke za drame, veseloigre itd., prirediti tuja glasbena dela za srbski oder in podobno. Uglasbil je tudi izvirno opereto »Vračara«, ki so jo izvajali leta 1882, ko je bila kneževina Srbija proglašena za kraljevino. Koliko Jenkovih skladb bi našli po raznih arhivih, kjer je naš rojak glasbeno deloval, je težko reči. Prav bi bilo, če bi jih za njegovo jubilejno proslavo izkopali iz prahu in uredili, da bi vedeli Slovenci in Srbi, kaj vse je ta imenitni mož ustvaril.

Ko občudujemo Jenkovo veliko glasbeno delo in zasledujemo njegovo naglo pot navzgor, se nam nehote vsiljuje vprašanje: Kako je mogoče, da je mož, ki ni dovršil nobene glasbene šole in ni imel nobenega pomembnega, svetovno znanega glasbenega učitelja, dosegel tako odlična mesta? Tu je možen samo en odgovor, namreč, da je moral biti Jenko po naravi silno glasbeno nadarjen in v samoizobraževanju iz-

redno marljiv. Sicer je res, da je zaradi izpopolnitve znanja v instrumentacijski tehniki odšel v Prago, vendar to ni bila prava glasbena šola. Kar je ustvaril, je dal iz svojega velikega glasbenega talenta in svojega srca.

Koliko je pomenil Davorin Jenko srbskemu narodu v glasbenem pogledu, ne moremo določiti, ker ne poznamo podrobno tedanjih razmer. Gotovo je bilo njegovo delo tista sila, ki je srbski glasbi pokazala pot na zapad in ji položila krepke temelje, na katerih so pozneje gradili priznani srbski glasbeniki. Tako se je zgodilo, da je, kakor naš Kopitar v jezikovnem, postal Slovenec Davorin Jenko v glasbenem pogledu Srbom voditelj. Za njegovega življenja in dela so Srbi to priznali, saj so ga izvolili za častnega člana mnogih kulturnih društev, med njimi Akademije znanosti. Danes se Srbi malo brigajo za tega moža. Če kateri glasbenik, bi gotovo Davorin Jenko zaslužil, da mu kot stvaritelju državne himne, ki jo še zdaj dan za dnem slišimo, postavimo v državni prestolnici dostojen spomenik in da tudi Srbi proslavé stoletnico njegovega rojstva.

Pa tudi Slovenci moramo Jenka dobro poznati in ceniti njegovo delo za nas. V tistih časih napisati slovensko narodno himno in jo v cesarskem mestu javno izvajati, je bilo junaštvo, ki ga je narekovala velika ljubezen do svojega naroda, ki mu je Jenko kljub štiridesetletnemu življenju med Srbi ostal neomajno zvest.

Svoje ljube domovine nikoli ni pozabil. Ko je nastopil zasluženi pokoj, je prišel domov, da na slovenski zemlji preživi zadnje dni svojega življenja. Predvojni Ljubljancani se ga spominjajo, kako je kot sivolas starček hodil k »Štruklju« na obed, potem pa v kavarno »Prešeren«. Ljubljana se mu je še za njegovega življenja nekoliko oddolžila. Glasbena Matica je pripravila koncert samih njegovih skladb in nanj povabila njega, tedaj starega, drobnega moža. Navdušenje v veliki Unionski dvorani je prekipevalo. Ko pa je kmalu po izbruhu svetovne morije zatisnil v Kolodvorski ulici svoje oči (25. novembra 1914) in so ga pri Sv. Križu polagali v domačo zemljo, je avstrijska oblast prepovedala sleherno besedo na grobu. Skoraj neopaženo je preminul in se od nas poslovil v dobi najhujše stiske, ki so jo preživljali južnoslovanski narodi.

Takrat mu Slovenci nismo mogli pokazati svoje hvaležnosti. Storili bomo to zdaj. To jesen bo v Ljubljani velika Jenkova akademija, za prihodnjo pomlad pa pripravljamo veliko narodno proslavo v Dvorjah, njegovem rojstnem kraju, kjer mu bodo odkrili spomenik.

IMENOSLOVNE ČRTICE

Viktor Steska

Razlaga krajevnih imen je včasih zelo težka, kar je razvidno že iz tega, da ta imena učenjaki zelo različno razlagajo.¹

1. Celovec in Klagenfurt. Obe imeni imata že obširno zgodovino. Poljak Baudouin de Courtenay je omenil,² da Celovec radi dialektične oblike Cvelovec, ki se govori v Tolminu, morda izhaja iz Cvilovec, to pa bi bil prevod imena Klagenfurt.

Dotlej so nemško ime Klagenfurt razlagali Megiser (1592), Valvasor, Hansizius itd. iz Glanfurt, torej brod na Glini. Tej razlagi pa nasprotujejo Müller, Scheinigg, Pintar, Lessiak, zlasti zadnji imenovani, češ da je taka razlaga jezikovno nemogoča, ker nimamo primere, da bi se moglo ime Glan spremeniti v Klagen, ki se pa prav tako nahaja že v najstarejši listini med leti 1195—1199. Tudi se brod nikoli ne imenuje po vodi, ampak po drugih okolnostih, n. pr. Tiefen-, Schwein-, Ochsenfurt itd. Zato izvaja dr. Lessiak ime iz Klage ali v rokopisih Klagen, t. j. Klageweiber, žene (bajne), ki so se ob brodu ponoči oglašale, kakor so ljudje v davnini mislili. — Klageweib bi bilo v slovenščini Cvilja in iz tega izvedeno ime Cviljovec.³

Dr. P. Skok pa je nasprotno mnenja, da razlaga Klagenfurt iz Glanfurt ni nemogoča, ne sicer v ljudskem, ampak v fevdalnem jeziku. Kakor so Slovenci iz Gertrude napravili Jedert, iz Gere Jero, iz Margete Marjeto, iz Gerhaba jeroba, tako so nemški fevdalci napravili iz Glinfurt — Glainfurt — Glagenfurt — Klagenfurt. Primer za to je ime Hagenbute in Hainbute.

Kaj pa Celovec? Iz listin se dá ime dokazati šele iz leta 1780; ni pa dvoma, da je zelo staro. Dr. Skok meni: V Zilski dolini se imenuje to mesto Cèbèlovèc ali Cèblovc. Iz tega je moglo nastati ime Celovec, ki pa je nemara starejše ko Klagenfurt in je izključeno, da bi bilo prevod po cviljah (Klagen), t. j. po duhovih ali prikaznih, ki cvilijo na blatnih mestih ali pri mostovih.

Ime Celovec je nastalo morda iz starega (keltškega) imena Kebeł — Cebelovec — Ceblovec — Celovec.

Iz cvilja (Klageweib) ne more nastati cviljovec, ampak kvečjemu iz moškega cvilj. V 12. stoletju je bilo morda na tem kraju dvoje naselij, slovensko in nemško, ki sta se polagoma združili. Tako je nastalo eno mesto, ohranilo pa dve imeni, neodvisni drugo od drugega.

Nasproti tej Skokovi razlagi postavljam poskus druge razlage.

Zgodovinarji trdijo, da je stal stari Celovec tik reke Gline. Tam je bila tudi mitnica — col. Kraj ob colu so začeli imenovati Colóvec. Radi poudarka na drugem zlogu je o v prvem zlogu oslabeled v polglasnik, in tako je nastalo ime Celóvec. Ime se v nekaterih krajih izgovarja Cilovec, Cvilovec, Cvelovec. Ta iz-

¹ V Etnologu, 1934 VII, ki je šele pred nedavnim izšel, je priobčil dr. Petar Skok članek: Iz slovenačke toponomastike (str. 51—87). V tem članku razlaga razna krajevna imena na Slovenskem. K njegovim razlagam naj dodam tu nekaj misli.

² V Jagičevem Arhivu f. sl. Ph., XXVI, 160.

³ Die kärntnerischen Stationsnamen, 65.

reka nas ne sme presenetiti, ker se v češčini še danes poleg clo, col čuje tudi cvol. Gotovo se je v davnini tudi pri nas tako govorilo. Iz Cvolovec so pa nastale oblike Cvelovec, Cvilovec in Cilovec.

Nekaj podobnega imamo pri Velikih Laščah na Dolenjskem. V mejnem prepiru med Hennburžani in stiškim samostanom beremo v listini iz leta 1250⁴ ime posestva Zillovecz = Cilovec. Ob Rašici so imeli koroški vojvodi mitnico. To mitnico je zastavil koroški vojvoda Henrik leta 1352 bratoma Volkerju in Herbartu Turjaškemu.⁵ Tu torej nahajamo mitnico — col in ime Cilovec. Res je, da Leop. Podlogar istoveti Cilovec s sedanjim selom Slivica; toda skok od Cilovec do Slivica je vendarle prevelik. Oni pisec je kraj gotovo tako zapisal, kakor je besedo slišal. Dotični kraj se je moral imenovati Cilovec, in ker je bil ob Rašici col, je ime izvajati iz Colóvec, ki se je spremenilo v Cilovec. Ko pa je mitnica prenehala, je ime izginilo.

Ker se torej na Koroškem nahaja Col in Celovec, prav tako pa pri Velikih Laščah col in Cilovec, ali ni to dokaz, da je treba ime Celovec izvajati iz »cola«? Za to govori tudi čisti l v imenu Celovec, ki se ni nikjer in nikoli izgovarjalo Cevovec.

(Dalje prihodnjič.)

NAŠE SLIKE

Objavljamo še nekaj slik del, ki so bila razstavljena letošnjo pomlad na veliki skupni umetnostni razstavi v Jakopičevem paviljonu v Ljubljani.

Te so: Maleševa »Desetnica«, oljna slika iz zadnje dobe. Od istega umetnika objavljamo še dvoje starejših grafičnih del, ki ga kažeta kot mojstra risbe, dasi nista bili letos razstavljeni. »Žalostna deklica« je iz l. 1925, torej iz zgodnjega časa, »Mlekarica« je le nekaj mlajša tvorba. — Znatno napredek je pokazal na spomladanski razstavi slikar Rajko Slapernik, ki se je v Parizu opazno poglobil in izgladil. — Zanimiv je »Belokranjski tkalec«, delo Saše Šantla. — Med kiparji se je tudi tokrat prav krepko uveljavil Tone Kralj z večjimi lesenimi kipi. Skupina »Judežev poljub« je vzbujala pozornost. — Mladi Karel Putrih, ki je prvokrat javno razstavil, je z »Glavico« in tudi z drugim svojim portretom pokazal svež, prirodni talent. Pomladanska razstava je sploh pokazala zelo dobra kiparska dela, nanovo pa odkrila dvoje mladih kiparjev, ki sta se prvič javno predstavila: Putriha in Zdenka Kalina. Lepo Kalinovo plastiko »Mati z otrokom« smo objavili že zadnjič hkrati z drugimi reprodukcijami z zadnje razstave. K. D.

NOVE KNJIGE

Ivan Zupan: **Iz življenja za življenje.** Pesmi. Prvi zvezek. Tiskala Ameriška Domovina, Cleveland, Ohio, 1935. — V uvodu pravi pesnik sam: »Sledeča prva izdaja pesmi je skromen sad mojega večletnega delovanja kot časnikar. Nastopne pesmi niso zložene v modernem, novodobnem slogu, kajti rodile so se v srcu skromnega in preprostega, že priletlega pevca, vendar pa jih je porodila globoka ljubezen do naše mile govorice in našega poštenega delovnega ljudstva,

⁴ IMK, 1908, 7.

⁵ IMK, 1908, 44.

ki tvori pretežno večino ameriške Slovenije.« Izdal jo je na željo rojakov. — Te pesmi so preproste, pa pristrčne, pisane v slogu pesništva pred moderno, prijetno socialne in rahlo vzgojne. Mnogo je prigodnic raznim prijateljem, obilo jih govori o materi. Vprav zaradi teh lastnosti bi bila ta zbirka našega ameriškega rojaka, urednika Glasila K. S. K. Jednote, dobrodošla za društvene prireditve, materinske dneve in akademije, saj prav tu je tolika zadrega. Zato smo knjige tudi »v stari domovini« lahko veseli.

J. P.

Jon Svensson: **Mesto ob morju.** Prevedel dr. Joža Lovrenčič. Zbirka mladinskih spisov. Izdala Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani, 1935. — Za Prigodami malega Nonnija in Nonnijem je Jugoslovanska knjigarna izdala zdaj še tretjo knjigo islandskega pisatelja, jezuita Svenssona. V njej pripoveduje svoje doživljanje v Kopenhagnu in na morju, ko potuje v odprtem čolnu na Švedsko. Vse polno je preprostih, a ljubkih, tudi hudomušnih dogodivščin. Prav zaradi tega se je ta veseli, svobodoljubni Islandec tolikim bravcem priljubil.

J. P.

Giovanni Papini: **Gog.** Izdala Knjižnica dobrih romanov. Zagreb 1935. Na hrvaško prevedel Ivo Lendić, črtico o Papiniju napisal Mate Ujević. — »Gog«, otrok Havajskih otokov po rodu in Amerike po življenju, je svetovni človek našega časa, ki hoče svoje čez noč pridobljeno bogastvo porabiti za spoznavanje in uživanje sveta in na vseh celinah in v vseh področjih kulture in civilizacije, a nazadnje zapravi ne le premoženje, temveč tudi zdravje in se potika kot polnori čudak po zasebnih umobolnicah. Pravi »parvenu«. Njegovi zapiski s teh potovanj, tako si je Papini knjigo zamislil, naj bodo kritika in obsodba današnje lažnive in površne kulture. S silno izobrazbo in duhovitostjo govori Papini o modernih literatih in umetnikih, o Fordu, Ljenu, Shawu, Wellsu, Gandhiju, Einsteinu, Edisonu, Freudu, o tehniki, o kraljicah zvezdnicah, socialnih razmerah itd. Vse črtice prepreza rahla ironija. Ta zanimiva knjiga je pisatelj obračun z današnjim svetom. — Papini, znani italijanski pesnik, pisatelj in esejist, ki je bil kot sin socialista vzgojen brez verske vzgoje in bil od mladega ateist, a ga je vojska obrnila od zemlje k duhovnemu svetu, se je leta 1920 vrnil v katoliško Cerkev. Znana je njegova Storia di Christo (1921), dalje njegov Sant Agostino (1929, isto leto je izšel Gog v izvorniku) in Dante vivo (1933), seveda poleg mnogih literarnih in filozofsko-esejističnih del, zlasti iz časa pred spreobrnjenjem.

J. P.

H. Brochet: **Sv. Franjo i Zao čovjek. Gospa i Strijelac.** — Henri Ghéon: **Santeremski Đaci.** Prevedel vse tri Vojmil Rabadan. Knjižnica društvenega odra Družbe sv. Jeronima v Zagrebu. 1934 in 1935. — Te tri drobne dramatične legende, prevodi iz francoščine, začenjajo na Hrvatskem zbirko dramatskih del za katoliške ljudske odre. Vsej bodoči seriji so dali ime »Zbirka Pelivana Genezija« (po Ghéonovi igri »Igravec in milost«) in si zapisali za geslo tole načelo: Oblectat — arte — educat, to je igranje naj, zabava (bodi za oddih) in naj z umetnostjo vzgaja. S tem presajajo Hrvati Ghéonov pokret iz Francije tudi na Hrvatsko. V teh knjižicah je tudi prosluli Ghéonov članek »Katoliška akcija in gledališče«, kjer so dane smernice in najboljša idejna podlaga, tudi za igranje naših odrov. Ghéon prav poudarja, da smo zato tako

propadli z odri, ker smo vse obrnili na glavo. Hoteli smo, naj oder najprej katoličana vzgaja (tako smo dobili »zavodske igre«, ki so bile daleč od umetnosti in gledališča), hoteli smo drugič na diletantskem odru umetnosti (zato smo posnemali poklicno gledališče, ki je danes od Boga odtrgano, zato brez heroizma, polno pa nizkega realizma in senzualizma) in večkrat zašli v plehko pustno norenje, le da se zabavamo. Dejansko pa mora oder najprej biti v oddih (biti mora odraslim, kot je otroku igra), to je njegov prvotni smisel, potem naj nudi umetnost in slednjič mora nevsiljivo, z delom samim vzgajati, dobro vplivati na občestvo. Torej: 1. oddih, 2. umetnost, 3. vzgojnost, ne pa narobe: 1. vzgojnost, 2. umetnost, 3. zabava. Praksa, pravi Ghéon, pravilnost tega pojmovanja potrjuje. — Brochet, ki ga je Rabadan začel prevajati, je najožji sodelavec Ghéona, borca za obnovo francoskega katoliškega odra. — Zbirke smo zaradi te načelne jasnosti tudi mi Slovenci veselili. Igrice, ki so zdaj prevedene na hrvaško, bi bile za razne prilike, posebno za verske akademije, tudi pri nas zelo dobrodošle.

J. P.

PABERKOVANJE

I. Koštiál

81. »Predlanskem so imeli Prokopa« (Rais-F. Kozak, Zaton, str. 124). † Predlanskem — predlanskim. Izpuščen je samostalni (letom): pred lanskim letom (kakor: pred vašim prihodom).

82. »... mu je obul suknjene škornje« (isto delo, str. 135). † Suknjen — suknen. Škornji so bili iz sukna, ne pa iz suknje!

83. »Ker je [župnik] ves premrt« (isto delo, str. 138). † Premrt — premrl. Od prehodnih glagolov se ne tvori trpni deležnik. Pravilno je: premrle noge, preteklo leto, nagnile hruške, otekla lica, ne pa: premrte noge, pretečeno leto, nagnite hruške, zatečena lica itd.

84. »Smehljaj gospe U. je oživel tudi otroke« (isto delo, str. 187). † Oživel — oživil. Oživeti je neprehoden glagol (= postati zopet živ), oživiti [koga] pa vedno le prehodno. Podobno: očrneti in očrniti, oslabeti in oslabiti i. dr.

85. V jamah, obdanih od sipin (Sven Hedin-Kunaver, V azijskih puščavah, 1927, str. 17). † Obdan od sipin — obkrožen s sipinami. 1. Obdan je posnetek nemškega umgeben ali lat. circumdare. — 2. Če sipine obkrožujejo jame, so jame obkrožene z njimi, ne pa od njih!

86. Pare se dvigujejo (isto delo, str. 18). † Dvigovati se — dvigati se, vzdigovati se. V II. glagolski vrsti imamo dvigniti, v V. dvigati, v VI. pa seveda le zloženko: vzdigovati. Takisto nimamo glagolov cenjevati, polnjevati, hvaljevati, mišljevati itd., pač pa zloženke.

87. Velik gozd jagned (isto delo, str. 19). † Množ. rod. jagned — jagnedov. Drevo se imenuje jagned, je moškega spola in se sklanja kakor travnik. Enako napačno bereš na str. 20: velika skupina jagned.

88. Odšla sta k počitku (isto delo, str. 30). † Iti k počitku — iti spat, počivat, lež. Le Germani pravijo nemški: zur Ruhe gehen, angleški: to go to rest.

89. Začele so se ji tresti kolena (isto delo, str. 31). † Kolena so začela — začela. Pred sto leti je Prešeren napisal »zale dekleta«, »vrata so se zaprle«, v 20. stoletju pa ne pišemo več tako.

90. Hedin mi je odstopil polovico vode (isto delo, str. 34). † Odstopiti komu kaj — prepustiti. V pravi slovenščini je odstopiti prav tako neprehoden glagol kakor prosti glagol stopiti in zloženke od-, pri-, iz-, v-stopiti. Časnikarji pa so prevedli nemški »jemandem etwas abtreten« napačno, tako kot zgoraj stoji. Enako napačno: »Ahun mu je odstopil svojo hišo (str. 86).

91. Kamelno olje (isto delo, str. 37). † Kamelni — kamelji. Kakor pravimo kravje (ne kravno) mleko, ribje oko, babje čenče, kozji parklji, ovčja staja..., tako tudi kamelje mleko.

92. Z odprtimi ustmi (isto delo, str. 49). † Z ustmi — z usti. Razen »z drvimi« in »s tlemi«¹ nima noben samostalni srednjega spola v množ. orodniku »sklonila« -mi, marveč vsi -i: s polji, z mesti itd.

93. Z močnimi pljučami (isto delo, str. 100). † S pljučami — s pljuči. Sklonilo -ami imajo samo samostalniki na -a (ženski in nekaj moških); pri srednjem spolu je le -i; gl. št. 92!

94. † Bolj bogata pojedina (isto delo, str. 58); † Bogato nagubano oblačilo (str. 69) — obilnejša pojedina, obilno nagubano oblačilo. Nemški reichlich (= obilen) poleg reich (= bogat) je povzročil, da nekateri pisatelji rabijo bogat namesto obilen. Bogati ljudje imajo obilne (ne: bogate!) večerje. Bogata ženska si lahko kupi obilno krilo (ki ima dvakrat ali trikrat več blaga kot ga je treba za navadno krilo).

PO OKROGLI ZEMLJI

Za šalo in zares. Blizu obale Sardinije leži skalnat otoček Tavolara. Na njem je nedavno umrla zadnja njegova kraljica Mariangela. Pred sto leti je namreč tedanji sardinski kralj Karol Albert prišel dobre volje na neznatni otočič na izlet. Nasproti mu je prišel kozji pastir. »Koliko je ljudi na otoku?« ga vpraša kralj. »Samo jaz in moja družina.« »Če je tako, boš pa ti kralj tega otoka,« reče kralj in se smeje. In Paolo je odslej nad svojo kočjo res imel zastavo, nad vrati pa se je bleščal njegov grb. Saj je res bil kralj, četudi samo kralj skalnatega otočka. A sinovi so mu pomrli in dedovala je hčerka Mariangela. Ker se ni poročila, deduje njeno kraljestvo Italija.

Spominska drevesa. Neki Novozelanec poroča, da so v njegovem rodnem mestu Oamaru zasadili po trgih in ulicah toliko dreves, kolikor mož in fantov je padlo v svetovni vojski. Vsako drevo ima bronasto tablico z imenom enega padlega. Za dan premirja spleto sorodniki padlih vence in jih obesijo svojemu drevesu na veje.

Največja cvetica na svetu. Največja cvetica, kar jih poznamo, raste na enem izmed Filipinskih otokov, na obronkih ognjenika Ago v višini 880 m. Domačini imajo to cvetico v posebni časti. Njeno znanstveno ime je Rafflesia; to ime nosi po guvernerju tistih otokov, Stanfordu Rafflesonu. Da doseže tako velikost, pripisujejo rastlinoslovci zemlji in toploti ognjenika. Popki razležejo so podobni ogromnemu ohrovtu. Ko se razcvetó, meri cvet dober meter v premeru. Vsa cvetica tehta skoraj deset kilogramov.

Največja in najmanjša ura na svetu. Največja ura, ki je obenem tudi zelo stara (sestavljena

¹ Drugače Breznik, Slovenska slovnica, IV. izd., str. 80: s tli. (Op. ur.)

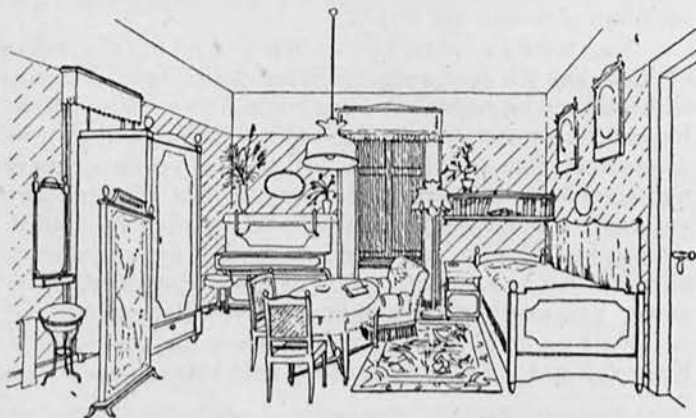
leta 1527), je ura na 99 m visokem stolpu katedrale sv. Romualda v Malinesu (Mecheln) v Belgiji. Prednja stran meri v premeru 11,7 m, krožni obod pa 36 m. Številke, velike 1,9 m, stojé po 3 m narazen, minutne črte po 2 dm. Od 1861 jo goni elektrika. Ura je zanimiva tudi zaradi svojega igranja zvonov, katerih je 45. Njih skupna teža je 35.000 kg; najtežji tehta 8884 kg, drugi 6000 kg, tretji 4233 kg, četrti 3000 kg. Igra zvonov obsega štiri oktave. Nekoliko manjša je ura na stolpu mestne hiše v Filadelfiji v Združenih državah Amerike. Pročelna plat ure meri 10 m v premeru, minutni kazalec je dolg 4 m, urni pa 2,5 m. Zvon, na katerega ura bije, tehta 25.000 kg. Navijajo jo z električnim strojem. — Najmanjša ura je delo nekega ženevskega urarja v Švici. Premer te ure meri 10 mm, največja debelost 3 mm; pročelna plat meri v premeru 5,75 mm. Minutni kazalec je dolg 4,5 mm, urni 1,3 mm. Ura sestoji iz 95 delov in tehta 95 stotink grama, torej niti en cel gram! Vendar teče 28 ur. Navija se z majhnim ključkom. Prostor, v katerem je vzmet, meri 4 mm v premeru, dolžina vzmeti je 3 mm; njena teža znaša 38 mg, debela pa je 45 tisočink milimetra. Vrednost ure je cenjena na 70.000 Din. Koliko dela je bilo treba za to igračko!

DOM IN DRUŽINA

LEPA OPREMLJENA SOBA SE ODDA

Vsak dan imamo priliko brati take in podobne oglase, ki vzbudé skoraj v vsakem človeku, ki je kdaj stanoval kot podnajemnik v opremljenih sobah, kaj čudne občutke. Saj je splošno znano, kako so take sobe opremljene in kako malokdaj ustrezajo željam stanovavcev; zato tudi ni čudno, da se marsikdo življenja po takih sobah boji. Kdor ima količkaj smisla za lepo, udobno stanovanje in hoče res stanovati, ne pa samo životariti, bo težko našel primerno opremljeno sobo. Dogodilo se je celó, da so se iz človeka, ki je želel veliko, svetlo, kolikor mogoče prazno sobo, brez raznih prtíčkov in vezenj po mizah in omaricah,

Našarjena, neudobna starinska soba.

brez rezbarij in družinskih spominov po stenah, norčevali in mu celó svetovali, naj se čimprej spametuje.

Taka »opremljena« soba je pač usoda tolikih samcev in samic, in sicer dandanes bolj kakor kdaj prej. Žalostno je namreč, da si samske osebe zaradi pomanjkanja potrebnih sredstev navadno ne morejo najeti celotnega, čeprav majhnega stanovanja, do katerega imajo isto pravico kakor n. pr. poročeni. Marsikatera žena, ki ima čút za domačnost, bi si prav rada sama zase uredila dve sobici s kuhinjo in kopalnico; toda v primeru z dohodki so taka stanovanja večinoma predraga in jih je težko dobiti. Takoj po vojski za samce sploh ni bilo stanovanj, ker jih je primanjkovalo še za družine; danes pa (vsaj pri mlajših uradnikih) navadno ni potrebnega denarja za plačevanje visoke stanarine in za vzdrževanje svojega gospodinjstva. Zato pa je večini na razpolago samo ena, od tuje roke opremljena soba, ki ne more nadomestiti stanovanja, in to tem manj, čim bolj nepremišljeno je urejena.

Ker pa je oddajanje sob že od nekdanj važen dohodek marsikaterega gospodinjstva, se mi zdi potrebno, povedati malo več o tem predmetu in obenem opozoriti na napake, ki jih pogosto zagrešimo, kadar urejamo sobe tujim osebam.

Če se pojavi v družini nujna potreba po novem dohodku, domači laže in rajši žrtvujejo kaj prostora kakor pa kaj drugega. Tako dobé prazno sobo, ki jo lahko oddajajo. Ker pa je tudi opremljenih sob danes več kakor dovolj, naj bi vsaka gospodinja, ki oddaja sobo, skrbela, da jo napravi kolikor mogoče táko, da bo vsestransko ustrezala podnajemniku. Zračno in svetlo sobo, ki je tudi primerno opremljena, laže oddamo, kakor pa morda temno luknjo, natrpano z vsemogočo staro šaro, ki naj po mnenju nekaterih gospodinj ubogemu stanovavcu nadomešča pravi dom in mu lajša trdo življenje. Vse premalo se zavedamo, kaj mora nuditi ena sama soba, ki naj nadomešča prav za prav celo stanovanje.

Najprej ne smemo pozabiti, da vsak izmed nas rad uredi svojo okolico po svoje; kakor se najbolj prilaga njegovemu načinu življenja in poklicu, in v kateri se jasno izraža njegov lastni umetniški okus, smisel za udoben dom itd. Zato je le v našo korist, če se vsaj glede opreme sobe po možnosti prilagodimo željam in okusu podnajemnika. To nam zagotovi trajen dohodek, pa tudi take stanovavce, za katere nam pozneje ni žal, da smo jih vzeli na stanovanje.

Vážno je, da skrbimo po možnosti za to, da soba, ki jo oddajamo, ne leži tik družinske sobe. Ljudje, ki so čez dan v službi, zvečer radi počijejo in jim je mirna sobica nad vse. Vprav v družinski sobi pa je zvečer zelo živahno, posebno če je pri hiši več otrok. Skoraj nemogoče je, da ne bi bilo nič slišati v sosedno sobo. Bolje je, če leži podnajemnikova soba poleg spalnice ali kakega drugega prostora, kjer je podnevi in ponoči dovolj miru.

Sobe ne pustimo opremljene tako, kakršna je bila za našo porabo, ker smo imeli razen nje še druge stanovanjske prostore. Podnajemnik ne sme imeti občutka, da je prišel v sobo, ki so jo drugi tako rekoč odločili od svojih prostorov in jo natrpali s stvarmi, ki so jih najlaže pogrešili in za katere drugje ni bilo prostora. Nekatere gospodinje mislijo, da napravijo podnajemniku veliko uslugo, če mu pusté v sobi ali

celó v ta namen vanjo postavijo starinski divan, ki ima naslonjalo pregrnjeno s čipkastimi prtički, ki naj ga varujejo. Tak stari, nepraktični in neudobni divan ni prvič nikomur všeč, drugič pa na njem tudi ni mogoče udobno ležati in je zato bolj v napoto kakor v korist. Razen tega je tudi zelo nehygieničen, ker ga ni mogoče osnažiti tako kakor novodobne divane, pri katerih blazine niso pritrjene na ogrodje.

Druga napaka pa je ta, da sobe v splošnem preveč natrpamo z bolj ali manj uporabnimi predmeti, ki jih imamo pač na razpolago, ne da bi zadostno pomislili, kaj stanovavec v eni sami sobi potrebuje. V tako napačno napolnjenem prostoru za stanovavca samega ne ostane sploh nič prostora. Saj so v njem vsi mogoči kosi pohištva, postavljeni, kakor se je komu zdelo »lepo« namesto uporabno; v taki sobi so tudi poličice z različnimi figurami, vazami in fotografijami in kdo ve čim še. Navadno podnajemnikovo sobo še »olepšamo« z razno starino, ne glede na to, ali je uporabna ali ne. Nič se ne vprašamo, ali je tako napolnjena soba res vredna denarja, ki ga zanjo zahtevamo. Kaj zanimajo stanovavca fotografije različnih tet in stricев v neokusnih okvirjih po stenah? Družinske slike imajo morda pomen za domače, ne pa za ljudi, ki pri nas stanujejo. Praktični primer bi bil tale: Ako gospodinja spozna, da bi lahko prebila brez posebne obednice, jo hoče oddati, da s tem nekaj zasluži. Ne da bi sobo kaj spremenila, postavi vanjo še posteljo in nočno omarico, pa je opremljena soba pripravljena.

Stanovavec mora imeti v sobi predvsem prostor, in sicer najprej zase, potem za svoje stvari, to je za obleko, perilo, obutev, knjige in kar ima še drugega. Zato je nápak, če tudi mi sami kaj shranjujemo v njegovi sobi. Naša knjižnica, lava s posodo ali cvetlična mizica ne spada v sobo, ki jo oddajamo. Če potem to ali ono stvar večkrat potrebujemo in jo hodimo iskat, motimo s tem stanovavca; če pa teh reči sploh ne rabimo, jih tem laže spravimo kam s poti, da ne jemljejo prostora. Kjer stojé v prednji sobi omare, lahko v njih ali ob njih dobimo prostor za shranjevanje. S kakim pisanim zastorom ali dobrim, pobarvanim zabojem, ki ga postavimo na omaro, izrabimo prostor do stropa in tja naložimo stvari, ki jih bolj redkokdaj potrebujemo. Kar pa je v sobi, ki jo oddajamo, prostora, naj bo ves na razpolago osebi, ki smo jo vzeli na stanovanje.

Če stoji miza sredi sobe, kakor na primer v obednici, zavzame skoraj ves prostor ter napravi sobo ozko in tesno. Miza, ki ne sme biti velika, mora v stanovanju stati, tudi če je soba prostorna, v enem izmed kotov ali ob steni, da ostane sredi sobe dovolj praznega prostora, ki je tako potreben za udobno kretanje. Tako zaželen prostor pa dobimo, če postavimo v sobo res samo to, kar je potrebno, v majhno sobo pa samo najpotrebnejše. Čim manjša je soba, tem manjše in lažje mora biti pohištvo. Za podnajemnika, ki je podnevi mnogo odsoten, je v prvi vrsti važna dobra postelja s primerno mizico in lučjo za branje. Luč mora biti prenosna, da jo je mogoče uporabljati tudi pri mizi ali divanu, če je v sobi.

Jedilna miza navadno ni potrebna, ker se podnajemniki prehranjujejo večinoma izven stanovanja. Pač pa je prikladna pisalna mizica, pri kateri delamo lahko tudi druga dela; z omarico vred nudi dovolj prostora za knjige in druge malenkosti.

Praktično je, če v majhni sobi uporabljamo za posteljo divan, ki daje tudi podnevi prijetno počivališče. Ako postavimo poleg še nizko mizico, dobi soba udoben kotiček, ki služi podnevi in ponoči, soba pa je vendar videti bolj dnevna soba kakor spalnica. V podnajemnikovi sobi ne nameščajmo nobenih okrasnih predmetov. Stanovavci tako šaro kaj radi takoj v začetku odklonijo oziroma zahtevajo, da jo odstranimo. Okras sobe je namreč kočljiva reč in nekaj povsem osebnega. Pravega okusa drugih tako ne moremo zaleti, zato pustimo sobo rajši brez vseh okraskov. Vsak posameznik tako prinese s seboj razne stvari, ki so mu mile in drage in ki mu napravijo sobo bolj domačo; tako si jo okraši po svojem okusu. Prizanesimo zatorej podnajemnikom z raznimi nepotrebniimi in zanj nezanimivimi olepšavami in pisano navlako, ki je navadno samo v napoto in za nabiranje prahu ter ne napravlja veselja prav nikomur, najmanj pa človeku, ki ima količkaj okusa.

Čim svetlejša je soba, tem prijaznejša je, posebno če se nam nudi skozi okno lep razgled. Zato ne zagrinjajmo oken s težkimi, neprodinimi zastori. Obesimo kratko, lahko, prozorno in pralno zaveso, ki poživí sobo, a ji ne jemlje svetlobe in ne zadržuje v njej prahu. Dohod k oknu naj bo prost.

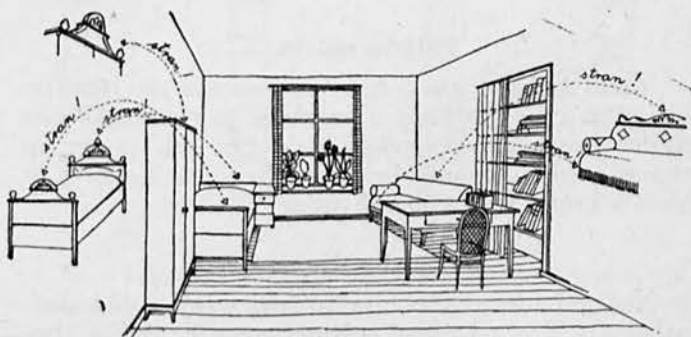
Mnogo pridobi soba, če ima tekočo vodo, toplo in mrzlo. Oddamo jo lahko za precej višjo ceno, obenem pa je pospravljanje mnogo lažje, ker ni treba prenašati vedra in vrčev z vodo. Odpade tudi pomivanje vsega tega posodja.

Če damo za branje posebno luč, varčujemo z električnim tokom. Močne stropne žarnice ne morejo nadomestiti premakljive luči ter porabijo več toka.

In še nekaj! Krivico delajo podnajemniku tisti, ki stremé samo za tem, da dobé na stanovanje človeka, ki podnevi ne pride nikoli domov in uporablja sobo samo ponoči. Kdor sobo plača, kolikor je vredna, ima na vsak način pravico, da jo uporablja tudi podnevi.

Oddajanje sob bi dajalo v splošnem boljši zaslužek, če bi jih urejali, kakor smo povedali. Koliko samec in samic zastoj išče lepo, svetlo sobo, ki je novodobno opremljena in kjer bi lahko uporabljali tudi kopalnico. Z majhnim trudom pa se dá doseči marsikaj. Če starinskemu in nepraktičnemu pohištvu pobereemo nalepljene okraske in ga malo popravimo, skoraj ne bo zaostajalo za novim. Treba je le malo misliti in malenkost žrtvovati; pravilno in prikupno opremljena soba, ki jo z lahkoto oddamo, nam stroške kmalu povrne.

Š. H.

Soba s starim pohištvom lepo preurejena, da je udobna in zdrava.

KUHARICA

Juha iz telečje glave z gobicami.

Skuhaj v slani vodi do mehkega polovico telečje glave, ki ji prideni korenino petršilja, košček čebule, eno korenje, nekaj zrn celega popra, en paradižnik in eno perje zelene. Kuhani glavi odstrani kosti, meso pa zreži na majhne, podolgaste rezine. Napravi v kozi prežganje iz 4 dkg masti in 4 dkg moke, razredči prežganje z zajemalko vode in prilij juho, ki si v njej kuhala glavo, prideni v juho vejico majarona, zrezano meso, ščep popra, soli in dve pesti posebej praženih gob. Ko vse skupaj prevre, prilij majhno žlico kisa in stresi juho na opečene krušne rezine ali jo postavi z ajdovimi žganci na mizo.

Rezančna plošča z gobami v omaki.

Skuhaj široke rezance, kuhane odcedi ter jih v sirovem maslu nekoliko popraži in potresi z drobno zrezanim zelenim petršiljem. Naloži rezance na velik, okrogel krožnik v obliki venca, jih potresi z nastrganim bohinjiskim sirom in postavi za nekaj minut v srednje vročo pečico. Ko vzameš rezance iz pečice, stresi v sredo krožnika gobe v omaki, ki jim lahko primešaš jajce, in postavi kot predjed ali kot večerjo na mizo.

Rezančna potica s sekanico.

To pripraviš prav tako, le namesto gob pripraviš sekanico.

Kumarčna solata s kisló smetano.

Pol kilograma odraslih zelenih kumar olupi in prav tenko nakrhlijaj. Stresi jih v skledo, jih osoli, pokrij in pusti eno uro. Nato jih ožmi in jim prideni majhno žlico kumne, žlico olja, 2—3 žlice kisle smetane, sok četrtine limone ali nekoliko kisa in ščep popra ter oblij s to marinado kumare in jih premešaj.

Gorčične kumare v kozarcih.

Odrasle kumare olupi, jih prereži podolgem, jim odstrani pečke in jih razreži v prst dolge kose, te posoli in pusti osoljene 24 ur. Nato jih dobro obriši, naloži v kozarec, potresi nanje žličico gorčičnega zrna in jih zalij z zavrelim in ohlajenim kisom, ki si v njem zavrela na liter kisa en lovorjev list, vejico kopra ali janeža, vejico pehtrana, dve zrezani šalotki in nekaj strokov česna. Kisa naj bo toliko, da so kumare pokrite, na vrh pa nalij 1—2 žlici olja, zaveži in uporablaj kakor male kisle kumarice.

Poljska solata.

Mrzlo kuhano ali pečeno meso zreži na rezance. Osnaži endivijo, jo zreži na rezance in prav tako eno čebulo. Posebej pa zmešaj kis, olje, sol, poper in primešaj solato, čebulo in meso. Stresi na krožnik in obloži s krehlji trdo kuhanih jajec.

Orehovi poljubčki.

Napravi sneg dveh beljakov, primešaj 10 dkg sladkorja in 6 dkg s krivim nožem zrezanih orehov. Pokladaj zmes s kavno žlico na pomazano, z moko potreseno pekačo in peci v srednje vroči pečici.

Janeževo (koprovo) listje konservirano.

Listje seseklaj, ga naloži v kozarce, dobro stlači in oblij s prevretim, nekoliko osoljenim in ohlajenim kisom, zaveži in shrani. To listje lahko uporabljaš za omake.

Mezga iz bezgovih jagod.

Zrele, osnažene in oprane jagode stresi v lonec, prilij 1—2 žlici vode, pokrij in kuhaj, da se jagode zmečajo. Kuhane pretlači. Za liter soka kuhaj 30 dkg sladkorja z $\frac{1}{10}$ l vode toliko časa, da kaplja težko pade od žlice, primešaj sok in kuhaj četrt ure. Nazadnje prideni še za konico noža salicila. Še gorko mezgo stresi v tople kozarce in ohlajene zaveži. Izvrstna je mezga za čaj zoper prehlajenje.

Bele jedilne buče v salicilovi vodi.

Mlade buče olupi, jim iztrebi pečke ter jih nastrgaj na strgalniku, ki je za kisló repo. Posebej zavri vodo z žličico salicila (za 5 kg buč $\frac{1}{2}$ dkg), stresi v to vodo nastrgane buče in jih pusti, da dobro prevró, 1—2 minuti. Nato še vrele deni v tople kozarce, in sicer toliko, da voda stoji čez nje. Vsak kozarec sproti takoj pokrij in zaveži s stekleno kožo. Ohlajene kozarce shrani v suhem in hladnem prostoru. Te buče uporabljaš kakor sveže, le da moraš odcejene pustiti nekaj časa v sveži vodi.

Kako ohranimo buče za nadevanje.

Izberi mlade, dolge, tenke buče. Olupi jih in izdolbi ter oplakni z mrzlo vodo, jih odcedi in popari z vrelo vodo. Ohlajene in odtečene nadevaj navpično v širok kozarec ter jih zalij z vodo, ki si v njej skuhala žličico salicila. Voda mora biti popolnoma ohlajena. Zaveži naposled kozarce z dvojnimi vlažnimi pergamentnim papirjem. Kadar jih rabiš, jih pusti nekaj časa v sveži vodi.

Nadev za buče.

Razgrej v kozi žlico masti, zarumeni v njej debelo, drobno zrezano čebulo in ko se mast nekoliko ohladi, prideni $\frac{1}{2}$ kg drobno zrezanega, svežega svinjskega mesa, osoli, prideni velik ščep popra, eno jajce in nekaj pesti napol kuhanega in ohlajenega riža. Vse dobro premešaj in napolni s temle nadevom buče: V večjo ponev deni žlico masti, zarumeni nekoliko čebule, prideni nekaj žlic moke in ko moka zarumeni, zalij prežganje s posebej dušenimi in pretlačenimi paradižniki. Dobro premešaj, da bo omaka sladka, osoli in položi v to omako buče. Pokrij in kuhaj pol-drugo uro na slabem ognju.

Paprika za nadevanje.

Papriko očisti in popari z vrelo vodo. Ohlajeno vsako posebej obriši, nadevaj v širok kozarec in jih zlagaj eno na drugo. Posebej zavri vodo z žličico salicila in s to vodo zalij papriko tako, da stoji voda čez njo, in kozarec takoj zaveži s stekleno kožo.

Mešane brusnice.

Kuhaj v loncu 10 minut četrt litra vode in 20 dkg sladkorja, prideni 80 dkg izbranih in opranih brusnic ter pusti, da dve minuti vró. Nato jih mešaj pol ure in stresi v kozarec. Ohlajene zaveži. M. R.

ZABAVA IN ŠALA

Zdaj, ko bo že kmalu pusto jesensko vreme zmeraj bolj sililo družino, da se bo morala zadovoljiti s prijetno zakurjeno družinsko sobo, bomo prinašali razne umetnije in čarovnije in vam s tem po svojih močeh krajšali jesensko enoličnost. Kdor čuti, da je dovolj podjeten in spreten za vsakovrstno umetnost, naj jih poskusi v ožjem domačem krogu, ali pa naj se pokaže tudi širšemu gledavstvu. Računati je treba seveda s tem, da bo, predvsem sprva, treba nič koliko potrpljenja, preden se bo poskus posrečil. Vendar se bo sčasoma vsak toliko privadil, da mu ne bo nobena umetnija pretežka. Mladika s tem kotičkom ne začnija nič novega, saj je pokojni gospod Novak s toliko skrbjo že nekaj let urejal in nabiral snov za čarodejni kotiček. Skušali bomo sprva prinašati lažje stvari, za katere ne bo treba ne posebnih spretnosti ne posebnih priprav in potrebščin. Gledali pa bomo, da njihov učinek ne bo manjši od bolj zamotanih umetnij.

Koliko vžigalic je v škatlici?

Položi na mizo sedem do osem enako velikih papirnatih lističev v ravno vrsto. Papirčki naj bodo kvadratne oblike in kakih 10 cm široki in dolgi.

Zraven prvega papirčka naj kdo strese vžigalice iz škatlice. Polovico vžigalic je potem treba položiti na papirček, ostalo polovico pa nazaj v škatlico.

Če je število vžigalic liho, potem je treba preostalo vžigalico položiti na levo stran zraven prvega papirčka, na katerem je polovica vžigalic. Že to preštevanje in vsa nadaljnja je treba tako izvršiti, da jih ugibavec, čarodej, ne bo videl, torej na skrivaj.

Zdaj dá čarodej navodilo nekomu od gledavcev, naj istočasno z levico pobira vžigalice s prvega papirčka in jih devlje na drugi papirček, istočasno pa z desnico deva vžigalice s prvega papirčka nazaj v škatlico. Tako se število vžigalic za polovico zmanjša.

Če je pa na prvem papirčku preostala samo še ena vžigalica za levico, če je bilo torej število vžigalic na papirčku liho, je treba to zadnjo vžigalico položiti spet zraven drugega papirčka.

Na isti način je treba vžigalice z drugega papirčka preložiti na tretjega. Zmeraj polovico na prihodnji papirček in polovico nazaj v škatlico. Če je dosti vžigalic, je treba na isti način napolniti tudi četrti in peti papirček in še naprej, dokler vžigalice ne poidejo. Zmeraj gre prav toliko vžigalic na prihodnji listič, kolikor jih gre tudi nazaj v škatlico. Izjema je le morebitna preostala vžigalica, katero je vselej treba položiti zraven prihodnjega papirčka. Navsezadnje preostane ena sama vžigalica, katero je treba prav tako položiti zraven prihodnjega lističa.

Zdaj sme že tudi ugibavec k mizi. Treba si je ogledati samo položaj zraven papirčkov ležečih vžigalic, pa bo brez posebnega truda lahko povedal, koliko vži-

galic je bilo prvotno v škatlici in koliko jih je še zdaj, ko jih nekaj leži na mizi.

Zate, ki boš to umetnijo poskušal pokazati svojim prijateljem in znancem, naj sledi podrobna razlaga, da ti bo delo olajšano in uspeh zagotovljen.

Za izračunanje, koliko vžigalic je bilo v škatlici, ni treba drugega, kot da si najprej zapomniš vrsto števil, v kateri je vsako nadaljnje še enkrat večje od prvega. Ta vrsta števil je: 1 2 4 8 16 32 64 128 256 512 1024 itd. Ta števila je treba porazdeliti na posamezne papirčke, seveda po možnosti samo v mislih, da bo uspeh večji. Prvi papirček zaznamuj s številom 1, naslednjega s številom 2, tretjega s 4 in tako naprej, dokler je kaj papirčkov. Zdaj pa, v mislih seveda, sešteješ vsa števila, s katerimi si zaznamoval one papirčke, zraven katerih leži preostala vžigalica. Če si to brez napake izračunal, smeš brez skrbi s to številko na dan. To je namreč že število vžigalic, ki je bilo prvotno v škatlici. Več kot sedemdeset vžigalic bo težko v kaki škatlici, vendar moramo biti pripravljene, da nam bo kak hudomušnež natresel iz dveh škatlic vžigalice na mizo. V takem primeru ti bo seveda seštevanje nekoliko oteženo, ker bo najvišja številka 128, kar te pa kot dobrega računarja ne bo zmedlo in bodo tvojo jasnovidnost še bolj občudovali.

Naj še z nekaj zgledi razjasnim umetnijo! V škatlici je 66 vžigalic. Na prvi list jih pride 33, v škatlico nazaj 33; na drugi list 16, v škatlico 16, ena zraven listka; na tretji 8, v škatlico 8; na četrti 4, v škatlico 4; na peti 2, v škatlico 2; na šesti 1, v škatlico 1; na sedmi list ne pride nobena, ker samo leva roka more prijeto vžigalico, pa jo mora po predpisih položiti z r a v e n listka. Torej sešteješ število 2 (drugi list) in 64 (sedmi list, poleg teh je vžigalica) in poveš: 66.

Naslednja nazorna skica ti bo še bolj jasno predočila vso umetnijo. Ker pa je treba zmeraj en papirček izprazniti, da obložimo naslednjega z vžigalicami, zato končni rezultat ni podoba I., ampak podoba II. Tak ali podoben položaj, kot je na podobi II., boš videl, ko te bodo radovedni poklicali, češ zdaj ugani, če moreš.

Seštevaj pa le števila, ki na podobi niso v oklepaju, torej tista, kjer je poleg papirčka preostala vžigalica.

Podoba I.	Podoba II.	Še en primer: Izberimo škatlico z 51 vžigalicami!
		Podoba I. Podoba II.
33 (1)	□	25 1 □
16 2	□	12 2 □
8 (4)	□	6 (4) □
4 (8)	□	3 (8) □
2 (16)	□	1 16 □
1 (32)	□	0 32 □
0 64	□	
66		51

Na enak način lahko uganeš, koliko fižolov je v posodi ali kaj podobnega. Vse to prepuščam tvoji iznajdljivosti. Opozarjam pa, da se moraš navaditi, hitro seštevati števila, ki si jih v mislih postavil na papirčke, ker le tako bo rasel tvoji uspeh in občudovanje.

UGANKE IN MREŽE — KDO JIH RAZVEŽE?

Trta.
(Radoš, Stari trg.)

Sestavljalnica.
(El Gej, Ljubljana.)

Poišči 25 samostalnikov:
1234, 3456, 3568, 4538, 6834, 6534, 3426,
4218, 6538, 6518, 3487, 3621, 3542, 7218,
7248, 1683, 21683, 786218, 32468, 36218,
12365, 36578, 783456, 12345678, 16238.

Ključ: 3627 žival.

Skrivnosten napis.

(Radoš, Stari trg.)
LFSU NAJM ZJUPS.

Denar sveta vladar.

(Al. Š., Ljubljana.)

I.

25, 13, 11, 31, 12, 43, 13, 32, 45, 11, 31, 12,
43, 45, 13, 32

II.

43, 41, 51, 41, 5

III.

42, 45, 55, 41, 21, 55, 41

IV.

21, 21

V.

11, 31, 24, 25, 31, 14, 15, 25, 31

Istopisnica.

(Jakob Šešerko, Sv. Jurij ob Ščav.)

Če drva — — — — —, — — pepel.

Če turist gre — — — — —, — — vesel.

Številnica.

(Natan, Celje.)

18, 1, 6, 3, 10, 15 — 16, 11, 8, 9, 14,
2 — 12, 8, 9, 4, 13, 8, 6, 20, 2 — 7, 11,
8, 19, 17, 5, 20, 13 — 12, 2 — 16, 15, 9,
11, 19 — 12, 2, 11, 13, 8, 6, 20, 2. Ključ:
1, 2, 3, 4, 2, 3, 6 = prevozno sredstvo,
7, 6, 8, 9, 10 = konj, 11, 9, 12, 13, 14 =
sobna oprema, 15, 8, 13, 16, 17 = vzklik,
18, 19, 5, 20 = bolečina.

Posetnica.

(Janko Moder, Dol.)

Bernard Kapon
poljedel.
Podgrad pri Savi

Godec.

(S. O., Sele.)

ST
AT
TK
M
V
V
E
S
E
L
E

Izločivnica.

(Pepe, Kropa.)

Češerika, lesničnik, zavarovanec,
dvema, semenišče, uničevavec,
nevesta, Bolivija.

Vzemi iz vsake besede eno besedo, da
dobiš pregovor.

Urnik. (H. M., Ljubljana.)

	1. učna ura 8—8 ⁴⁵	2. učna ura 8 ⁵⁰ —9 ³⁵	3. učna ura 9 ⁴⁵ —10 ³⁰	4. učna ura 10 ⁴⁵ —11 ³⁰	5. učna ura 11 ³⁵ —12 ²⁰	6. učna ura 14—14 ⁴⁵	7. učna ura 14 ⁵⁰ —15 ³⁵	8. učna ura 15 ⁴⁵ —16 ³⁰	9. učna ura 16 ⁴⁰ —17 ²⁵
Ponedeljek	Kemija	Slovenščina	Francoščina	—	—	Gimnastika	—	—	—
Torek	—	—	Prirodopis	Grščina	Latinščina	Fizika	—	—	—
Sreda	Grščina	Fizika	Nemščina	Francoščina	—	Matematika	—	—	—
Četrtek	Zgodovina	Gimnastika	—	—	—	Risanje	Grščina	—	—
Petek	Verouk	Slovenščina	—	Pelje	Verouk	—	—	—	—
Sobota	Botanika	Slovenščina	—	—	—	Risanje	Grščina	Zgodovina	Francoščina

Rešitve je pošiljati do 20. vsakega meseca na naslov: Janko Moder, Dol pri Ljubljani. — Tudi vse rokopise za uganke pošiljajte zastavljavci ugank na isti naslov. — Lepo risane uganke bomo primerno nagradili.

Rešitev ugank v septembrski številki.

Konjiček.

Beseda sladka domovina,
ne prideš več mi iz spomina,
kot iskra živa vedno tliš,
ljubezen v srcu mi budiš.

Črkovnica. Ključ: Doga, Jaklič,
postrv, Zemun. — Prava vrednost člo-
veka ni v moči njegovega razuma,
temveč v moči njegove volje.

Spremenitev. Vera, vila, milo,
meso, vest, krst.

Računska. 20.480 nog.

Poročno naznanilo. Artilerij-
ski poročnik, bančna uradnica.

Sadje. Beri eno črko zgoraj, dve
spodaj, dve zgoraj, eno spodaj. Če tako
nadaljuješ, dobiš: Jabolko ne pade da-
leč od drevesa. N. pr.

Položajnica. Če zaznamuješ zloge
s številkami, ti te povedo, kateri zlog
vzemi. Dobiš: — Lenuh si išče gospoda,
ki mu da v tednu sedem praznikov.

Črkovna podobnica. Dvakrat
zine, trikrat laže.

Vstavljalnica. 1—2 Krkonoši,
2—3 Ihan, 3—4 nasip, 4—5 pravica,
5—6 Anam, 6—7 Materija, 7—8 Aron,

8—9 notar, 9—10 ravnik, 10—11 Kajetan,
11—12 Nišava, 12—13 Amalfi, 13—14
ikra, 14—15 Antigona, 15—16 atom,
16—17 moka, 17—18 alba, 18—19 Abo,
19—20 om. I—II Kolumbija, III—IV ha-
rambaša.

Številnica. Ključ: Puščavnik,
žlica, ost. Številke za oklepaji označijo
mesta v rešitvi črkam pred oklepaji.

Kot vsaka ni žival lisica,
tak vsaki ni napis puščica.

Skrit napis. Napiši črke iz na-
slova ob abecedni kvadrat. — Dobiš:
Kdor tebe s kamnom, ti njega s kruhom.

LISTNICA UREDNIŠTVA

Kritika. Na vprašanje, zakaj ne prinesemo ocene te ali one knjige, odgovarjamo, da zato, ker je prejeli nismo. — Naš list ni za reklamo, za nikogar, a v oceni skušamo biti vestno pravični in nepristranski, zato ocenimo vse knjige, ki jih prejmemo, nikdar pa ne opustimo omeniti tudi nazor knjige. Naše ocene hočejo biti kratka literarna sodba, obenem pa poročilo o splošni vrednosti te ali one knjige. — Ločimo pa dobro in namenoma, to poudarjamo, literarno strokovno, nazorno, vzgojno, etično in miselno kritiko — kar se danes marsikje ne godi več! — Pač pa ugotavljamo: prvič, da marsikatero knjigo, ki bi krog naših bravcev zanimala, ne dobimo v oceno, in drugič, da prinašamo v Mladiki čisto oceno celó prej nego dnevno časopisje.

Oh, ta jezik! Neprenehoma berem v časopisju, da hodijo ljudje kaj radi na sprehod in na zborovanje na Sv. Jošt (niti na Jošta ne rečejo!) nad Kranjem. Pa se menda res ne vrše taka bogoskrunstva kar na debelo, da bi romarji in izletniki lezli svetniku na glavo — saj drugače ne pridejo na Sv. Jošta. Seveda, ko pa naša laizirana doba ne ve več, da je bil sv. Jošt svetnik božji in še velik in v preteklih časih v naših krajih zelo čiščen in da so tedaj naši predniki, ki so to še vedeli, hodili k Sv. Joštu, zborovali pri Sv. Joštu — po njegovi cerkvi je namreč hrib dobil ime. Pa če se to nevernim zgodi, bi odpustil, ker ne vedó, kaj delajo, na zelenem lesu pa bi to ne smelo biti... Joštar.

Majcen, Prekop. Na pisateljevo željo izjavljamo o tej odlični drami, ki jo s to številko začinjamo objavljati, da je bila napisana pred desetimi leti.

K., Maribor. Drobiz je to, o katerem se ne dá nič soditi. Nima nič v sebi, konec vsake kitice je proza.

Čeh. To so popevčice preprostega človeka. Pesniškega nimajo nič na sebi in nikjer ni mogoče take reči objaviti. Nič zato!

Kranjc Ivan. Prosite, da bi vas sprejeli med sodelavce Mladike, in pravite, da bi bili zadovoljni s polovico honorarja, ker ste v strašnih stiskah in celó mater morate preživljati. — To verjamem in smilite se mi. Prvo bom rad izpolnil, ko pošljete porabne reči. Pesmi pa, ki ste jih poslali, so brez cene in vrednosti. In pa: od literature pri nas ni mogoče živeti. Dvakrat narobe pa je, če kdo misli ustvarjati lepe reči zaradi zaslužka ali dobička. Kake pesmi pišete, naj pokaže samo ena, poljubno izbrana kitica.

Mrak molčeči (!) je objel krajino,
na nebu vžiga zvezdic se nešteto,
pokoj zavлада po vesoljnem svetu,
le pesem vlaka moti to tišino.

Tone Zasavski. Ko vas ljubezenski vzdih minejo, bodo najbrž tudi verzi usehnili. Teh nekaj, kar ste poslali, ne kaže nič posebnega. Kdor ljubi, je skoraj vsak pesnik. Samo vprašati ne smete, kakšen.

Tone Stražar, »ljudski pisatelj«. Radi mi pošiljate »narodno blago«, ki ste ga nabrali baje med »narodom«. Pa žal, naberete le to, kar se je narod, recimo boljše slovensko ljudstvo naučilo iz knjig in iz pridrig. N. pr. zdaj ste poslali takole modrost:

Zlata zrna.

Vse na svetu mine, prava ljubezen nikdar ne izgine.
Hudoben jezik je ljudi pokončal že več kot kuga in ostri meč.
Kdor starše uboga in spoštuje, sam sebi si srečo kuje.
V sreči prijatljivejši imaš vedno zadrž, a v nesreči bod' zadovoljen, če kdo ti ponudi le kost.

Naj te, fant, nikdar ne zmoti zapeljivke sladka beseda in lepi pogledi. Se boš kesal, to vedi!
Pri ženitvi ne glej samo na denar, ti glej, da dekle bo pridno, varčno in verno — in srečen boš vsekdar.

Saj so to zlata zrna, toda — stara modrost in ne ljudska, čeprav ponarodela.

Selski. Mnogo truda in kulture je v teh pesmih, izvirnosti in lepote pa le nimajo. Vsaka lepa reč preseneti, hipoma zgrabi, te pesmi pa so hladne, to je znamenje, da niso poezija. Mnogim pa, ki jim zgoraj odgovarjam, velja tale vaša kitica:

O, Muza tam vsa v cvetju in lepoti
ob redkem romarjev prihodu
marsikoga z jezno nožico pohodi,
ki iskal je dobička na tej poti.

Viktor Lovrin. Manjka ti skoraj še vsega. Nič ni porabnega vmes.

Kolenc. Samostojno ne znate povedati kaj tehtnega. Pač pa lepo znate uživati pesem, slovesnosti in druge dragocene reči. Tudi to je bogastvo. Nič ne marajte za to, če vaše lastne pesmi niso za med svet. Ni vsak za vse ukrojen.

Fabjan. Med plevami imaš tudi zrna. Zakaj zapišeš med dobre verze tudi marsikaj plehkega, naučenega in branega? Bodi skop pri posnemanju, vse naj bo izvirno, doživeto. Vsak verz poln vsebine in muzikal mora biti v njem!

Nad belim mestom.

Pod mano mlaka se blesti,
za njo so luči
in kot zavesa —
gora do nebes,
na njej drevo samotno v oblaku zlatem niha.

Mesečina je stopila zrak,
da je tekoč;
valovi zlatih pen se zlivajo v srce.

Z glasovi mehкими se dvigam
v tihi sveti mir;
osupnjeno pogledam:
v nočni molk zaklical je skovir.

Kako je n. pr. zadnji verz za lase privlečen! Drugod si boljši in o priliki kaj prinesemo.

Z. Z. Otava, ženske. Pusti, da stvar nekoliko leži. Ženske niso sedaj prav nič manj banalne, kakor so bile doslej, zato so neužitne. Če si izpustil nekaj stvari, ki sem ti jih jaz črtal, s tem nikar ne misli, da si že vse dosegel. Urednik ne more pisati znova, zato pri kritiki samo označi nekaj stavkov ali jih prečrta. Vzemi čez leto te ženske v roke, pa boš videl, kako so neužitne. Otava je zgled vzgojno izpodbudne črtice iz prejšnjega stoletja o kaznujočih strelah, toči, smrti in podobnim. Ni pa v njej prav nič leposlovja. Zato čakajmo novega poletja, mogoče nam bo dalo kaj boljše otave. Beri veliko, pa se oglasi čez daljši čas.

Smolec. Ljubljana. Brez navedbe pravega naslova! Zato nič odgovora, kakor tudi enako vsem podobnim.

REŠIVCI UGANK V SEPTEBRSKI ŠTEVILKI

Jeglič Stanko (11), Kržišnik Angela (11), Kržišnik Helena (11), Ložar Janez (11), Modrinjak France (11), Pavlin France (11), Rotar Marija (11), Toman Tine (11), Župni urad, Pišce (11).

Aleš Franc (6), Bulovec Ivo (10), Benedičič Jakob (7), Brezar Marica (8), Cesar Anton (10), Demšar Viktor (10), Dobrovoljc Lojze (10), Jug Franjo (10), Kladenšek Jernej (7), Kocmur Pavla (10), Lukovšek Ivanka (10), Lipoglavšek Slava (10), Mihelčič Franc (10), Mlakar Jožef (10), Papler Marija (10), Rakovec Josip (10), Sodja Franc (10), Sodja Anton (10), Šušteršič Franc (9), Vovk Joža (10).

Videnšek Ana (5).

Izžrebani so:

Za 1. nagrado: Kržišnik Angela, učiteljica, Pišce, pošta Šmartin. Za 2. nagrado: Benedičič Jakob, župnik, Stražišče. Za 3. nagrado: Modrinjak France, kaplan, Pišce.

Za četrletne nagrade: Demšar Viktor, cestar, Lancovo 40, Radovljica; Erjavec Malka, Stična; Jug Franjo, Studenci pri Mariboru, Sokolska 45; Kocmur Pavla, Kranj, knjigarna Ilirija.

RAZPIS NAGRAD ZA OKTOBER

Za 1. nagrado: Cvetje iz domačih in tujih logov. 1. do 6. zvezek (v platno vezano).

Za 2. nagrado: Prof. Jan šedivý, Oris zgodovine Jugoslovanov (platno).

Za 3. nagrado: Jože Pogačnik, Praznik presvetega Rešnjega Telesa (pegamoid z zlato obrezjo).

DIJAKI

meščanskih, srednjih in strokovnih šol, nabavite si pomožne šolske knjige, ki zelo olajšujejo učenje. Družba sv. Mohorja je izdala med drugimi tudi te knjige:

ZGODOVINSKE KNJIGE

1. Prof. Jan Šedivý: ORIS ZGODOVINE JUGOSLOVANOV

Vsakemu dijaku, posebno maturantu, nujno potreben učbenik. Upošteva vse predpise za višji tečajni izpit na srednjih šolah in izpitne določbe za diplomski izpit na učiteljskih šolah. Maturanta, ki je dobro predelal to zgodovinsko knjigo, ne more iznenaditi nobeno maturitetno vprašanje iz narodne zgodovine ter mu je uspeh zagotovljen. Broširan izvod Din 40.—, v platno vezan Din 56.—.

2. Petelin-Krošl: PREGLED OBČNE ZGODOVINE

Zelo pregleden priročnik občne zgodovine je vsakemu dijaku potreben, posebno ob pripravah na izpit, ko je vsaka nepotrebna navlaka odveč. I. del (stari vek) stane Din 12.—, II. del (srednji vek) Din 20.—, III. del (novi vek do 1792) Din 12.—, IV. del (novi vek, nadaljevanje in konec) izide v kratkem.

ZA UČENJE NEMŠČINE

1. Prof. P. Holeček: IZBOR NEMŠKEGA BERIVA ZA ŠOLO IN DOM

Knjiga vsebuje 29 krajših beril (pravljice, pripovedke, spise iz živalstva, anekdote itd.). Berilom sledijo vprašanja, po katerih si dijak snov bolje zapomni. Drugi del knjige vsebuje obsiren nemško-slovenski slovarček. Broširan izvod stane Din 32.—, v platno vezan Din 44.—.

2. Bartel-Janežič: NEMŠKO-SLOVENSKI SLOVAR

To je že peta, predelana in pomnožena izdaja tega besednjaka, ki obsega 888 strani in je še vedno največji in najobširnejši nemško-slovenski slovar. Sestavljen je zelo vestno in natančno, tako da dijak pač nikoli ne bo prišel v zadrego pri iskanju najrazličnejših besed in besednih tvorb. Vezan izvod stane samo Din 80.—.

Navedene cene so neudninske. Dijaki, katerih starši so udje Družbe sv. Mohorja, dobé te knjige 25% ceneje.

Zahtevajte seznam vseh pomožnih učnih knjig; dobite ga brezplačno.

KNJIGARNA MOHORJEVE TISKARNE

C E L J E
PREŠERNOVA ULICA 17

LJUBLJANA
MIKLOŠIČEVA CESTA 19